

**COVID-19 SALGINI DÖNEMİNDE LİSE ÖĞRENCİLERİNİN
MANEVİYAT VE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK
DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA**

(Yüksek Lisans Tezi)

Fatma ACAR

Kütahya-2023

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**COVID-19 SALGINI DÖNEMİNDE LİSE ÖĞRENCİLERİNİN
MANEVİYAT VE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK
DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA**

Danışman:
Doç. Dr. Bünyamin HAN

Hazırlayan:
Fatma ACAR

Kütahya-2023

Kabul ve Onay

KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ

LİSANS EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Ana bilim dalında, 202185581003 öğrenci numaralı, Fatma Acar'ın hazırlamış olduğu “COVID-19 SALGINI DÖNEMİNDE LİSE ÖĞRENCİLERİNİN MANEVİYAT VE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA” başlıklı yüksek lisans tez çalışması ile ilgili tez savunma sınavı jüri tarafından yapılmış ve adayın tezinin OY BİRLİĞİ ile kabul edilmesine karar verilmiştir.

17/03/2023

Jüri Üyesi	İmza	
	Onay	Red
Doç. Dr. Bünyamin HAN (Danışman)		
Prof. Dr. İbrahim GÜRSES		
Doç. Dr. Ömer Faruk SÖYLEV		

Onay

Doç. Dr. Arif KOLAY

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Covid-19 Salgını Döneminde Lise Öğrencilerinin Maneviyat ve Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

17/03/2023

Fatma ACAR

Özgeçmiş

Çanakkale Çan Maltepe Köyü Şehit Emin Aydın İlkokulu'nda, Çanakkale Çan Atatürk Ortaokulu'nda, Kütahya Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde, İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü'nde okudu. Kütahya Bursa İstanbul Anadolu Lisesi'nde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği yapıyor.

ÖZET

COVID-19 SALGINI DÖNEMİNDE LİSE ÖĞRENCİLERİNİN MANEVİYAT VE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

ACAR, Fatma

Yüksek Lisans Tezi, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bünyamin HAN

Mart, 2023, 106 sayfa

Bu çalışmada, Covid-19 salgını döneminde lise öğrencilerinin maneviyat ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada; okul türü, yaş, kardeş sayısı, anne-baba birliktelik durumu, evde çekirdek aile dışında yaşayan bireyler, ailenin maddi durumu, Covid-19 hastalığı geçirme gibi değişkenler ele alınmıştır. Bu çalışmada genel tarama ve ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak Doğan (2015) tarafından geliştirilen “Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği” ve Şirin (2018) tarafından geliştirilen “Maneviyat Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma, 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Kütahya’da öğrenim gören 512 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada elde edilen veriler bilgisayar paket programları kullanılarak analiz edilmiştir. Veriler betimsel analizler (yüzde, frekans), fark analizleri (t-testi, ANOVA) ve korelasyon kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin maneviyat algılarının yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin maneviyat düzeylerinde cinsiyetine göre kızların lehine fark saptanmıştır. Ayrıca katılımcıların aile birlikteliğinin maneviyat algılarını artırdığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan öğrencilerin psikolojik sağlamlıklarının orta düzeyde olduğu saptanmıştır. Araştırmada incelenen değişkenlere göre -cinsiyet hariç- öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyleri arasında anlamlı fark tespit edilmemiştir. Ayrıca katılımcıların maneviyat ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasında pozitif yönde ilişki tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları dikkate alındığında lise öğrencilerinin psikolojik sağlamlıklarını arttırmak için maneviyat düzeylerini arttırıcı faaliyetlerin yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Lise Öğrencileri, Maneviyat, Psikolojik Sağlamlık, Ruh Sağlığı

ABSTRACT

A RESEARCH ON THE RELATIONSHIP BETWEEN HIGH SCHOOL STUDENTS' LEVELS OF SPIRITUALITY AND PSYCHOLOGICAL RESILIENCY DURING THE COVID-19 PANDEMIC

ACAR, Fatma

Master Thesis, Department of Spiritual Counseling and Guidance

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Bünyamin HAN

March, 2023, 106 pages

In this study, the relationship between the spirituality and psychological resilience levels of high school students during the Covid-19 epidemic was examined. In the study; variables such as school type, age, number of siblings, parental status, individuals living outside the family at home, family income, and having Covid-19 disease were taken into account. In this study, general survey and relational survey models were used. The "Short Psychological Resilience Scale" developed by Doğan (2015) and the "Spirituality Scale" developed by Şirin (2018) were used as data collection tools. The research was carried out with the participation of 512 students studying in Kütahya in the 2021-2022 academic year. The data obtained in the study were analyzed using computer package programs. Data were analyzed using descriptive analyzes (percentage, frequency), difference analyzes (t-test, ANOVA) and correlation. According to the results of the research, it was determined that the students' perception of spirituality was at a high level. There was a difference in favor of the girls according to the gender of the students. In addition, it was determined that the family unity of the participants increased their perception of spirituality. It was determined that the students' psychological resilience was at a moderate level. According to the variables examined in the study -except for gender- there was no significant difference between the psychological resilience levels of the students. In addition, a positive relationship was determined between the spirituality and psychological resilience levels of the participants. Considering the results of the research, it is recommended to carry out activities to increase the level of spirituality in order to increase the psychological resilience of high school students.

Keywords: Covid-19, High School Student, Mental Healty, Resilience, Spirituality

ÖNSÖZ

İlk olarak Yüce Rabb'ime, verdiği nimet ve kolaylıklardan dolayı şükrediyorum. Tezimin başından sonuna kadar beni destekleyen danışman hocam Doç. Dr. Bünyamin HAN'a teşekkür ediyorum. Her zaman yanımda olan ve beni destekleyen haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim annem Ayşe ACAR'a, babam Ramazan ACAR'a, kardeşlerim Halil ACAR ve Esra ACAR'a teşekkür ediyorum. Hayatımın dönüm noktası olan lisede tanıştığım ve yüksek lisansı da beraber okuduğum dostlarım Mine KARTAL, Nezire AYDIN ve Tuğba AYDOĞDU'ya teşekkür ediyorum. Son olarak da yol arkadaşım her gün kendinden yeni bir şeyler öğrendiğim eşim Fatih ACAR'a ve evlatlarım Gönül ACAR ve Ramazan Eren ACAR'a teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR	xv

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. PROBLEM	2
1.2. AMAÇ	4
1.3. ÖNEM.....	4
1.4. SAYILTILAR.....	5
1.5. SINIRLILIKLAR.....	5
1.6. TANIMLAR	5

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. COVID-19 PANDEMİSİ.....	8
2.1.1. Covid-19 Tanımı ve Pandemisi	8
2.1.2. Covid-19'un Bedensel ve Psikolojik Etkileri	8
2.1.3. Covid-19 ile İlgili Türkiye'de Yapılmış Olan Çalışmalar	10
2.2. MANEVİYAT	13
2.2.1. Maneviyatın Tarihçesi ve Tanımı	13
2.2.2. Maneviyatın Beden ve Ruh Sağlığına Etkileri	14
2.2.3. Pandemi ve Maneviyat İlişkisi	16
2.2.4. Maneviyat ile İlgili Yapılan Çalışmalar	17
2.3. PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK	19
2.3.1. Psikolojik Sağlamlığı Etkileyen Faktörler	20
2.3.1.1. Psikolojik Sağlamlık ve Risk Faktörü	20
2.3.1.2. Psikolojik Sağlamlık ve Koruyucu Faktörler	20
2.3.2. Psikolojik Sağlamlığın Olumlu Sonuçları	21
2.3.3. Psikolojik Sağlamlıkla İlgili Yapılan Çalışmalar	21

2.4. GENÇLERDE MANEVİYAT VE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK	23
---	-----------

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	31
--------------------------------------	-----------

3.2. VERİ TOPLAMA ARACI	31
--------------------------------------	-----------

3.2.1. Kişisel Bilgi Formu	31
----------------------------------	----

3.2.2. Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği	32
---	----

3.2.3. Maneviyat Ölçeği	32
-------------------------------	----

3.4. UYGULAMA, VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ	33
---	-----------

3.4.1. Verilerin Geçerlik ve Güvenirliği	35
--	----

3.4.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	35
--	----

3.4.3. Katılımcılara Ait Kişisel Bilgiler	36
---	----

3.4.3.1. Katılımcıların Okul Türüne Göre Dağılımları	36
--	----

3.4.3.2. Katılımcıların Cinsiyetine Göre Dağılımları	36
--	----

3.4.3.3. Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Dağılımları	37
--	----

3.4.3.4. Katılımcıların Kardeş Sayısı Durumuna Göre Dağılımları	37
---	----

3.4.3.5. Öğrencilerin Anne ve Baba Birliktelik Durumlarına İlişkin Dağılımları	37
--	----

3.4.3.6. Öğrencilerin Evinde Yaşayan Başka Bireylerin Olup Olmama Durumuna İlişkin Dağılımları	38
--	----

3.4.3.7. Katılımcı Öğrencilerin Aile Gelir Durumlarına İlişkin Dağılımları	38
--	----

3.4.3.8. Katılımcıların Covid-19 Hastalığı Geçirme Durumuna İlişkin Dağılımları	39
---	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

4.1. ÖĞRENCİLERİN PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	41
--	-----------

4.2. BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE ÖĞRENCİLERİN PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	42
---	-----------

4.2.1. Okul Türüne Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri	42
---	----

4.2.2. Cinsiyete Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri	43
---	----

4.2.3. Yaşlarına Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri	43
---	----

4.2.4. Kardeş Sayısına Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri	44
---	----

4.2.5. Anne ve Baba Birliktelik Durumlarına Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri	45
--	----

4.2.6. Ailede Yaşayan Başka Birey Olup Olmama Durumuna Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri	45
---	----

4.2.7. Aile Gelir Durumlarına Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri	45
4.2.8. Covid-19 Hastalığına Geçirme Durumuna Göre Öğrencinin Psikolojik Sağlamlığı Düzeyi	46
4.3. ÖĞRENCİLERİN MANEVİYAT DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	47
4.4. BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE ÖĞRENCİLERİN MANEVİYAT DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	48
4.4.1. Okul Türüne Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyleri	48
4.4.2. Cinsiyete Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyleri	49
4.4.3. Yaşlarına Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyleri	49
4.4.4. Kardeş Sayılarına Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyi	50
4.4.5. Anne ve Baba Birliktelik Durumuna Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyleri	51
4.4.6. Ailede Yaşayan Başka Birey Olup Olmama Durumuna Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyleri	51
4.4.7. Aile Gelir Durumuna Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyleri	52
4.4.8. Covid-19 Hastalığı Geçirme Durumuna Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyleri	53
4.4.9. Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık ile Maneviyat Düzeylerine İlişkin Görüşleri Arasındaki İlişki	53
BEŞİNCİ BÖLÜM	
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	
5.1. TARTIŞMA	55
5.1.1. Okul Türüne Göre Maneviyat ve Psikolojik Sağlamlık	55
5.1.2. Cinsiyete Göre Maneviyat ve Psikolojik Sağlamlık	56
5.1.3. Yaş Göre Maneviyat ve Psikolojik Sağlamlık	57
5.1.4. Kardeş Sayısına Göre Maneviyat ve Psikolojik Sağlamlık	59
5.1.5. Anne-Baba Birliktelik Durumuna Göre Maneviyat ve Psikolojik Sağlamlık	59
5.1.6. Evde Anne, Baba ve Kardeşler Dışında (Dede, Nine vb.) Birilerinin Var Oluşuna Göre Maneviyat ve Psikolojik Sağlamlık	61
5.1.7. Ailenin Aylık Gelir Durumuna Göre Maneviyat ve Psikolojik Sağlamlık	62
5.1.8. Covid-19 Hastalığını Geçirme Durumuna Göre Maneviyat ve Psikolojik Sağlamlık	62
5.2. SONUÇ	63
5.3. ÖNERİLER	65
EKLER	67
KAYNAKÇA	76
DİZİN	89

TABLolar LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 3.1: Maneviyat Ölçeğinin Alt Boyut ve Maddeleri	32
Tablo 3.2: Ölçeklere İlişkin Cronbach's Alpha Katsayısı	35
Tablo 3.3: Katılımcıların Okul Türüne Göre Dağılımları	36
Tablo 3.4: Katılımcıların Cinsiyetine Göre Dağılımları	36
Tablo 3.5: Araştırmadaki Katılımcı Öğrencilerin Yaşlarına Göre Dağılımları	37
Tablo 3.6: Araştırmadaki Öğrencilerin Kardeş Sayısına Göre Dağılımları	37
Tablo 3.7: Öğrencilerin Anne ve Baba Birliktelik Durumlarına İlişkin Dağılımları	38
Tablo 3.8: Öğrencilerin Evinde Yaşayan Başka Bireylerin Olup Olmama Durumlarına İlişkin Dağılımları	38
Tablo 3.9: Öğrencilerin Aile Gelir Durumlarına İlişkin Dağılımları	38
Tablo 3.10: Katılımcı Öğrencilerin Covid-19 Hastalığı Geçirme Durumuna İlişkin Dağılımları	39
Tablo 4.1: Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeylerine İlişkin Görüşlerinin Madde Ortalaması, Standart Sapmaları ve Düzeyleri	41
Tablo 4.2: Okul Türüne Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeylerine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	42
Tablo 4.3: Okul Türüne Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyine Yönelik Görüşlerin ANOVA Testi Veri Sonucu	42
Tablo 4.4: Cinsiyete Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyine Yönelik t-Testi Sonuçları	43
Tablo 4.5: Yaşlarına Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeylerine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	43
Tablo 4.6: Yaşlarına Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeylerine İlişkin Görüşlerinin ANOVA Testi Sonuçları	44
Tablo 4.7: Kardeş Sayılarına Göre Öğrencinin Psikolojik Sağlamlık Düzeylerine İlişkin Ortalamaları ve Standart Sapmaları Sonuçları	44
Tablo 4.8: Kardeş Sayılarına Göre Öğrencinin Psikolojik Sağlamlık Düzeylerine İlişkin Görüşlerinin ANOVA Testi Sonuçları	44
Tablo 4.9: Anne ve Baba Birliktelik Durumlarına Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyine İlişkin T-testi Sonucu	45

Tablo 4.10: Ailede Yaşayan Başka Birey Olup Olmama Durumlarına Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyine İlişkin t-Testi Sonucu.....	45
Tablo 4.11: Aile Gelir Durumlarına Göre Öğrencinin Psikolojik Sağlamlık Düzeyine İlişkin Ortalamaları ve Standart Sapmalarının Değeri	46
Tablo 4.12: Aile Gelir Durumlarına Göre Öğrencinin Psikolojik Sağlamlık Düzeyine İlişkin Görüşlerin ANOVA Testi Sonucu	46
Tablo 4.13: Covid-19 Hastalığı Geçirme Durumlarına Göre Öğrencinin Psikolojik Sağlamlık Düzeyine İlişkin t-Testi Sonucu	46
Tablo 4.14: Öğrencilerin Maneviyat Düzeylerine İlişkin Görüşlerinin Madde Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Düzeyleri.....	47
Tablo 4.15: Okul Türüne Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyine İlişkin Ortalamaları ve Standart Sapma Değer Sonuçları	48
Tablo 4.16: Okul Türüne Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyine İlişkin Görüşlerinin ANOVA Testi Sonucu	49
Tablo 4.17: Cinsiyete Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeylerine İlişkin t-Testi Sonucu	49
Tablo 4.18: Yaşlarına Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyine İlişkin Ortalamaları ve Standart Sapmalarının Değer Verileri.....	50
Tablo 4.19: Yaşlarına Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyine İlişkin Görüşlerinin ANOVA Testi Sonucu	50
Tablo 4.20: Kardeş Sayılarına Göre Öğrencinin Maneviyat Düzeyine İlişkin Ortalamaları ve Standart Sapma Değeri	50
Tablo 4.21: Kardeş Sayısına Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyine İlişkin Görüşlerinin ANOVA Testi Sonucu	51
Tablo 4.22: Anne ve Baba Birliktelik Durumuna Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeylerine İlişkin t-Testi Sonuçları	51
Tablo 4.23: Ailede Yaşayan Başka Birey Olup Olmama Durumuna Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeylerine İlişkin t-Testi Sonuçları	52
Tablo 4.24: Aile Gelir Durumuna Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeylerine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	52
Tablo 4.25: Aile Gelir Durumuna Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeylerine İlişkin Görüşlerinin ANOVA Testi Sonuçları	52
Tablo 4.26: Covid-19 Hastalığı Geçirme Durumuna Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyine İlişkin t-Testi Sonucu	53

Tablo 4.27: Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık ile Maneviyat Düzeylerine İlişkin Görüşleri Arasındaki Korelasyon Analizi	53
---	----

ŞEKİLLER LİSTESİ**Sayfa**

Şekil 3.1: Psikolojik Sağlamlık Ölçeği Normallik Saçılım Grafiği 34

Şekil 3.2: Maneviyat Ölçeği Normallik Saçılım Grafiği 34

KISALTMALAR

Çev.	Çeviren
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
HIV	Human Immunodeficiency Virus (İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü)
KO	Kareler Ortalaması
KPSÖ	Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği
KT	Kareler Toplamı
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MERS	Middle East Respiratory Syndrome (Ortadoğu Solunum Sendromu)
N	Katılımcı Sayısı
p	Anlamlılık Değeri
Post Hoc	Çoklu Karşılaştırma testleri
SARS	Severe Acute Respiratory Syndrome (Ağır Akut Solunum Yolu Yetersizliği Sendromu)
Ss	Standart Sapma
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
WHO	World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

TEZ METNİ

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ

İnsan, hem maddi hem manevi yönü olan bir varlık olarak değerlendirilmektedir. Bu yönleriyle insan, her zaman araştırma konusu olmuştur. Bu araştırmada insanoğlunun kritik bir dönemi olan gençlik sürecindeki manevi ve psikolojik yönü ele alınmıştır. Günümüzde Covid-19 pandemisi ile birlikte yaşanan süreç, insanların manevi ve psikolojik durumları üzerinde olumsuz etkiler bırakmaya başlamıştır. Bu süreçte gençlerin maneviyat ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin araştırılarak desteklenmesi önemli görülmektedir.

Covid-19 pandemisi zorlu bir süreç olmuştur. Pandemi sürecinde uygulanan karantina, yaşanan fiziksel rahatsızlıklar ve kayıplar toplumun birçok kesiminin özellikle de gençlerin de psikolojik sağlamlıklarını etkilemiştir. Bu süreçte gençlerin yaşanan bu durumlarla başa çıkmasında maneviyatın etkisini araştırmak ileriki çalışmalar için de önem arz etmektedir. Çünkü insan maddi ve manevi yönüyle bir bütün olarak görülmektedir. Manevi açıdan sağlıklı bir insanın diğer yönlerden de daha iyi olacağı varsayılmaktadır. Bu anlamda psikolojik anlamda iyi oluşa etki eden en önemli unsurlardan birinin maneviyat olduğu söylenebilir.

Covid-19 salgını ile birlikte gençler psikolojik sağlamlıklarını muhafaza etme noktasında sıkıntı yaşayabilmektedir. Bu sıkıntılarla baş edebilmek için profesyonel anlamda destek almak önemlidir. Bundan dolayı insanlar psikolojik sağlamlık kavramını araştırmaya başlamıştır (Akfırat ve Özsoy, 2021, s. 26-42). Diğer taraftan maneviyat, insan hayatına anlam katar ve uzun zamandan beri psikoloji konusunda kişinin ruh sağlığını korumasında önemli bir faktör olarak kabul edilir. Bireylerin hayatta karşılaştıkları zorluklarla baş etmelerini kolaylaştıran bu kavram, son yıllarda psikolojik danışma ve rehberlik lisans derslerine manevi rehberlik derslerinin eklenmesiyle Türk literatüründe daha yaygın bir terim haline gelmiştir (Tunç ve Totan, 2020, s. 3).

Günümüzde daha da önemli bir kavram haline gelen maneviyat kavramı ile psikolojik sağlamlık kavramlarının Covid-19 salgını ile birlikte lise öğrencilerinin üzerindeki etkisinin araştırılması ihtiyacı doğmuştur.

1.1. PROBLEM

Araştırmanın problemi “lise öğrencilerinin maneviyat ile psikolojik sağlamlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı” şeklinde belirtilmiştir. Bu kapsamda “Covid-19 salgını döneminde lise öğrencilerinin maneviyat ile psikolojik sağlamlık

düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır, varsa düzeyi ve yönü nasıldır?” gibi sorulardan yola çıkarak alt problemler tespit edilmiştir.

Araştırmanın alt problemleri şunlardır:

1. Lise öğrencilerinin maneviyat düzeyleri;

a) Cinsiyet,

b) Yaş,

c) Ailenin gelir durumu,

d) Anne baba beraberlik durumu,

e) Okul türü,

f) Evinde yaşayan başka birey olup olmaması durumu,

g) Kardeş sayısı,

h) Covid-19 hastalığı geçirme durumu değişkenlerine göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

2. Lise öğrencilerinin psikolojik sağlık düzeyleri;

a) Cinsiyet,

b) Yaş,

c) Ailenin gelir durumu,

d) Anne baba beraberlik durumu,

e) Okul türü,

f) Evinde yaşayan başka birey olup olmaması durumu,

g) Kardeş sayısı,

h) Covid-19 hastalığı geçirme durumu değişkenlerine göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

3. Lise öğrencilerinin maneviyat düzeyleri ile psikolojik sağlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.2. AMAÇ

Bu çalışmanın amacı, maneviyat ile psikolojik sağlamlığın Covid-19 salgını döneminde lisede eğitim gören öğrenciler için “okul, cinsiyet, yaş, aile gelir durumu, anne ve babanın birliktelik durumu, kardeş sayısı, ailede yaşayan başka birey olup olmama durumu” değişkenlerine göre anlamlı olarak değişkenlik gösterip göstermediğini tespit ederek bu değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaktır.

1.3. ÖNEM

Literatür taraması yapıldığında lise öğrencilerine yönelik maneviyatla ilgili yapılan çalışmaların az sayıda olduğu görülmüştür. Lise kademesi gelişim dönemi açısından düşünüldüğünde ergenlik sorunlarının da olduğu zorlu bir süreçtir. Covid-19 pandemi döneminde ülkeler tarafından bulaşıcılığın azalması için bazı kısıtlamalar getirilmiştir. Covid-19 pandemisi ile birlikte okullar online eğitime geçmiş ve bu durum da beraberinde gençlerin sosyalleşme noktasında da kısıtlamalara tabi olmasını gerektirmiştir. Lise öğrencileri, Covid-19 pandemi sürecinde ve sonrasında olumsuz anlamda etkilendiği için onların maneviyat düzeylerinin tespiti daha da önem kazanmıştır. Pandemi sürecinde maneviyatın, psikolojik sağlamlığı yordayan önemli bir etmen olabileceği düşünülmektedir. Literatür taraması yapıldığında psikolojik sağlamlık ve maneviyat ile ilgili çok sayıda çalışmaya rastlanamamıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Psikolojik sağlamlık, zorlu durumlar karşısında o duruma adapte olma ve sorunun üstesinden gelme çabasıdır. Covid-19 pandemisi de zorlu bir durum olduğu için bu süreçte lise öğrencilerinin psikolojik sağlamlık ve maneviyat düzeyleri araştırılmıştır. Pandemi döneminde psikolojik sağlamlığı yüksek olanların bu süreci daha sağlıklı geçireceği düşünülmektedir (Özüberk Pala, 2022, s. 5).

Türkiye’de Covid-19 salgını döneminde lise öğrencilerinin psikolojik sağlamlıkları ile maneviyatın ilişkisi ortaya konularak özellikle koruyucu ruh sağlığı araştırmalarında da bu bulguların kullanılması önemli görülmektedir. Covid-19 salgını döneminde lise öğrencilerinin maneviyat düzeyi arttıkça psikolojik sağlamlık düzeyinin artacağı düşünülmektedir. Bu durumun maneviyat konusu üzerine çalışma yapmak isteyenlere yol göstereceği düşünülmektedir.

1.4. SAYILTILAR

1. Araştırmaya katılan öğrencilerin gönüllü olarak katıldıkları varsayılmaktadır.
2. Katılımcılar görüşlerini içtenlikle ve samimi olarak ifade ettiği varsayılmaktadır.

1.5. SINIRLILIKLAR

Araştırmanın çalışma grubu 2021-2022 eğitim öğretim yılında Kütahya ilindeki lise kademesinin tüm sınıflarında eğitim görmekte olan öğrencilerden seçilmiştir. Araştırma Kütahya'daki bazı liselerde öğrenim gören öğrencilerle sınırlıdır. Bu liseler İmam Hatip Lisesi, Proje İmam Hatip Lisesi, Anadolu Lisesi ve Meslek Lisesi ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca bu araştırma, veri toplamak amacıyla kullanılan ölçme araçlarındaki sorular ile sınırlıdır.

1.6. TANIMLAR

Covid-19, maneviyat, ruh sağlığı, psikolojik sağlamlık, lise öğrencileri kavramları burada tanımlanmaktadır.

Covid-19: 2019 yılında Covid-19, Çin'in Vuhan kentinde üst solunum yolunda görülen bazı belirtilerle (ateş, öksürük, nefes alıp vermede güçlük çekme) gelişen bir grup hastada üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda 13 Ocak 2020'de tanımlanan bir virüs çeşididir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020a).

Maneviyat: “Maneviyat” kavramı Arapça kökenli bir kelime olup “maddi olmayan, manevi şeyler” (TDK, 2023). Latince, spiritus kelimesinden türetilen “nefes, hava ve rüzgâr; İbranice de ise: “*insanların ruhunun tohumu*” olarak tanımlanır (Apak ve Acar, 2018, s. 367).

Ruh Sağlığı: Ruh denildiğinde tıp doktorları kalbin hararetinin kaydattığı bir yumuşak, hoş bir buhar olarak tanımlamaktadırlar. Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) göre normal ruh sağlığı; "kişinin kendisiyle ve çevresiyle uyum içinde yaşaması" anlamına gelir (Ankay, 1998, s. 11).

Psikolojik Sağlamlık: İngilizce'de “resilience” olarak ifade edilen psikolojik sağlamlık kavramının anlamı “esnek ve elastik olmaktır” (Öz ve Bahadır Yılmaz, 2009, s. 82-89). Psikolojik sağlamlık kavramı; hemen iyileşme gücü, sıkıntılarla baş edebilme

gücü, dayanıklılık, kuvvetlilik, güçlölük gibi anlamlara gelmektedir (Işık, vd., 2021, s. 7-8).

Lise Öğrencileri: Türkiye’deki eğitim sisteminde lise; dört yıl ilkokul, dört yıl ortaokuldan sonra yine dört yıl zorunlu olarak okunan eğitim basamağıdır. Lise, öğrenciyi yükseköğretime hazırlayan ve Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı bir kurumdur. Lise öğrencileri genellikle 14-18 yaş aralığındadır (MEB, 2019). 2021-2022 eğitim öğretim yılının MEB verilerine göre Türkiye’de 19 milyon 155 bin 571 öğrenci bulunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM
KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. COVID-19 PANDEMİSİ

2.1.1. Covid-19 Tanımı ve Pandemisi

Covid-19 pandemisi, 2019 yılının son ayında Çin'in Vuhan kentinde üst solunum yolunda ortaya çıkan bazı belirtilerle gelişerek bazı hastada ortaya çıkan bir virüs çeşididir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020a). Covid-19 insan sağlığını hem bedensel hem de psikolojik açıdan etkilediği tespit edilmiştir (WHO, 2020a).

Pandemi, bulaşıcı hastalık durumlarının yurt sınırlarını aşarak başka ülkelerde de ortaya çıkmasıdır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020b). Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) belirlemiş olduğu durumlar pandemi olarak kabul edilir. Bu durumlar; insanı hasta edecek bulgulara sebep veren bir virüsün ilk kez ortaya çıkması, bu virüsün bulaşıcılık özelliği, insanlara basit ve hızlı bir şekilde bulaşmasıdır (WHO, 2015). Karşılaşılan herhangi bir hastalıkta bu hastalık birçok insanın ölümüne sebep olsa bile yine de farklı ülkelerde görülmediği sürece pandemi olarak değerlendirilemez. Örneğin kanser hastalığı birçok insanın ölümüne sebep olurken bulaşıcı özelliği olmadığı için pandemi olarak değerlendirilemez (Sert, 2021, s. 4).

2.1.2. Covid-19'un Bedensel ve Psikolojik Etkileri

Covid-19'un insan sağlığına etkileri arasında en çok ateş, rahatsızlık ve öksürük bulunmaktadır (WHO, 2020b). Bilindiği üzere, grip ile karşılaştırıldığında, oldukça bulaşıcı ve patojeniktir. Tahmini ölüm oranı %0,5 ila %3 arasındadır (Murthy, Gomersall, & Fowler, 2020). Virüsün yayılması öksürme, hapşırma veya yakın temaslar arasındaki konuşmalardan kaynaklanan damlacıklar yoluyla olur. Ayrıca, Covid-19 semptomları göstermeyen enfekte kişiler de hastalığı yayabilir ancak daha az ölçüdedir (WHO, 2020c). Önceki Şiddetli Akut Solunum Sendromu (SARS) ve Middle East Respiratory Syndrome (MERS) ile karşılaştırıldığında bu salgın oldukça hızlı yayılıyor. Hastalığın bireylerde göstermiş olduğu etki, bireyin yaşına ve bireyde başka bir rahatsızlıkların varlığına göre değişmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'ne (2020) göre bağışıklığı düşük kişiler, 65 yaş üstü yetişkinler, kalp hastaları, astım hastaları, obez kişiler, İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü (HIV) bulaşmış kişiler, karaciğer ve böbrek hastaları yüksek risk grupları arasındadır (WHO, 2020c); (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2022). Covid-19'a benzer 2003 SARS salgınında, hasta olan 10 kişiden 1'i öldü ve ölüm oranı yaklaşık %10'du. MERS

ise fazla sayıda insanın hayatını kaybetmesine sebep olan başka bir hastalık çeşididir. Covid-19 ile enfekte olan kişilerin vefat sayısı diğer iki salgına göre daha az olsa da ülkeler arasında değişiklikler bulunmaktadır. Güncel verilere göre en fazla vaka ve ölümün olduğu ülkeler ABD, Rusya ve Brezilya'dır (Aşkın, Bozkurt ve Zeybek, 2019, s. 306).

Covid-19, çıktığı günden bu yana toplumsal kesim ayırt etmeksizin insanları derinden etkilemiştir. Dünya düzenini alt üst ettiği gibi en çok da sağlık sistemini etkilemiştir. Aynı zamanda toplumsal yaşamı durma noktasına getirmiştir. Bu durum ise toplumsal düzende önemli değişmelere sebep olmuştur. Yaşanılan karantina süreci hastalığı geçirme ya da hastalığa şahit olma durumu, yaşanılan korkular toplumu psikolojik olarak etkilediği söylenebilir. Bu gelişmelerden yola çıkılarak, Covid-19 sonrası dönem için ileriye yönelik üç görüşün öne çıktığı söylenebilir: Birincisi, “salgın hastalığın sadece sağlık alanını değil, hayatın tüm yönlerini etkisi altına alacağı” öngörüsüdür. İkincisi, “salgın bittikten sonra hiçbir şeyin eskiye dönmeyeceği” ifadesidir. Üçüncüsü ise “yeni normal” diye adlandırılan yeni hayat tarzına göre yaşamaya devam etmek görüşüdür (Karakuş, 2020, s. 545).

Tüm dünya üzerinde insanları tehdit eden Covid-19'dan korunmak için tedbirler alınmaya çalışılırken bir yandan da insan sağlığına etkileri araştırılmaya devam ediliyor. Covid-19'un insan üzerindeki etkisini azaltabilmek için ilaç, aşı ve tedavi çalışmaları devam etmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2022).

Covid-19'un insan psikolojisine etkileri korku, yorgunluk, yalnızlık, endişe, güvensizlik, belirsizlik, ümitsizlik, çaresizlik, aniden sinirlenme, aşırı kaçınma, panik atak, irkilme, anksiyete, depresyon, geceleri kâbus görme gibi durumlardır (Işıklı, 2020). İnsanlarda Covid-19'un kendilerine veya yakınlarına bulaşma riski ve bu durumun ölümle sonuçlanma hadisesi virüsün bulaşmasından daha büyük olumsuzluklara sebebiyet verebilmektedir. Bu durumun altında yatan sebep stres faktörüdür (Aşkın, Bozkurt ve Zeybek, 2019, s. 306).

Covid-19 salgınından önce SARS salgını olmuştur. SARS salgını için yapılan araştırmalarda salgın sonrasında insanlarda stres bozukluğunun neticesinde yüksek stres seviyeleri tespit edilmiştir. SARS sonrası tespit edilen diğer bir sonuç ise depresif bozukluklar en yaygın uzun dönemli psikolojik sorun olduğudur. Covid-19 salgınında ise SARS salgınından daha büyük etki alanı, ölüm sayısının fazlalığı, karantina, hastalığın insanda bıraktığı kalıcı hasarlar ve etkisi gibi durumlara bakıldığında

depresyon ve kaygı düzeylerini arttırmaktadır. Ayrıca psikolojik krizi harekete geçirip psikolojik kaygı riskinin sürekliliğini arttırmaktadır (Tönbul, 2020, s. 160).

Bu sürece kadar Covid-19 ile ilgili yapılan bilimsel çalışmaların çoğunun, hastanelerde tedavi gören hastalar üzerinden yapılmış olsa da ruh sağlığı uzmanlarının da kritik rol oynadığı ifade edilebilir. Bunun için geçmiş zamanlarda yaşanan salgınlardan ve travmatik hadiselerden yola çıkarak çıkarımlarda bulunmak, ruh sağlığı üzerindeki etkilerine bakmak faydalı olacaktır. Salgın döneminde insanların psikolojik durumlarını olumsuz etkileyen bir başka neden ise ayrımcılık ve damgalanmadır. Salgına yakalanan insanların ve çevresindeki insanların sağlık görevlilerine de yapılan ayrımcılık ve damgalama ile karşılaşmışlardır (Enli Tuncay, Koyuncu ve Özel, 2020 , s. 493).

Covid-19 salgını dünyadaki tüm insanları etkisi altına almıştır. Salgının psikolojik etkileri, salgın yüzünden gerçekleşecek muhtemel travmalar, toplumsal ve ekonomik sorunlar kişisel özellikler baz alındığında bireylerde farklılık gösterebilmektedir. Covid-19 pandemi sürecinde bireyleri psikolojik ve hayati açıdan önemli olan ihtiyaçlarını karşılayamamak, süreçle ilgili yanlış bilgi aktarımı, sosyal yönden kısıtlanmak, maddi sıkıntılar, virüse yakalanmak ya da temaslı olmak ve bu sebeple karantinaya alınmak gibi sebepler olumsuz etkilemektedir (Aşkın, Bozkurt ve Zeybek, 2019, s. 304-318).

Covid-19 salgını dönemi insanların sağlıklarını hem bedensel hem de psikolojik açıdan etkilemiştir. Yapılan araştırmalardan yola çıkarak Covid-19'un ortaya çıkmasından bu yana insanlar üzerindeki psikolojik etkilerinden daha çok bedensel etkileri üzerinde durulmuştur. Covid-19 etkisini yitirip yok olsa ve hayatımız normale dönse bile psikolojik etkilerinin bir süre devam edeceği düşünülmektedir.

2.1.3. Covid-19 ile İlgili Türkiye'de Yapılmış Olan Çalışmalar

Covid-19 ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında hastalığın çıktığı günden bu yana yapılan çalışmaların artarak devam ettiği görülmektedir.

Bir üniversitedeki 324 hemşire öğrencisinin katılımıyla yapılan bir araştırmada Covid-19 korkusu ve hemşirelik mesleğine yönelik tutum ölçekleri kullanılarak aralarında bir ilişkinin olup olmadığı tespit edilmiştir. Elde edilen sonuç, hemşirelik bölümü öğrencilerinin Covid-19 salgınından orta düzeyde korku yaşadığı tespit edilmiştir. Mesleki tutumlarının olumlu olduğu ve Covid-19 salgınında yaşadıkları

korkunun, gelecek meslekleri olan hemşireliğe yönelik tutumları üzerinde etkisi olmadığı saptanmıştır (Yazıcıoğlu, 2020, s. xii).

Bir araştırmada ülkemizdeki farklı çevrelerden 18 ve 72 yaş arasındaki Covid-19 hastalığını yenmiş 454 katılımcı üzerinde, Covid-19 hastalığını yeni yenmiş bireylerde travma sonrası büyüme düzeyleri, travma sonrası stres belirtileri, psikolojik sağlamlık ve umudun rolü incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda cinsiyet, hastalığı geçirme düzeyi (hafif, orta, ağır) ve hastalıktan iyileşme süresine göre travma sonrası büyüme düzeyi arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur (Aras, 2021, s. 6).

Çolak, Covid-19 pandemi sürecinde kişilerin obsesif inançlarının açıklanmasında psikolojik sağlamlık, algılanan sosyal destek ve bilişsel duygu düzenleme stratejisinin rolünü incelemiştir. Araştırmaya 18-65 yaş aralığında 328 kadın, 161 erkek katılımcı olmak üzere toplamda 489 kişi katılmıştır. Katılımcıların yaşlarına ve cinsiyetlerine göre obsesif inançlar alt boyutlarında anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir. Gelir düzeylerine göre sorumluluk-tehlike beklentisi alt boyutunda farklılaşma görülürken öğrenim düzeyine göre sorumluluk-tehlike beklentisi ve önem verme-düşünceye odaklanma alt boyutlarında farklılaşma olduğu görülmüştür. Kişilerin Covid-19 tanısı algılamalarına göre obsesif inançlarda anlamlı bir fark tespit edilmemiştir (Çolak, 2021, s. 5-6).

Kızıloğlu, Covid-19 pandemi döneminde bir Araştırma Hastanesi'nde cerrahi birimlerde çalışan hemşirelerin kişilik özelliklerinin Covid-19 korkusu, iş stresi ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin etkisini belirlemek üzere çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre alt boyutu ile hemşire stresi ve Covid-19 korkusu arasında; dışadönüklük alt boyutu ile psikolojik sağlamlık arasında ve Covid-19 korkusu ile hemşire stresi arasında pozitif anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle Covid-19 pandemi döneminde hemşirelerin iş stresi ve psikolojik sağlamlık düzeyleri düzenli aralıklarla değerlendirilerek, iyileştirmeye yönelik düzenlemeler yapılması gerekmektedir (Kızıloğlu, 2021, s. 5).

Özsoy, Covid-19 salgın boyunca öğretmenlerin psikolojik sağlamlık düzeyleri ile hayat boyu öğrenme yeterlilikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmasında nicel ve nitel yöntemleri bir arada kullanmıştır. Araştırma neticesinde öğretmenlerde psikolojik sağlamlık düzeyleri ve hayat boyu öğrenme yeterliliklerinin yüksek olduğunu ortaya çıkarmıştır. Eğitim durumlarını geliştiren öğretmenler için hayat boyu öğrenme yeterlilikleri düzeyinde anlamlı farklılıklar görülmüştür. Yaş ve medeni haller,

psikolojik sağamlık aısından olumlu değişkenlikler çıkardığı saptanmıştır. Öğretmenlerin hayat boyu öğrenme yeterlilikleri ile psikolojik sağamlık düzeyleri arasında olumlu bir korelasyon oluştuğu, aynı zamanda öğretmenlerde hayat boyu öğrenme yeterliliklerinin psikolojik sağamlık düzeylerini yordadığı saptanmıştır (Özsoy, 2021, s. 4).

Önel, yapmış olduğu araştırmanın sonucunda öz duyarlılık ile psikolojik sağamlık düzeyi arasında pozitif yönde; psikolojik sağamlık düzeyi ile depresyon, anksiyete ve stres düzeyleri arasında negatif yönde; öz duyarlılık düzeyi ile depresyon, anksiyete ve stres düzeyleri arasında negatif yönde istatistiksel açıdan anlamlı ilişki olduğu saptamıştır. Covid-19 tanısı bulunan; Covid-19 için risk grubunda olunmasına yol açan kronik bir hastalığa sahip olan, kronik hastalığa sahip olan bireyler ile aynı haneyi paylaşan; sevilen bir yakını Covid-19 sebebiyle kaybeden ve sevilen bir yakını Covid-19 sebebiyle hastanede yatarak tedavi gören katılımcıların diğerkatılımcılara oranla depresyon, anksiyete ve stres düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Covid-19 sürecinin zorlayıcı bir yaşam olayı olduğuna dair bulgular sunulmuştur. Ayrıca, zorlayıcı yaşam olaylarının yol açtığı psikolojik belirtiler karşısında öz duyarlılık ve psikolojik sağamlık kavramlarının koruyucu bir rol oynadığına işaret edilmektedir (Önel, 2021, s. iv).

Horasan, salgın döneminde ortaya çıkan anksiyete ile psikolojik sağamlık seviyesi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın sonucunda anksiyete düzeyi ile psikolojik sağamlık seviyesinin olumsuz biçimde, genel sağlık durumu ile psikolojik sağamlık seviyesinin negatif biçimde ve genel sağlık durumu ile anksiyete düzeyinin pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir (Horasan, 2021, s. iv).

Covid-19 şüphesiyle çocuğunu hastaneye götüren ebeveynlere Covid-19 korkusu ile durumluk ve sürekli kaygı düzeylerini belirlemek için yapılan bir çalışma, 410 ebeveynin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda elde edilen verilere göre ebeveynlerin Covid-19 korkusu ile durumluk kaygı arasında anlamlı ilişki yokken, Covid-19 korkusu ile sürekli kaygı arasında anlamlı ilişki olduğu, Covid-19 korkusu arttıkça sürekli kaygı düzeyinin de arttığı belirlenmiştir (Doğank, 2022, s. v).

Ebeveynlerin Covid-19 korkusu ve tükenmişlik düzeyinin ebeveyn ile ocuk ilişkisi üzerine yapılan bir çalışmaya 350 ebeveynin katılımıyla çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucuna bakıldığında ebeveynlerin orta düzeyde Covid-19 korku düzeyi yaşadığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda eş tükenmişlik düzeyinin risk

grubunda olduğu ve çocukları ile olumlu ilişki kurma düzeylerinin olumsuz ilişki kurma düzeylerine göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Özdemir, 2023, s. i).

2.2. MANEVİYAT

2.2.1. Maneviyatın Tarihçesi ve Tanımı

Maneviyat, kavram olarak tarihin en eski dönemlerinden bugüne değin var olan kavramdır. Maneviyatın anlam ve kullanma alanlarına baktığımızda din, dindarlık, ruh ve aşkın varlık gibi kavramlarla ilişki içerisinde olduğu gözlemlenmiştir. Maneviyat kavramı Hristiyanlık dininden önemli ölçüde etkilenmiştir (Zembilci, 2017, s. 11). İbranice Eski Ahitte ve Yunanca Yeni Ahitte maneviyat kavramı sık sık söylenen bir terimdir. Tarihte din ile kullanılan ve günümüzde geleneksel dinî anlayış olarak çoğu kişi maneviyat kavramını hem tecrübe edilmekte hem de dile getirilmektedir (Hill, vd., 2013, p. 93)

19. ve 20. yüzyılda Hristiyan teolojisi ve kilise uygulamalarıyla genişleyen maneviyat kavramı daha sonra laik ve materyalist Batı'dan daha dinsel ve manevi tarzda olan Doğu ve Hint kültürüyle tasvir edilmiştir. Ancak 20. yüzyılın yarısından sonra Hristiyanlık dini kurumlarına olan güvenin azalması ve sekülerleşmenin artması ile maneviyat dinin yanında olumlu bir kavram olarak yer almıştır. Kurumsal dini yapılardan sıyrılmak isteyen kişiler ilahi arayışlarını bireysel aşkınlık deneyimleriyle gerçekleştirmek istemişlerdir. Bu durum maneviyat kavramının dinden ayrılıp olumlu olarak popülerlik kazanmasını sağlamıştır (Zembilci, 2017, s. 12).

Maneviyat kavramının dinden ayrı olarak ortaya çıkmasının nedenlerinden biri de sekülerleşmenin artmasıdır. 21. yüzyılda sanayileşme ve modernleşmenin etkisiyle kişilerin dinden uzaklaştığı görülmüştür. Bu tür uzaklaşma ise bireyleri dinden uzak bir maneviyat kavramına bir adım daha yakınlaştırmıştır (Zembilci, 2017, s. 13).

1980 ve sonrasında maneviyatın ortaya çıkmasında etkili olan etmenler ise yeni inanç oluşumları, dini akımlar olmuştur. Özellikle New Age kültürü maneviyatın son anlam ve uygulamalarını şekillendirmiştir. Son zamanlarda maneviyat kavramına ait anlamlar ile New Age akımına ait bazı özellikler benzetilmektedir. Bu sebeple New Age akımını maneviyatın bir çeşidi olarak açıklayan araştırmacılar da bulunmaktadır. Aynı zamanda New Age akımının birçok uygulayıcısı da maneviyatı kullanarak inanç ve pratiklerini açıklamaktadır (Zembilci, 2017, s. 14). Maneviyat kavramını ortaya çıktığı

andan itibaren süreç içerisinde değerlendirmek gerekirse, spirit kelimesini köken alarak spirituality kelimesinin “bedeni harekete geçiren ve gözle görülemeyen güç” olarak tanımlanmaktadır. Hristiyanlık dininin etkisine girerek maneviyat kavramı Hristiyan maneviyatı olarak dine doğru bir eğilim göstermiştir. Ancak maneviyat, süreç içerisinde Hristiyanlık dininden beklentileri karşılayamadığı için buradan sıyrılıp manevi alana doğru kaymıştır. Bu duruma sekülerleşme, yeni dini akımlar ve New Age akımlarının etkisi olmuş ve modern maneviyat tanımları ortaya çıkmıştır (Ayten ve Uysal, 2009, s. 318).

Din ve maneviyat arasındaki önemli sosyolojik ve psikolojik benzerliklere bakıldığında, din ve maneviyatı birbirinden ayrı bir yapı olarak ölçme girişimi zordur. Çünkü dinin sunduğu inanç ve tecrübeler kutsal olarak görüldüğü için aynı zamanda manevidir (Hill, vd., 2013, s. 110).

Maneviyat günümüzde psikoloji ve teoloji alanlarıyla sınırlı kalmamıştır. Maneviyat pek çok bilimsel araştırmalara konu olmuş ve hatta sağlık alanında yoğun ilgi görmüştür. Ayrıca modern zamanda maneviyat eğitim, iş gibi pek çok geniş alana yayılmıştır. Maneviyat, hayatın öznel, özel, deneyimsel alanıyla, metafizikle, ahlakla ve dindarlıkla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca maneviyat; sosyal, ekonomi, siyasal, fiziksel ve materyal alanlarla birlikte kullanılmaktadır (Zembilci, 2017, s. 15).

Maneviyat alanında birçok çalışmalar yapılmakla birlikte bu kavram için net bir tanım yapmak zor gözükmemektedir. Anlam olarak maneviyat kendi içinde farklı nüanslar barındırdığı için net bir tanımlandırma yapılamamaktadır (Ayten, 2013, s. 159).

Eski dönemlerden bu günümüze kadar hep var olan maneviyat kavramı modern anlamlarını barındıracak bir kavram olarak Türk diline girmesi gecikmiştir. Bu gecikmenin en önemli sebeplerinden biri maneviyat kavramının Batı’daki anlamı ile ülkemizdeki kullanıldığı anlamın aynı olmamasıdır. Maneviyat kavramı Batı’da dindarlıktan farklılaşarak kendi başına bir anlam oluşturulmuştur. Batı’daki gibi bu farklılaşma çabaları Türkiye’de yaşanmamıştır (Zembilci, 2017, s. 16).

2.2.2. Maneviyatın Beden ve Ruh Sağlığına Etkileri

Holm, “ruh sağlığı kavramını, insanın bireysel ve toplumsal ilişkilerini bozacak olumsuzlukların bulunmaması” biçimde dile getirmektedir (Yapıcı, 2011, s. 27). Fortin,

ruh sağlığını tanımlarken bazı kriterler belirtmiştir. Bu kriterler incelediğinde kişinin bireysel ve toplumsal olarak duygusal, düşünsel ve davranışsal olarak uyumlu olması istenilmektedir (Yapıcı, 2011, s. 28-29).

Dünya Sağlık Örgütü “ruh sağlığını; bireyin kendini gerçekleştirebilecek kabiliyeti gösterme, stresle başa çıkabildiği, toplum içinde uyumlu ve topluma yararlı bir birey olabildiği, iç huzurunu oluşturma halidir” şeklinde tanımlamıştır. Esasen ruh sağlığını ruhsal iyi oluş hali olarak tanımlamak yerine kişilerin iyilik durumu olarak tanımlanabilmektedir (Özer ve Özlem, 2022, s. 284).

Ruh sağlığı denilince, bu alanla ilgili tanımlamalara bakıldığında anlam bütünlüğü ortaya henüz çıkarılamamıştır. Ruh sağlığını açıklamak için kesin cümleler kurmak zordur ve net bir veri yoktur. Ruh sağlığının insana faydalı olması düşüncesiyle, içsel huzur kelimesi ortaya çıkarılmıştır. Ruh sağlığının insanın duygu durumları gibi hallerinde olumlu etkisi gözlenmiştir. Bireyin topluma uyumu ile ruh sağlığında da olumlu haller olduğu anlaşılmış. Netice olarak psiko-sosyal uyumdan söz edilirken olumlu durum hallerinin tümü göz önünde tutulması istenilmiştir (Yapıcı, 2011, s. 25-61).

Maneviyatla sağlık arasında ilişkinin ne olduğunu inceleyen çalışmalar, çoğunlukla manevi uygulamaların kötü alışkanlıklara karşı tutumların önüne geçilmesi ve bunun neticesinde bireylerin sağlıklı olmasını, sağlıklı olarak beslenmesini, düzenli yaşamasını konularında birleştirmektedirler. Manevi olarak kendini geliştirmiş hastaların fiziksel, duygusal, sosyal yönden sağlıklı oldukları birçok araştırmanın ortaya çıkardığı tespit edilmiştir. Bu tip hastalar ümitleri yüksek, depresyon ve izolasyon durumları düşük, stres ile baş eden ve yaşam kalitesi yüksektir (Boztilki ve Ardıç, 2017, s. 41).

İnsanı sadece bedensel veya psikolojik açıdan değil, insanı insan yapan unsurların tamamının incelenmesi gerekir. Buna nazaran; “*insanın bedeni bir bütündür ve insan bedenini meydana getiren unsurlar arasında bir ahenk vardır.*” Bütüncül anlayışa göre bedenin bir parçasında olan bir rahatsızlık bedenin diğer parçalarına da tesir eder. Bu sebeple vücudun tedavisinde bir parça bile dâhil edilmezse netice alınmaz. Kişinin sağlıklı olmasının başında bu hususlar arası kurulan uyuma dikkat çekilir. Maneviyatın öneminin farkına varıldığı bu yaklaşımda maneviyatın eksikliği vücutta hastalıkların ortaya çıkacağı ya da hızlandıracağı belirtilmiştir (Köylü, 2010, s. 8).

Hayatında dini tam anlamıyla yaşayan biriyle hayatında dine daha az yer veren biri kıyaslanınca ruh sağlığı açısından bakıldığında dindar bireylerin daha sağlıklı oldukları ve sağlık sorunlarının çözümünde daha hızlı uyumlu oldukları görülmüştür. Dindarlıkla depresyonun, intihar ve kaygı eğiliminin azaldığı ve daha az psikotik nevroz belirtinin olduğu anlaşılmıştır. Dindar bireyler yaşamında daha tatmin ve olumlu hissettiklerini, boşanma oranlarında azalma, evlilik oranlarında yükselme olduğu ve madde bağımlılığında daha düşük olduğu görülmektedir. Dinin ruhsal bozukluklara neden olmamakla beraber, olumsuz dini inançlar, bazı bireylerin tanrı tasavvurlarında cezalandırıcı tanrı algısını yanlış bağdaştırması bu tarz düşünceler ruh sağlığı açısından olumsuz etki eder. Dogmatik ve katı dini düşünceler içinde yetişenlerin kaygı düzeyleri arttığı görülmektedir (Rassool, 2022, s. 52-54).

2.2.3. Pandemi ve Maneviyat İlişkisi

İnsanın ruhsal durumu ile bedensel yapısı birbirine bağlıdır. Ruh sağlığı sorunları beden sağlığı sorunlarını doğurduğu gibi beden sağlığı sorunları da ruh sağlığı sorunlarını doğurabilmektedir. Özellikle son çeyrek asırda yapılan çalışmalar olumlu fiil ve duyguların sağlığı pozitif şekilde tesir ettiğini saptamışlardır (Horozcu, 2010, s. 209-240).

Yapılan araştırmalar sonucunda genç olan bireylerin Covid-19 korkusu diğer yaş gruplarına göre daha fazla etki etmektedir. İstatistiklere bakıldığında Covid-19 korkusunu en çok yaşayan yaş oranı 15 ile 20 yaş aralığındadır (Gencer, 2020, s. 1164). Yine istatistik verilere göre yaş büyüdükçe korkunun azaldığı görülmektedir. Bu durum din algısıyla ve tecrübe ile açıklanmaktadır. Yaş büyüdükçe dini olgu daha fazla yaşandığı için yaşanan problemlere karşı din, psikolojik olarak koruyucu olabilmektedir. Tecrübe bir diğer etkidir. Yaşanmışlık durumu alışkanlık ve problemlerde çözüm yolları oluşturmaktadır. Pandemi süresince din algısının tam oluşmaması, tecrübe eksikliğinden dolayı gençlerde olumsuz durumlara yol açmaktadır. Bu durum Covid-19 korkusunun gençlerde daha fazla yaşanmasına neden olmaktadır (Gencer, 2020, s. 1153-1173). Maneviyat ve dini hayatın insanların bedensel ve psikolojik sağlığında ve yaşam biçimlerinde güçlü bir tesirinin var olduğunu, genel itibarıyla fiziksel ve psikolojik sağlığını pozitif yönde tesir ettiğini ifade etmektedir (Horozcu, 2010, s. 209-240).

Covid-19 salgını tüm insanları olumsuz yönde etkilemiştir ve etkilemeyi sürdürmektedir. Pandemi sürecinde oluşan korku ve panik oluşması olağan bir durumdur. Korku ve paniğin en aza indirgenmesi gerekmektedir. Bu durum koruyucu müdahale uygulaması yapılmasının önemini ortaya çıkarmaktadır. Uygulanan müdahale Covid-19'un bireylerde oluşturduğu korkunun ve paniğin azaltılması ve uygulama çeşitlilikleri yaygınlaştırılması, planlı şekilde denetlenmelidir. Covid-19'un oluşturduğu bir başka durum ise pandemi sonrası yaşamın nasıl olacağıdır. Bu durum insanların pandemi sonrasına hazırlanmaları durumunu ortaya çıkarmaktadır. Pandemi sonrası yaşam için ilk önce farkındalık oluşturulmalı, bilim insanları bireylere güvenli bilgi ve veriler sunmalıdır. Gençler sosyal medyayı hayatlarının bir parçası haline getirdikleri için sosyal medyada öğrenecekleri en ufuk yanlış bir haber salgın ile mücadelede olumsuz durumlara yol açacaktır. Tüm insanları etkileyen Covid-19 salgını ortak bir paydada birleşip, çalışmalar yapılırsa sonucu olumlu olacaktır (Gencer, 2020, s. 1153-1173).

Denilebilir ki günümüzde oldukça yaygın bir salgın hastalık olan Covid-19'un oluşturduğu olumsuz sonuçlar, maneviyatın öne çıkarılması ile birlikte insanların psikolojisini olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Özellikle bu salgın döneminde gençleri manevi unsurlarla destekleyerek, salgının olumsuz sonuçları giderilmeye çalışılmalıdır.

2.2.4. Maneviyat ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Ülkemizde maneviyatla alakalı yapılan çalışmalara bakıldığında son senelerde arttığı görülmektedir.

Ülkemizdeki bir hastanede hemşirelerin maneviyat ve manevi bakıma ilişkin düşüncelerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bir araştırmada katılımcıların çoğunluğu maneviyatı bütüncül bakımın bir parçası olarak gördüklerini belirtmiş ve maneviyatın önemini vurgulamıştır. Buna rağmen bireylerin çoğu tam bir maneviyat tanımı yapamamıştır (Okyay, 2008, s. 40).

Düzgüner, Türk ve Amerikan kültürü üzerinde maneviyat kavramının nasıl anlaşıldığı ilgili çalışmasında, maneviyat kavramı ile diğerkamlık kavramını ilişkilendirmiştir. Araştırmasında kan bağışı yapan Türkiye'de 80, Amerika'da 60 katılımcı ile mülakat gerçekleştirmiştir. Çalışmanın analizinden ortaya çıkan sonuca göre diğerkamlık kavramını Türkiye'deki katılımcılar ile Amerika'daki katılımcılar

maneviyat kavramıyla ilişki kurdukları tespit edilmiştir. Mülakat sırasında bu iki kavram arasında ilişkilendirilebilecek sorular doğrudan sorulmasa da mülakat sorularına verilen cevaplar da bu kavramları ilişkilendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır (Düzgüner, 2013, s. v).

Kızılırmak, 19-29 yaş arasında, 185'i kadın, 130'u erkek toplam 315 kişi üzerinde yaptığı araştırmada genç yetişkinlerin yaşamda anlam varlığı ve anlam arayışları ile maneviyat düzeyleri beş faktör kişilik özelliği arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın sonucuna göre genç yetişkinlerin yaşamda anlamın varlığı ve anlam arayışı düzeylerinin cinsiyet açısından farklılık göstermediği bulunmuştur. Kişilik özellikleri ile yaşamda anlamın varlığı arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken; yaşamda anlam arayışı sorumluluk ve deneyime açıklık kişilik özelliği ile ilişkili bulunmuştur. Araştırmada elde edilen diğer sonuçlara göre kendini aşma, kişiler ötesi özdeşim ve manevi kabullenme değişkenlerinin anlam varlığı düzeyini yordadığı ve kişiler ötesi özdeşim ile anlam varlığı arasında pozitif ilişki olduğu görülmüştür (Kızılırmak, 2015, s. v).

Apak, sosyal hizmet çalışanlarına uyguladığı çalışmada sosyal hizmet ile maneviyat arasındaki ilişki tespit edilmek için incelenmiştir. Çalışmada katılımcıların farklı yaş, coğrafya, cinsiyet ve mesleki kıdeme sahip sosyal çalışmacılara anket, mülakat uygulamıştır. Bu çalışmada sosyal hizmet uygulanırken maneviyatın yeri anlaşılmak istenmiştir. Bu çalışmaya toplamda 218 sosyal çalışmacı katılmıştır. Netice olarak Türkiye'de gerçekleştirilen sosyal hizmet, tarihten bugüne kadar kazandığı maneviyat mirasını yeniden dâhil etmek arzusundadır. Maneviyata duyarlı bir sosyal hizmet, geçmişe ve geçmiş dönemleri geri dönüşü değil onunla barışmayı savunmuştur (Apak, 2017, s. 187).

Zembilci, internet ile oluşan sanal dünya neticesinde yeni bir kavram olan siber maneviyat, internet üzerinden değerlendirilerek kavramsal biçimde araştırmıştır. İnternet kullanıcıların en çok tercih ettiği "Second Life "ve "World Of Warcraft" oyunları ele alınmıştır. Oyunlarda manevi öğeler bulunmasa da oyunu oynayan oyuncular arasında oyun içinde bazı karakter ya da durumları maneviyatla ilişkilendirdikleri anlaşılmıştır (Zembilci, 2017, s. 79).

2.3. PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK

Psikolojik sağlamlık, Latince esnek ve elastik manasına gelen Resilire kelimesinden türeyerek resilient olarak ifade edilmektedir (Masten & Gewirtz, 2006, s. 1). Psikolojik sağlamlık, şartların kötüleşmesi neticesinde bu şartları göğüslenme, adaptasyon kurma ve üstesinden gelme yeteneğidir (Öz ve Bahadır Yılmaz, 2009, s. 82-89).

Psikolojik sağlamlık ile ilgili çalışmalar incelendiğinde yapılan çalışmaların 2000'li yıllara kadar sayısının oldukça az olduğu, daha sonraki dönemlerde insanın güçlü yönlerini araştıran çalışmaların arttığı gözlemlenmiştir. Psikolojik sağlamlık kavramı ile ilgili farklı tanımlamalar yapıldığı bulunmuştur (Koçhan, 2021, s. 17).

Psikolojik sağlamlık "resilience" kavramının Türkçeye çevrildiğinde kesin bir kelime ile karşılığının olmadığı gibi literatüre bakıldığında "resilience" kavramının karşılığı olarak; psikolojik sağlamlık, psikolojik dayanıklılık, psikolojik güçlülük gibi terimlerle ifade edilmektedir (Üzülmüş, 2021, s. 15).

İnsanlar yaşamları boyunca sıkıntılı ve psikolojisini tehdit eden durumlar yaşayabilirler. İnsanların yaşamları boyunca sıkıntılarla başa çıkabilme yolları farklılık gösterebilmektedir. Bazı insanlar yaşanan sıkıntılar karşısında zorlanırken diğerleri ise yaşanan olaya karşı uyum gösterebilmektedirler (Aydın, 2018, s. 7).

Psikolojik sağlamlıkla ilgili çalışmalara bakıldığında ilk önce daha güçlü insanların özelliklerine bakılmıştır. Bu kişilerin bazı özellikleri insan ilişkilerinde etkin olma, uyumlu olma, mizahi yönden güçlülük, çözüm odaklı olma, sıkıntılı durumların üstesinden kolayca gelmedir (Aydın ve Egemberdiyeva, 2018, s. 38-39). Psikolojik sağlamlığın kişinin yaşamındaki etkisi, psikolojik sağlamlığı etkileyen etmenlerin öğrenilmesinin gerekliliğini gözler önüne sermiştir. Psikolojik olarak dayanıklı olan insanların bedensel ve ruhsal bozuklukları olmayan kişiler olduğu belirtilmiştir (Sipahioğlu, 2008, s. 11-13).

Bugünün dünyasında insanlar pek çok sıkıntı ile karşılaşmaktadır. Covid-19 salgını ile birlikte bireyler psikolojik sağlamlıklarını muhafaza etme noktasında sıkıntı yaşamaktadırlar. Bu sıkıntılarla baş edebilmek için bilimsel anlamda takviye almak önemlidir. Bundan dolayı psikolojik sağlamlık kavramı araştırılmaya başlanmıştır. İnsanlar hayatları süresince çok fazla meşakkatle karşılaşmışlardır. Bu konuda elde edilebilecek başarı, harekete geçirilen temel gücü anlamakla mümkün olur. Bu temel

güç göz önüne alındığında risk faktörü ve koruyucu faktörleriyle yüz yüze gelmektedir (Akfırat ve Özsoy, 2021, s. 28).

2.3.1. Psikolojik Sağlamlığı Etkileyen Faktörler

Psikolojik sağlamlığı etki eden etmenler; risk faktörü ve koruyucu faktörlerdir.

2.3.1.1. Psikolojik Sağlamlık ve Risk Faktörü

Risk faktörü, sıkıntılı bir olay ortaya çıkma durumunu arttıracak ya da olabilecek bir sıkıntının devam etmesine sebep olacak durumlar olarak tanımlanmıştır. Risk faktörü üç gruba ayrılmaktadır; kişi ile ilgili risk faktörü, aile ilgili risk faktörü, sosyal risk faktörü. Kişi ile ilgili risk faktörü, kişide özgüven yetersizliğinin olması, sıkıntılı durumlarla baş etme noktasında yetersiz olması, özdenetim gücünün yetersizliği, saldırgan yapıya sahip olma, toplumsal değerlere uzak olması ve uygunsuz hareketlerde bulunmasını içermektedir. Aile ile ilgili risk faktörü, anne ve baba hastalıkları, anne ve babanın ayrılması, tek ebeveynin çocukların bakımını üstlenmesi, anne-babanın çocuk ile sağlıklı ilişki kuramaması, ebeveyn şiddeti ve cinsel istismarı içermektedir. Sosyal risk faktörü, ekonomik olarak yetersizlik, toplumsal sıkıntılar, işsizlik, şiddet ve göçü içermektedir (Sipahioğlu, 2008, s. 9).

2.3.1.2. Psikolojik Sağlamlık ve Koruyucu Faktörler

Sıkıntılı olayları azaltan veya karşılaşılan sıkıntılarda risk faktörünü en aza çeken etmen olarak tanımlanabilir. Koruyucu faktörler üç başlıkta incelenebilir; bireysel faktörler, ailesel faktörler ve çevresel faktörler (Üzülmez, 2021, s. 19).

Bireysel Koruyucu Faktörler, insanı koruyan ve temelini bireyden temin eden koruyucu faktörlere bireysel koruyucu faktörler denir. Bireysel koruyucu faktörler; ileriye dönük plan yapmak, sorumluluk duygusuna sahip olma, empati yapabilme, olumlu kişilik özelliklerini geliştirme, insanın kendi yaşantısında otorite sahibi olma, yaşadığı olaylara olumlu bakabilme, ironi yapabilme, karşılaşılan problem karşısında karar verebilme becerilerine sahip olma, yardıma muhtaç olanlara yardımda bulunma olarak belirtilmektedir (Fırat, 2021, s. 13).

Ailesel koruyucu faktörler; aile fertleri ile birlikte yaşama, annenin ve babanın akademik yeterliliğe sahip olması, olumlu anne-baba ile çocuk ilişkisi, anne ve babanın

çocukların geleceklerine ümit içinde bakması ailesel koruyucu faktörlerdir (Öz ve Bahadır Yılmaz, 2009, s. 84).

Çevresel koruyucu faktörler; okul ilişkilerinde olumlu davranışlarda bulunma, sosyal ilişkilerde pozitif destek, arkadaşları ile güçlü bağlar kurabilme, büyükler ile pozitif ilişkiler kurabilme ve örnek davranışlara sahip olabilme olarak belirtilmektedir (Fırat, 2021, s. 14). Psikolojik sağlık ile ilgili olan koruyucu faktörlere bakıldığında insanın hoşnutluğu için önemli olduğu görülmektedir (Üzülmez, 2021, s. 19).

Psikolojik sağlıkla ilişkili olan risk faktörüne ve koruyucu faktörlere bakıldığında bireysel, ailesel ve çevresel faktörler büyük bir oranda etkilediği görülmektedir. Risk faktörü açısından bakıldığında insanda risk oranı arttığında psikolojik sağlık oranı düşük düzeydedir. Koruyucu faktörler açısından bakıldığında insanda koruyuculuk oranı arttığında psikolojik sağlık düzeyinin arttığı görülmektedir (Fırat, 2021, s. 14).

2.3.2. Psikolojik Sağlamlığın Olumlu Sonuçları

Psikolojik sağlamlığın olumlu sonuçları şunlardır; “Gelişim görevini yerine getirme, akademik durum, sosyal ilişkilerde olumluluk ve yeterlilik, suç işlemekten kaçınma, duygusallık sorunları veya belirgin hale gelen durumların azalması, mutluluk, okula gitme sıklığı, yaşa göre spor yapılması, sosyal destek hizmetine gönüllülük, ders dışı etkinlik faaliyetlerine katılım, kurallara uyma alışkanlığı, arkadaşlarıyla uyumlu olma durumu, psikopatolojinin var olmaması, psikososyal uygunluk, kendini anlama ve kabul, yaşam doyumu, iyilik durumu” (Gürkan, 2006, s. 50).

2.3.3. Psikolojik Sağlamlıkla İlgili Yapılan Çalışmalar

Psikolojik sağlık ile ilgili Türkiye’de gerçekleştirilen çalışmalara bakıldığında son zamanlarda artış görülmektedir.

Gazi Üniversitesinde öğrenciler üzerinde yapılan bir çalışmada öğrencilerin psikolojik sağlık düzeyiyle başa çıkabilme ve bağlanma stillerinin birbiriyle ilişkisini incelemek hedeflenmiştir. Yapılan araştırmada cinsiyet ile psikolojik sağlık arasında farklılık görülmemiştir. Çalışmada öğrencilerin psikolojik sağlık düzeyiyle başa çıkabilme ve bağlanma stillerinin birbirleriyle anlamlı bir ilişki içinde olduğu ortaya konmuştur (Aydoğdu, 2013, s. iii).

Şahin tarafından yapılan araştırmada MEB’de öğretmen olanlar üzerinde öz duyarlık, psikolojik dayanıklılık ve yaşam doyumlarının ilişkisi araştırılmıştır. Çalışma, Uşak İli Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı 422 öğretmenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, öğretmenlerin öz duyarlık düzeyleri demografik değişkenlerin ilişkisi incelendiğinde, medeni hal, unvan ve cinsiyet değişikliği öz duyarlılık düzeylerinde farklı ilişkiler tespit edilmiştir. Öz duyarlık ve psikolojik dayanıklılık ilişkisine bakıldığında, öz duyarlık ve alt boyutlarıyla psikolojik dayanıklılık ilişkisinde anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Öz duyarlıkla yaşam doyumu ilişkisinde anlamlı ve olumlu biçimde ilişki tespit edilmiştir (Şahin, 2014, s. viii).

Arslan, yaptığı çalışmasını 8. sınıf ile 12. sınıf arasında 476 öğrenci üzerinde gerçekleştirmiştir. Ergenlerin öz yeterlilikleri, benlik saygıları ve olumlu duygularının sağlamlığı üzerinde bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışma da elde edilen sonuçta psikolojik sağlamlıkla öz yeterlilikleri, benlik saygıları ve olumlu duyguları arasında olumlu bir ilişki saptanmıştır (Gökmen, 2015, s. 73).

Bulut, Gaziantep’te öğrenim gören 9. sınıf ile 12. sınıf arasındaki ortaöğretim öğrenciler üzerinde bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmasında, öğrencilerin anksiyete, sosyal destek ve psikolojik dayanıklılık değerlerinin birbirine ilişkisi incelemiştir. Çalışmasında elde edilen veriler neticesinde, psikolojik sağlamlıklarında orta, negatif ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Aile ve arkadaş desteği ile psikolojik sağlamlık arasında pozitif yönlü bulgu elde edilmiştir. Erkekler kızlara göre psikolojik sağlamlık düzeyi yüksek olduğu, aynı şekilde derslerinde başarı elde eden öğrencilerinde psikolojik sağlamlık düzeyleri yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İmam Hatip Liseleri’nde öğrenim gören öğrencilerin diğer mesleki ve sosyal bilimlerde öğrenim gören öğrencilerinden psikolojik sağlamlık düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sınıf düzeyleriyle psikolojik sağlamlık arasında anlamlı fark bulunamamıştır. Son olarak, anksiyete ile psikolojik dayanıklılığın aile ve arkadaş desteği arasında kısmi aracılık rolü tespit edilmiştir (Bulut, 2016, s. iii).

Ekinci, Suriye’den Türkiye’ye göç etmek durumunda kalan Suriyeli öğrencilerle ilgili bir çalışma yapmıştır. Çalışmanın amacı lise öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri algılanan sosyal destek ve aile işlevleri arasındaki ilişki düzeyini araştırmıştır. Çalışmasını Ümraniye’deki okullarda okuyan 67 bayan 24 bay toplam 87 Suriyeli öğrenciler üzerinde gerçekleştirmiştir. Araştırma neticesinde aile işlevleri sağlıklı olanların, algıladıkları sosyal desteğinde olumlu biçimde psikolojik sağlamlıkları

yüksek olduğu tespit edilmiştir. Demografik, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durumlar psikolojik sağlamlık düzeyinde anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır (Ekinci, 2017, s. iv).

Sabancı, Malatya ilinde öğrenim gören 9 ile 12. sınıflarındaki 430 kız 419 erkek toplam 849 öğrenci üzerinde, psikolojik sağlamlık, akılcı olmayan inançlar ve psikolojik ihtiyaçların ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyet ilişkisini araştırmıştır. Çalışma neticesince, öğrencilerin % 14,9'unun siber zorba, % 18,6'sının siber mağdur ve % 8,9'unun siber mağdur-zorba durumunda oldukları tespit edilmiştir. Cinsiyet, ebeveyn eğitim durumları, ebeveynlerin tutumu ve internette geçirdiği zaman ile siber zorbalık ve mağduriyet ilişkisi arasında olumlu bir tutum olduğu anlaşılmıştır. Akılcı olmayan inançlar, psikolojik sağlamlık ve ihtiyaçların siber zorbalık ve mağduriyeti anlamlı şekilde yordadığı tespit edilmiştir (Sabancı, 2018, s. iii).

Psikolojik sağlamlık ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde yetişkinlerle ilgili yapılan çalışmaların az olduğu tespit edilmiştir. Daha çok çocuklar, ergenler, üniversite öğrencileriyle ilgili olarak çalışmalar yapıldığı görülmektedir (Fırat, 2021, s. 18).

2.4. GENÇLERDE MANEVİYAT VE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK

Gençlik kavramının birden fazla tanımı yapılmıştır. Gençliği ifade eden tam ve kesin bir tanımın olmadığı anlaşılmaktadır. Genç sözcüğünün etimolojik kökenine bakıldığında, eski Türkçe'de çocukluk anlamında kullanılan 'kenç' kelimesinden ya da Farsça'da hazine anlamında kullanılan 'genç' kelimesinden türemiştir. Öte yandan, Türkçe'de 'gençlik' toyluk, acemilik çağrışımı olarak anlamlandırılır. Sözcük kökünün Farsça değil, eski Türkçe olduğu düşünülebilir. Yetişkinlik evresinin başlangıcına yardımcı olmak adına yeni olma ve acemi olma kavramlarına da işaret etmektedir (Arı, 2019, s. 7-8). Gençlik dönemi insan hayatında duyguların en yoğun yaşandığı halk arasında kanı kaynaması tabiri ile anlatılmaktadır.

Ergenlik dönemi bedensel, duygusal, toplumsal ve dini açıdan büyük değişimlerin yaşandığı dönemdir. Ergenlik döneminde dini gelişim açısından bakıldığında soyut düşüncenin gelişimi ile birlikte ergenin din konusunda kafasında birçok soru işareti olacaktır. İleriki yaşlarında bu soruların cevaplarına göre din algısı önemli ölçüde etkilenecektir. Ergen için bu dönemde önemli olan şeylerden biri de

kafasındaki soru işaretlerine mantıklı cevaplar alabilmek ve dengeli aynı zamanda tutarlı olabilmektir (Gürses ve İrk, 2018, s. 114-115).

Gençlik ile ergenlik dönemi aynı kavram olarak değerlendirilse de, gençlik kavramı, ergenlik kavramını içinde barındıran bir olgudur. Bu dönemlerde yaş sınırlaması yapmak zordur. Bilimsel araştırmalar neticesinde dönemlerdeki yaşları aynı olmasa da bireyin kendi yaşına yakın akranlarıyla kıyaslama yapılabilmektedir. Ergenlik döneminde gencin genel itibariyle fizyolojik olarak cinsel yöndeki algısı, sosyolojik olarak kendini ifade etme ve toplum içindeki önemini, bilişsel olarak ise zihinsel gelişimleri göze çarpan özelliklerindendir (Koç, 2004, s. 234-235).

Gencin kimlik inşasında gündeme aldığı diğer konular neye, neden inandığıdır ve inancını sorgulamasıdır. Genç dini konularda önceki öğrendiği bilgileri yeniden gözden geçirmeye başlar. Dini konularda şüpheye düşme gencin bilişsel gelişimiyle yakından ilişkilidir. Gençler bir fikirle karşılaştıkları zaman daha önce öğrendiklerini alternatiflerini ortaya koyarak işleme almaktadır. Burada en kritik nokta, pek çok bilgi ve fikrin olduğu yerde doğru ile yanlış hangi kriterle göre belirleneceğidir. Ancak bu dönemin geçiş dönemi olduğunu ve dönemin sonunda ergen, inanç konusunda daha iyi farkındalık sahibi bir insana dönüşebileceği söylenebilir. Yaşanan şüphe ve çatışmalar, suçluluk ve günahkârlık duygularını da beraberinde getirecektir. Aslında kişinin hatasını kabul edip bir daha yapmamaya söz vermesi, onun manevi gelişimini destekleyen bir sürece dönüşme imkânına sahiptir. Ancak suçluluk ve günahkârlık duygusuna verilen tepkiler farklı olabilmektedir. Bu tecrübe, genci Allah'a yöneltebildiği gibi ondan uzaklaştırabilir. Dolayısıyla denilebilir ki bu dönem dini konularda bir sorgulama dönemi olsa da aslında genç için taklidi imandan tahkiki imana geçiş evresi de olabilmektedir. Nitekim kim olduğunu ve ne uğruna nasıl bir hayat yaşayacağını belirlediği bu dönemde genç için din önemlidir. Çeşitli şüphe ve çatışmalar yaşasa da bu dönem gencin diğer konularda olduğu gibi dini konularda da kendine bir yol haritası çizdiği dönemdir (Düzgüner ve Soykök, 2021, s. 54-60).

Din psikolojisi üzerine çalışan psikologlar, herkesin bir din anlayışı olduğunu kabul ederler. Bu psikologlar herkesin şu cevapları aradığını “ben nereden geldim, nereye gidiyorum, hayatın anlamı nedir, bu alem nasıl var oldu?” Soruların cevaplarını bir tek dinde bulabileceklerini dile getirmektedirler (Çankırılı, 2006, s. 95).

Ergenlik dönemi, bireylerin hayatlarında dini açıdan en önemli dönemlerdendir. Bu döneme gelen ergen birey ailesinin verdiği eğitim veya ailesi

tarafından yönlendirilen dini eğitim kurumlarınca belli bir dini seviyeye ulaşır. Bu dönemde genç, gerek arkadaş çevresinin etkisi ile gerekse öğretmenlerinin söylemlerinden etkilenecek dini bir kimlik kazanmaktadır. İçinde bulunduğu bu dönem zaten dini şüphe içerisinde olan ergen bireyin zihninde çocukluktan farklı bir Tanrı tasavvurunun oluşmasına sebep olmaktadır. Covid-19 süreci ergen bireyin zihninde oluşan Tanrı tasavvurunu etkileyebilmektedir. Genç bunları sorgulamaya başlar. Bu sebeple mutlak güç ve kudret sahibi Tanrı'nın tüm dünyayı etkileyen salgını neden engellemediğini veya neden durdurmadığını sorgulamaya başlar. Burada Leibniz'le gündeme gelen kötülük problemi akıllara gelir. Gencin içine düştüğü bu dini şüphe ve sorgulamalar aslında onun imanını sağlamlaştırması açısından son derece önemlidir. Yaşanılan bu dini şüphe ve sallantıları olumsuz görmemek, gencin imanının yenilenmesi olarak bakmak daha faydalı olacaktır. Bu konuda lise öğrencileri inançları açısından zarar görmeden bu şüphelerden kurtulması konusunda yardımcı olmaktadır (Ögçem, 2018, s. 105-107).

Gençlik, bireyin en enerjik ve en dinamik dönemidir. Bu evrenin değerlendirilmesi ve yönetilmesinde oldukça dikkatli olunmalıdır. Gençlerin eğitilebilmesi ve toplum içerisinde uyumlu bir şekilde yaşayabilmesi için aile-okul-talebe bir uyum içerisinde olmaları ve bu üçlünün birbiriyle entegre olması gerekmektedir. Gençler düşüncelerinde inişli ve çıkışlı bir yapıya sahiptir. İleri derecede duygu patlamaları yaşayabilme potansiyeline sahiptir. Eğer ergenlere doğru yönlendirme yapılmaz ise insanlara, topluma ve ülkeye sürekli devam eden sorunlara yol açabilirler. Gençlik sorunlarının analizi çok önemlidir. Bir diğer nokta da teorik bilginin pratiğe dönüştürülmesi ve beklentilere cevap verilmesi gerektiğidir. Ergenlerin heyecanlı duygularını, beklentilerini ve psikolojisini anlamaya çalışmak son derece önemlidir. Bu nedenle okulun psikolojik temeli yani eğitimin psikolojik dayanağı özel bir öneme sahiptir; gençlerin zihniyetine uygun olmalıdır (Yörükoğlu, 1987).

Gençler milletlerin geleceği için çok büyük bir öneme sahiptir. Gençlerin eğitimi gelecekle ilgili beklentileri karşılamak için önemlidir. Türkiye'de son yıllarda yapılan çalışmalara bakıldığında gençlerin gelecek ile ilgili endişesinin çok yüksek olduğu ifade edilebilir. Endişe kavramını liseli gençler bazında aldığımızda çok duyulan bir kavramdır. Gelecekte hangi mesleğe sahip olacağı, iyi bir üniversite hayali, istediği bölümü kazanabilme, diğer insanlarla ilişkileri, sevgi, sınav kaygısı, not ortalaması,

sağlık gibi konular örnek olarak verilebilir. Öğrencilerin endişelerini azaltabilmek için farklı araştırmalar yapılması faydalı olacaktır (Ekşi ve Okan, 2021, s. 521-546).

Genç birey, yaşamış olduğu dönemde rûhî ve psikolojik bunalımıyla Batı'nın insanları cezbeden görünüşü ve beyin yıkayıcı baskın etkisiyle bocalamaktadır. Bu durum neticesinde yanlış olan eylem, fikir ve olayları bile kabullenmektedir. Yaşadığımız çağda kaos, ideolojik fikirler ve değişimlerin gençlerden gelmesi düşündürücüdür. Dünyada bilgili, dürüst ve düşünen insan en değerli bir varlıktır. İlim ve bilgidен uzak kalan gençlik faydalı bir şey üretemez. Tam tersine ilim ve irfan ile kendini geliştirmiş gencin çevresine faydalı olacağı aşîkârdır. Toplumunu ayakta tutan gençlerdir. Bütün toplumlar, kendini ayakta tutmaya çalışacak olan gençleri geliştirerek değer ve kültürlerini korumaya çalışır. Yetiştirilen nesil ruh ve bedence sağlıklı, güçlü ve dinamik oldukça toplumda güçlü ve kuvvetli olacaktır. Bunun farkında olan toplumlar yeryüzünde söz sahibi konumunda olmuşlardır (Akpolat, 2007, s. 243-244).

Psikolojik sağlık kavramı ile din kavramı birlikte düşünüldüğünde akıllara ilk çağrışım yapan düşünce dinin psikolojiye etkisidir. Dünya geneline bakıldığında özellikle önde gelen dinler için denilebilir ki manevi refah üzerinde olumlu değişimler öngörür. Dini araştırmalar, insanların temel kişiliklerinden, doğuştan gelen zayıflıklarından, potansiyel yeteneklerinden yararlanarak anlamlı bir yaşam sürmemiz ve sağlıklı bir zihne sahip olunması için ilkeler sunar. Günümüze gelinceye kadar rahipler, şamanlar, medyumlar ve tasavvuf önderlerinin tümü manevi hastalıkları tedavi etmek için dini liderler faaliyetler yapmışlardır. Bazı şifa yöntemleri (maneviyat veya şeytan çıkarma, rahip büyü, şifa duaları vb. kutsal yazıları okuma vb.) bugün hala görülebilmektedir (Gürsu, 2011, s. 111-112). Donelson'a göre, dini psikoloji, birçok insan için önemli olan alanlarda davranış biliminin sınırlarını genişletmek için bir fırsat sağlar. Örneğin, dinin insan yaşamındaki rolünü inceleyerek, ergenliğin ruhsal ve bilimsel bilincinin gelişimini ve cinsiyet farklılıklarının sonuçlarını analiz etmek mümkündür. Bu konular arasında dini tutum, dini anlayış, dini deneyim, Yaratıcı imajı, akıl sağlığı yer alabilir (Donelson, 1999, s. 187-204).

Günümüzde biyotıp, psikoloji ve nöroloji gibi birçok disiplin, meditasyon ve dua gibi dini ve manevi tecrübeleri araştırma alanlarına dahil etmeye başlamıştır. Bu gelişmeler ışığında din, maneviyat, manevi tecrübe ile nörobiyoloji ve nörofizyoloji arasındaki ilişki irdelenmeye başlanmıştır. Manevi tecrübenin klinik psikoloji ve psikiyatride kullanılmasının yararlı ve uygun bir tedavi aracı olarak kullanılabileceğine

ve beden ve ruh sağığı üzerinde olumlu etkisi olduğı belirtilmiştir. Neticede; din, maneviyat ve psikolojik sağık arasındaki bağı üzerine yapılan bu çalışmaların %90'ı olumlu ilişkiler bulmuştur. Yazarlara göre, bu yüksek derecede pozitif korelasyon, dinin psikolojik sağık üzerindeki etkisinin ampirik araştırmalarla desteklendiğı ve kanıtlandığı anlamına gelmektedir (Gürsu, 2011, s. 114-115).

Günümüzde gençler arasında endişe, ruhsal sıkıntı, memnuniyetsizlik, hayattan zevk almama, huzursuzluk, mutsuzluk, umutsuzluk, çeşitli travmalar sebebiyle çeşitli psikolojik sorunlar yaşanmaktadır. Gençler bazen bu sorunlarını çözememekte ve hayatına son verme noktasına kadar gitmektedir. Bu problemlere bakıldığında hepsi maneviyatla ilgilidir. Bu problemleri çözmek dini ve manevi destek ile olacaktır. Günümüz psikologlarının çoğı bunun aksini söylese de dini tutumlar olmadan çözüm olmayacağı anlaşılmaktadır (Akpınar, 2015, s. 16).

Her insanın erdemli ve ahlaklı tutumlar sergilemesi umulur. Kendini denetleme imkânı veren dini tutumlar ergenin davranışlarını şekillendirerek ahlak dışı, etik dışı diye bilenen oluşumları kontrol eder. Sosyal açıdan önemli bir tutum olan otokontrol oluşumu dini inançlarla oluşacaktır. Manevi eğitimin kaynağında ahlaklı insanlar meydana getirme vardır. Bu kaynak maneviyat ve ahlak kavramlarının birbirine bağı olduğu anlamını verir. Bunun için gençlere verilen manevi destek ile ahlaki gelişim oluşacaktır (Memiş, 2018, s. 54).

Hız. Peygamber söz, uygulama ve yaşantısı ile insanlara rol model olmuştur. İnsanların yaşantılarında ani değışim, kriz, felaket, acılar, musibetler karşısında Hız. Peygamber (sav) rehberlik etmiş yol gösterici olmuştur. Hız. Peygamber'in hayatında rehberlik yolu ve misyonu ile alakalı bir çok örnekler vardır (Söylev, 2020, s. 101).

Asrı Saadet döneminde Hız. Peygamber (sav), genç sahabileri tebliğ ve irşad faaliyetleri dahil, devlet teşkilatında görevler vermiştir. En üstün ahlaka sahip olarak yaratılan Hız. Peygamber (sav) farklı yaştaki insanlarla ilgilenmiş ve değıer vermiştir. Bunların içinde gençlere de ayrı bir önem vermiş İslamiyet gençlerin dinamik ve enerji ile yükselmiştir (Akpolat, 2007, s. 245).

Hız. Muhammed'in (sav) danışmanlık ve rehberlik etkinliğıyle ilgili olarak en dikkat çeken örneklerin başında ama olan sahbeyle ilgili inen ayetlerdir. Bir diğıer ayet ise eşi ile sorun yaşayan kadın sahebennin durumu ile ilgili inen ayetlerdir. Hız. Peygamber'in uyguladığı en önemli manevi destek yaklaşımı dua denilebilir. Dua,

insanın manevi gücünü artırarak sorun ve sıkıntılı durumların üstesinden gelmeye yardımcı olmaktadır. Hz Muhammed (sav) duayı zor ve sıkıntılı haller durumunda değil yaşamın her alanında dua etmiş ve dua edilmesini tavsiye etmiştir (Söylev, 2020, s. 101-102-103).

Her konuda bize yol gösteren Hz. Muhammed (sav) gençler ile iletişim noktasında da bize örnek olmuştur. Bu dönemde gençlerle yapılacak olan olumlu iletişim onların gelişimi için çok önem arz etmektedir. Peygamber Efendimiz bunu iyi bir şekilde gerçekleştirerek gençlere olan yaklaşımı ve bu yaklaşımda kullandığı yol ve yöntemler bize günümüz gençleri için yol gösterici bir niteliktedir. Gençlik dönemi çok yönlü gelişim dönemlerinden geçmektedir. Kişilik gelişimi, sosyal gelişim, dini gelişim, fiziksel gelişim vb. pek çok yönden gencin kendisini psikolojik ve sosyolojik açıdan etkilemektedir. Bu dönemde kişilik gelişiminde ve sosyal gelişiminde aile, arkadaş, okul, çevrenin etkisi gençleri her yönden olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir. Hz. Peygamber tüm bunların farkında olarak gençlere uygun metotları kullanarak ve onlara saygı duyarak kendilerini değerli hissettirmiştir (Erbaş, 2018).

Hz. Peygamber'in (sav) amacı ahlaklı, inançlı, kendine ve topluma faydalı bir gençlik oluşturmaktır. Bunun içinde her fırsatı değerlendirerek onlarla vakit geçirir ve onlara yol gösterirdi. Allah Resulü, kendisine gelen sorulara karşı her zaman ciddiyetle cevap vererek gençlerin soru sormasını teşvik etmiş ve onların mantığına uygun cevaplar vermiştir. Allah'ın elçisi gençlerin eğitime de ayrıca önem vermiş ve geleceğin teminatı olan gençlerle özel ilgilenmiştir. Onların zekâsına ve kabiliyetlerine göre görevler vermiş onlara güvenmiştir (Yıldırım, 2018, s. 10-14). Peygamber Efendimiz gençlere güvenerek onlara önemli makamlarda çeşitli görevler vermiştir. Bu görevler öğretmenlik, hâkimlik, komutanlık, yazıcılık, yöneticilik gibi görevlerdir. Hz. Peygamber (sav) bu görevleri verirken onların ilgi duyduklarını alanları, kabiliyetlerini, bilgilerini göz önünde bulundurarak onlara büyük sorumluluklar vermiştir. Bazı sahabeler bu duruma karşı çıksa bile Peygamberimiz gençlere güvenmekten hiçbir zaman vazgeçmemiştir (Sabuncu, 2018, s. 26-29).

Birçok ayette Hz. Muhammed (sav) ilahi tebliğ görevinin bir eğitim-öğretim olduğunu açıklamaktadır. Bu öğretimin konusu İslam'dır. İslam, hem maddi hem de manevi-ruhi olmak üzere hayatın her safhasını içine alan kurallar bütününden ibarettir. İslam'ın temel gayesi manevi-ruhsal âlemle maddi-dünyevi âlem arasında eşgüdüm sağlamak ve uyumlu bir denge kurmaktır (Hamidullah, 2016, s. 612-613).

Eğitim ve öğretimde sevdirep nefret ettirmeme anlayışını benimsemiştir. Öğretmenleri toplum içerisinde seçerken güvenilir ve bu göreve kabiliyetli olan kişiler olmasına dikkat etmiştir. Eğitim-öğretimi belirli zamanlarda değil de gençleri sıkmadan farklı zaman dilimlerinde yapardı. Allah'ın, gündüzü çalışmak, geceyi de dinlenmek ve uyumak için yarattığını hatırlatarak ölçülü bir şekilde yaşamayı öğlemiştir. Gençleri toplumsal hayattan dışlamamış ve gençlerin ilgi ve yeteneklerine göre onlara sorumluluklar vermiştir. Gençlerin arzu ve isteklerini göz önünde bulundurarak ölçüye uygun bir şekilde eğlenmelerine müsaade etmiştir. Kimsesiz gençlerin de maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanması için çalışmalar yapmıştır. Gençlerin iletişimi onlarla söz ve fiillerindeki tutarlığı ile gençler için ideal rol model olmuştur (Kaya, 2019, s. 15-37).

Günümüz gençleri anlaşılacak ve kendilerine güvenilmesini istemektedir. Bizler de onlara güvenip onlara karşı anlayışlı olduğumuzda onların hatalarını yüzlerine vurmadan uygun bir dille anlattığımızda gençler de bize alınmayacak ve tuttukları yanlış yoldan dönebilecektir. Ayrıca onlara vereceğimiz sorumluluklarla da kendilerini işe yarar görüp olumsuz etkileyecek yollara gitmeyeceklerdir. Gençlerle iletişimde Hz. Peygamber (sav) çağlar ötesinden bize yol göstermiş bize düşen de Hz. Peygamber'in (sav) tuttuğu yol ve yöntemleri kullanarak gençlere yol göstermektir (Sabuncu, 2018, s. 26-29).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın yöntemi olarak evren ve örnekleme yönelik bilgi ve veriler, araştırmanın modeli, verilerin toplanmasında katkı sağlayan ölçme araçları, verilerin toplanma süreçleri ve elde edilen verilerinin analizi başlıklar halinde verilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu çalışma nicel araştırma deseninden tasarlanmış betimsel bir çalışmadır. Bu çalışmada, genel tarama modeli kullanılmıştır (Karasar, 2020, s. 109). Tarama modeli, geçmişteki veya şimdiki durumları nasılsa aynı biçimde açıklayan araştırma modeli olarak adlandırılır. Betimsel tarama modeli, “geçmişte ya da günümüzde var olan bir olayı olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan araştırma yöntemleridir. Tarama modelleri çalışmalarda, hedeflenen konu veya olayla ilgili katılımcıların görüşleri, ilgileri, becerileri ve tutumları vb. amaç ve özellikleri kendi bağlamlarında nasıl olduğunu tanımlamaya çalışmaktadır” (Büyüköztürk, vd., 2018, s. 24). “Tarama çalışmalarında elde edilen ilişkiler, gerçek bir sebep-sonuç gibi yorumlanmamalıdır. Fakat bu yönde bir takım ipuçları verebilir. Bir değişkenin durumu biliniyorsa öteki değişkenleri değerlendirmek için doğru sonuçlar ortaya konulabilir” (Karasar, 2020, s. 110). Bu bağlamda bu çalışmada lise düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin psikolojik sağlamlık ve maneviyat düzeylerini ortaya çıkartmak için betimsel tarama modeli tercih edilmiştir. Ayrıca bu değişkenlerin arasındaki ilişkileri ve bu değişkenler ile bağımsız değişkenler arasında olan ilişkilerini bulmak maksadıyla da ilişkisel tarama modellerinden yararlanılmıştır.

3.2. VERİ TOPLAMA ARACI

Çalışmada veri toplamak amacıyla kullanılan ölçme aracı üç bölüme ayrılarak incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümde araştırmacının hazırlamış olduğu kişisel bilgi formu, ikinci bölümünde “Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği”, üçüncü bölümde ise “Maneviyat Ölçeği” kullanılmıştır.

3.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmadaki katılımcı öğrencinin kişisel özellikleri belirlenmesi için araştırmacının hazırladığı kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Bu formda öğrencilerin; okul türleri, cinsiyetleri, yaşları, kardeş sayıları, anne ve baba birliktelik durumları, evde birlikte yaşayan başka bireylerin olup olmama durumları, ailenin gelir durumları,

Covid-19 hastalığı geçirme durumları vb. özellikleri belirlemek için sorulara yer verilmiştir (EK-1).

3.2.2. Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği

Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (KPSÖ), bireyin psikolojik sağlamlık düzeyini ölçmek için hazırlanmış bir ölçme aracıdır. KPSÖ, Doğan (2015) tarafından geliştirilmiştir. KPSÖ 6 maddeden ve tek boyuttan oluşan ve toplam ölçek düzeyinde puanlanan bir ölçektir. Ölçeğin 2, 4 ve 6. maddeleri ters kodlanmaktadır. Ölçeğin örnek ifadeleri “Sıkıntılı zamanlardan sonra kendimi çabucak toparlayabilirim” şeklindedir (Doğan, 2015, s. 102). (EK-2)

Ölçeğin psikometrik özellikleri iç tutarlık, açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ve ölçüt bağıntılı geçerlik yöntemleri ile incelenmiştir. Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi sonucu, ölçeğin tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. KPSÖ’ye ilişkin iç tutarlık katsayısı .83 olarak bulunmuştur (Doğan, 2015, s. 93-102).

Ölçek 5-li Likert formatında oluşturulmuştur. Her bir sorunun puanı 1-5 arasında puan verilmiştir. (1: Hiç uygun değil, 2: Uygun değil, 3: Biraz uygun, 4: Uygun, 5: Tamamen uygun). Ölçekten alınan yüksek puanlar psikolojik sağlamlık düzeyinin yüksek olduğunu; düşük puanlar ise psikolojik sağlamlık düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir.

3.2.3. Maneviyat Ölçeği

Çalışmada faydalanılan “Maneviyat Ölçeği” Şirin (2018) tarafından hazırlanmıştır. Maneviyat Ölçeği 7 alt boyut ve 27 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin alt boyut ve madde sayıları aşağıdaki gibidir (EK-3).

Tablo 3.1: Maneviyat Ölçeğinin Alt Boyut ve Maddeleri

Faktör	Madde Sayısı	Madde Numaraları
Manevi Başa Çıkma	5 Madde	9, 12, 20,21, 23
Aşkınlık	2 Madde	19, 22
Manevi Yaşantı	5 Madde	3, 11, 24, 25, 27
Anlam Arayışı	4 Madde	7, 14, 15, 17
Manevi Hoşnutluk	4 Madde	6, 8*, 13*, 26*
Bağlantı	4 Madde	1,2, 4, 18
Tabiatla Uyum	3 Madde	5, 10, 16

Ölçekte ters maddeler yıldız (*) işareti ile gösterilmiştir.

Maneviyat Ölçeği, 5'li likert tipi bir ölçek olup 3 olumsuz 24 olumlu toplam 27 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri “(1) Bana Hiç Uygun Değil, (2) Bana Uygun Değil, (3) Bana Biraz Uygun, (4) Bana Oldukça Uygun, (5) Bana Tamamen Uygun” şeklinde 5'li likert tarzından oluşmuş olup, ölçekte yer alan olumsuz maddeler değerlendirmeye alınmadan önce ters kodlanmaktadır. Ölçek toplam puanı açısından değerlendirildiğinde ölçekten alınacak en yüksek puan 135, en düşük puan ise 27'dir. Ölçeğin her bir alt boyutundan alınan yüksek puan bireyin ilgili alt boyutun değerlendirdiği özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ölçek ayrıca toplam maneviyat puanı vermektedir. Ölçekten alınan yüksek puan, kişide maneviyatın yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir (Şirin, 2018, s. 1309).

3.4. UYGULAMA, VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

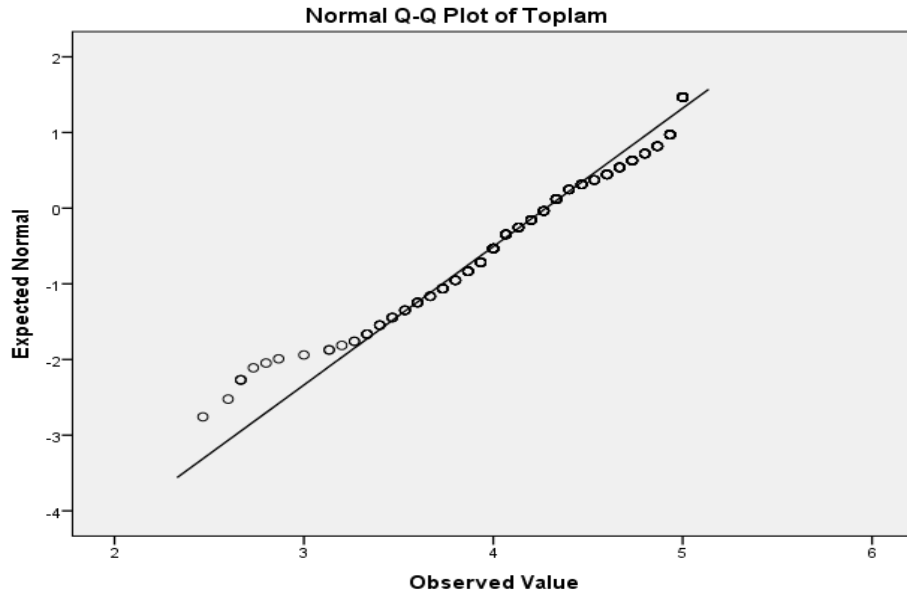
Çalışma boyunca kullanılan verilerin toplanması ve ölçme aracının uygulanması için öncelikle Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Beşeri ve Sosyal Araştırmalar Etik Kurulu'ndan araştırmanın yapılması için etik kurul izni verilmiştir. İkinci aşamada Kütahya İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından uygulamanın yapılması için izin verilmiştir (EK-4).

Araştırmanın örnekleme uygun örnekleme tekniği ile belirlenmiş ve basit seçkisiz yöntemle öğrencilerin ankete katılımı sağlanmıştır. Çalışma için Kütahya il merkezindeki farklı türdeki liselerden (İmam Hatip Lisesi, Proje İmam Hatip Lisesi, Anadolu Lisesi, Meslek Lisesi) öğrencilere ulaşılmıştır. Örnekleme dahil edilen liselerdeki öğrencilerin okullarına ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Çalışma için kullanılan ölçeklerdeki maddeler ile ilgili gerekli açıklamalar yapılmıştır. Ankete katılan öğrencilerin gönüllü olması dikkate alınmıştır. Veriler online formlar aracılığıyla toplanmıştır. Veriler elde edildikten sonra incelenmiş ve toplamda 512 veri üzerinde inceleme yapılmıştır.

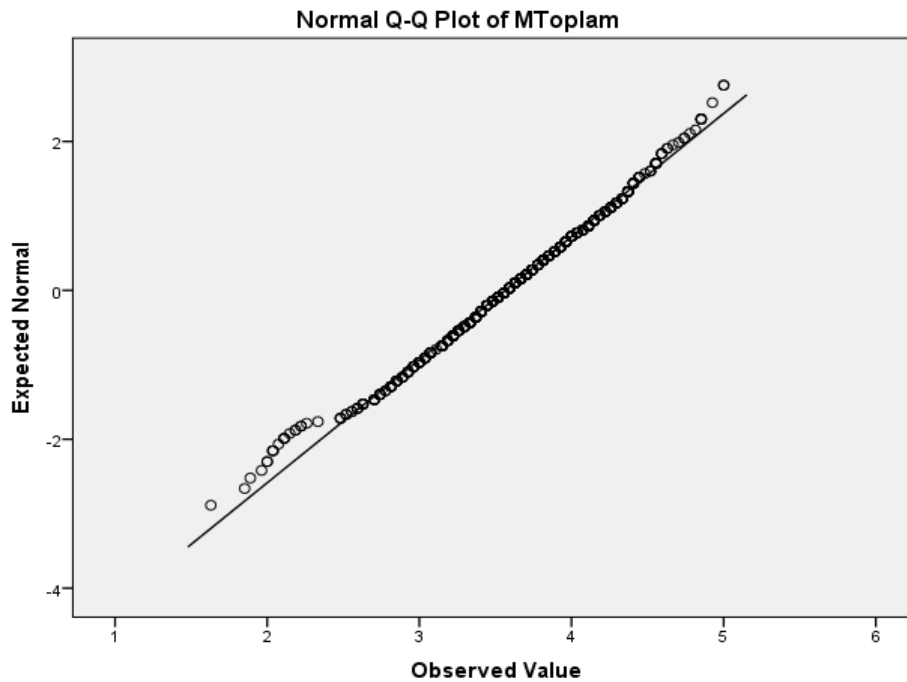
Çalışma dahilinde elde edilen verilerin incelenmesi için araştırmada bulunan bağımsız değişkenlerle bağımlı değişkenler arasında anlamlı bir fark olup olmadığını ortaya koymak için yapılan anlamlılık testlerinde öncelikle parametrik analizlerin temel varsayımlarından olan verilerin normalliği test edilmiştir. Veri setinin normalliğinin test edilmesi amacıyla verilerin basıklık katsayıları ve çarpıklıkları hesaplanmıştır. Ölçeğin çarpıklık ve basıklık katsayı değerleri -1,50 ile 1,50 arasında değiştiği için bu değerlere bakıldığında veriler normale yakın bir dağılım göstermektedir (George, 2010, s. 114).

Çalışmanın çarpıklık ve basıklık katsayıları (-,095-1,244; -,283 - ,100) kabul edilebilir nitelikte olduğu söylenebilir. Verilerin normalliği için saçılım grafiğine de bakılmıştır. Normallik Saçılım Grafiği verilerin normal dağıldığını işaret etmektedir.

Şekil 3.1: Psikolojik Sağlamlık Ölçeği Normallik Saçılım Grafiği

Şekil 3.2: Maneviyat Ölçeği Normallik Saçılım Grafiği

Bu çalışmada ulaşılan veri seti normal dağılım ortaya çıktığı için analizlerde parametrik testler uygulanmıştır. Elde edilen verilerin incelenmesi amacıyla bilgisayar paket programları kullanılarak betimsel analizler ve anlamlılık analizleri uygulanmıştır.

Çalışmada yer alan ölçeklerin boyut ve madde ortalamalarının düzeyleri belirlenirken “1,00- 1,79: Hiç uygun değil”, “1,80- 2,59: Uygun değil”, “2,60- 3,39: Biraz uygun”, “3,40- 4,19: Uygun”, “4,20- 5, 00: Tamamen uygun” kriterleri ölçüt olarak alınmıştır.

Çalışmada yer alan analizlerde anlamlılık düzeyi olarak 0.05 değeri kullanılmıştır. Buna göre analizlerde elde edilen p değerinin 0.05’den küçük olduğu durumlarda bu değer anlamlı bir farklılık oluşturduğu, p değerinin 0.05’den büyük olması durumunda ise grupların görüşler ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı şeklinde yorumlanma yapıp değerlendirilmiştir. Fark testlerinin belirlenmesi için yapılan ANOVA testinde anlamlı fark tespit edildiği durumda bu anlamlı farkın kaynağını ortaya çıkarmak için çoklu karşılaştırma (Post Hoc) testlerinden LSD testi uygulanmıştır.

3.4.1. Verilerin Geçerlik ve Güvenirliği

Bu çalışmada yer alan “Psikolojik Sağlamlık Ölçeği” ile “Maneviyat Ölçeği” için Cronbach’s Alpha İç Tutarlılık Katsayıları hesaplanıp elde edilen veriler aşağıdaki tablodaki gibi gösterilmiştir.

Tablo 3.2: Ölçeklere İlişkin Cronbach’s Alpha Katsayısı

Ölçek	Cronbach’s Alpha
Psikolojik Sağlamlık Ölçeği	,631
Maneviyat Ölçeği	,869

Tablo 3.2.’de çalışmada yer alan ölçeklerin Cronbach’s Alpha iç tutarlık katsayısını gösterilmektedir. Bu ifadeye göre çalışmada yer alan “Psikolojik Sağlamlık Ölçeği” toplamında ortaya çıkan puanlar için hesaplanan iç tutarlılık katsayısı, 631’dir. “Maneviyat Ölçeği” için ise Cronbach’s Alpha iç tutarlık katsayısı, 869 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen değerler göz önüne alındığında ölçeğin yapı geçerliği ve güvenilirliğini hesaplamak amacıyla yapılan analizler, çalışmada yer alan veri toplama araçlarının geçerli ve güvenilir olduğu saptanmıştır.

3.4.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Çalışmanın evrenini, 2021-2022 eğitim-öğretim senesinde Kütahya ili merkezindeki lise öğrencileridir. Bu çalışmada, sürenin kısıtlı olması, evrenin tamamına ulaşmadaki sıkıntılar ve ekonomik ilkesi gereğince hedef evreni temsil edebilecek

büyükölükte bir örneklemler üzerinde inceleme yapılmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın örneklemlerine, Kütahya il merkezindeki bulunan farklı lise türlerinden (İmam Hatip Lisesi, Proje İmam Hatip Lisesi, Anadolu Lisesi, Meslek Lisesi) random yöntemiyle seçilen 512 öğrenci katılmıştır. Çalışmada elde edilmesi gereken örneklemler sayısı literatürdeki kriterlere göre oluşturulan tabloda yeterli görüldüğü tespit edilmiştir. Araştırmadaki yer alan öğrencilere online formlar aracılığıyla ölçekler ulaştırılmış, öğrencilerin gönüllülüğü esas alınıp veriler toplanmıştır.

3.4.3. Katılımcılara Ait Kişisel Bilgiler

Araştırmaya katılan öğrencilerin; *okul türü, cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, anne-baba birliktelik durumu, evde birlikte yaşayan başka bireylerin olup olmama durumu, ailenin gelir durumu, Covid-19 hastalığı geçirme durumu* gibi özelliklerine yönelik frekans ve yüzdeler tablolar ile sırasıyla gösterilmiştir.

3.4.3.1. Katılımcıların Okul Türüne Göre Dağılımları

Çalışmadaki öğrencilerin *okul türüne* göre verileri analiz edilerek ortaya çıkan veriler şu şekildedir.

Tablo 3.3: Katılımcıların Okul Türüne Göre Dağılımları

Okul türü	Frekans(f)	Yüzde (%)
İmam Hatip Lisesi	97	18,9
Proje İmam Hatip Lisesi	38	7,4
Anadolu Lisesi	277	54,1
Meslek Lisesi	100	19,5
Toplam	512	100,0

Tablo 3.3.'te değinildiği gibi öğrencilerin görüşleri %18,9'u İmam Hatip Lisesinde, %7,4'ü Proje İmam Hatip Lisesinde, %54,1'i Anadolu Lisesinde, %19,5'i ise meslek Lisesinde öğrenim görmektedirler.

3.4.3.2. Katılımcıların Cinsiyetine Göre Dağılımları

Çalışmaya katılan öğrencilerin *cinsiyetiyle* ilgili veriler analiz edilerek elde edilen yüzde ve frekans sonuçları tablodaki gibidir.

Tablo 3.4: Katılımcıların Cinsiyetine Göre Dağılımları

Cinsiyet	Frekans(f)	Yüzde (%)
Kız	365	71,3
Erkek	147	28,7
Toplam	512	100,0

Tablo 3.4.'te değinildiği gibi araştırmada katılımcıların %71,3'ü kız, %28,7'si ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

3.4.3.3. Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Dağılımları

Çalışmaya katılan öğrencilerin *yaşıyla* ilişkin bulgular analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar şu şekildedir.

Tablo 3.5: Araştırmadaki Katılımcı Öğrencilerin Yaşlarına Göre Dağılımları

Yaş	Frekans(f)	Yüzde (%)
14 yaş	95	18,6
15 yaş	168	32,8
16 yaş	138	27,0
17 ve üstü yaş	111	21,7
Toplam	512	100,0

Tablo 3.5.'teki verilere bakıldığında araştırmada görüşleri alınan öğrencilerin %18,6'sı 14 yaşında, %32,8'i 15 yaşında, %27,0'si 16 yaşında, %21,7'si ise 17 ve üstü yaşında olduğunu belirtmiştir.

3.4.3.4. Katılımcıların Kardeş Sayısı Durumuna Göre Dağılımları

Çalışmada öğrencilerin *kardeş sayısına* ilişkin bulgular analiz edilerek ortaya çıkan veriler şu şekildedir.

Tablo 3.6: Araştırmadaki Öğrencilerin Kardeş Sayısına Göre Dağılımları

Kardeş sayısı	Frekans(f)	Yüzde (%)
Kardeş yok	157	30,7
1 kardeş	180	35,2
2 kardeş	156	30,5
3 ve fazla kardeş	19	3,7
Toplam	512	100,0

Tablo 3.6.'daki gibi çalışmaya dâhil olan öğrencilerin %30,7'sinin kardeşi olmayıp ailenin tek çocuğu olduğu, %35,2'sinin 1 kardeşi olduğu, %30,5'inin 2 kardeşi olduğu, %3,7'sinin ise 3 ve üzeri kardeşi olduğu görülmektedir.

3.4.3.5. Öğrencilerin Anne ve Baba Birliktelik Durumlarına İlişkin Dağılımları

Araştırmaya katılan öğrencilerin *anne ve baba birliktelik* durumlarına ilişkin veriler analiz edildiğinde ortaya çıkan yüzde ve frekans sonuçları şu şekildedir.

Tablo 3.7: Öğrencilerin Anne ve Baba Birliktelik Durumlarına İlişkin Dağılımları

Anne ve baba birliktelik	Frekans(f)	Yüzde (%)
Evet	427	83,4
Hayır	85	16,6
Toplam	512	100,0

Tablo 3.7.'deki gibi araştırmaya katılanların %83,4'ünün anne ve babasının birlikte olduğunu, %16,6'sı ise anne ve babasının ayrı olduklarını belirtmişlerdir.

3.4.3.6. Öğrencilerin Evinde Yaşayan Başka Bireylerin Olup Olmama Durumuna İlişkin Dağılımları

Araştırmaya katılan öğrencilerin *evinde birlikte yaşayan başka bireylerin olup olmama* değişkenine ilişkin veriler analiz edilerek ortaya çıkan yüzde ve frekans değerleri şu şekildedir.

Tablo 3.8: Öğrencilerin Evinde Yaşayan Başka Bireylerin Olup Olmama Durumlarına İlişkin Dağılımları

Başka bireyler	Frekans(f)	Yüzde (%)
Evet	112	21,9
Hayır	400	78,1
Toplam	512	100,0

Tablo 3.8.'deki gibi çalışmaya dahil olan öğrencilerin %21,9'unun evinde birlikte yaşayan başka bireylerin olduğunu, %78,1'i ise evde başka birileriyle yaşamadığını ifade etmişlerdir.

3.4.3.7. Katılımcı Öğrencilerin Aile Gelir Durumlarına İlişkin Dağılımları

Çalışmaya dâhil olan öğrencilerin *aile gelir durumuna* ilişkin veriler analiz edildiğinde ortaya çıkan yüzde ve frekans sonuçları şu şekildedir.

Tablo 3.9: Öğrencilerin Aile Gelir Durumlarına İlişkin Dağılımları

Gelir durumu	Frekans(f)	Yüzde (%)
Asgari ücret	209	40,8
5000-10000 TL	264	51,6
10000TL ve üstü	39	7,6
Toplam	512	100,0

Tablo 3.9.'daki gibi çalışmaya dahil edilen öğrencilerin %40,8'inin aile geliri asgari ücret düzeyinde, %51,6'sının aylık gelir durumu 5000-10000 TL arası olduğu, %7,6'sının ise aile gelirinin 10000 TL ve üstü olduğu ifade edilmiştir.

3.4.3.8. Katılımcıların Covid-19 Hastalığı Geçirme Durumuna İlişkin Dağılımları

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin Covid-19 hastalığı geçirme değişkenindeki veriler analiz edildiğinde ortaya çıkan yüzde ve frekans sonuçları şu şekildedir.

Tablo 3.10: Katılımcı Öğrencilerin Covid-19 Hastalığı Geçirme Durumuna İlişkin Dağılımları

Covid-19 geçirme	Frekans(<i>f</i>)	Yüzde (%)
Evet	174	34,0
Hayır	338	66,0
Toplam	512	100,0

Tablo 3.10.'daki gibi çalışmada görüşleri alınan öğrenciler de %34,0'ü Covid-19 hastalığı geçirmiş iken %66,0'sı ise bu hastalığı geçirmediğini ifade etmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde çalışmada elde edilen veriler ışığında bulgular ortaya konulmaktadır. Çalışmanın bulgularını ortaya çıkartmak için yöntem kısmında anlatılan analiz teknikleri ile veriler çözümlenmiştir. Çalışmada ortaya sunulan bulgular, çalışmanın alt problemlerinde ortaya çıkan sıraya göre sunulmuştur. Çalışmanın bulgularını anlaşılır kılmak için görseller tablolar şeklinde sunulmuştur.

4.1. ÖĞRENCİLERİN PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyleriyle ilgili yapılan görüşlerin dağılımlarının oluşturulması için ölçme envanterindeki maddelerinin tümünde tercih edilen maddenin ortalaması, standart sapması ve bunların düzeyleri hesaplanmıştır. Ortaya çıkan veriler şu şekildedir.

Tablo 4.1: Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeylerine İlişkin Görüşlerinin Madde Ortalaması, Standart Sapmaları ve Düzeyleri

Maddeler	N	$\bar{X}$	Ss	Düzy
1. Sıkıntılı zamanlardan sonra kendimi çabucak toparlayabilirim.	512	3,0098	1,14416	Biraz uygun
2. Stresli olayların üstesinden gelmekte güçlük çekerim.*	512	3,1387	1,17305	Biraz uygun
3. Stresli durumlardan sonra kendime gelmem uzun zaman almaz.	512	2,9648	1,20124	Biraz uygun
4. Kötü bir durum olduğunda bunu atlatmak benim için zordur.*	512	3,0332	1,23741	Biraz uygun
5. Zor zamanları çok az sıkıntıyla atlatırım.	512	2,7852	1,15558	Biraz uygun
6. Hayatımdaki olumsuzlukların etkisinden kurtulmam uzun zaman alır.*	512	3,0723	1,14363	Biraz uygun
Ölçek toplam	512	3,0007	,69720	Biraz uygun

* Bu maddeler tersten kodlanmaktadır.

“1,00- 1,79: Hiç uygun değil”, “1,80- 2,59: Uygun değil”, “2,60- 3,39: Biraz uygun”, “3,40- 4,19: Uygun”, “4,20- 5, 00: Tamamen uygun”

Tablo 4.1.’e bakıldığında, çalışmaya katılan öğrenciler psikolojik sağlamlık ölçeğinin toplamına ($\bar{X}=3,0007$) “Biraz uygun” düzeyinde katılmaktadırlar. Bunun neticesinde öğrencilerin psikolojik sağlamlıklarının algıları orta seviyede olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin görüşlerine göre psikolojik sağlamlık ölçeğinde en yüksek ortalamaya sahip üç madde sırasıyla şunlardır; “2. Madde; Stresli olayların üstesinden

gelmekte güçlük çekerim” ($\bar{X}$ =3,1387; Biraz uygun); 6. *Madde*, ($\bar{X}$ =3,0723; Biraz uygun); 4. *Madde*, ($\bar{X}$ =3,0332; Biraz uygun).

4.2. BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE ÖĞRENCİLERİN PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Araştırma katılan öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin; okullarının türü, cinsiyetleri, yaşları, kardeş sayıları, anne ve baba birliktelik durumları, evinde anne ve babadan başka bireylerin var olup olmama durumları, ailedeki bireylerin aylık gelir durumları, Covid-19 hastalığına yakalanıp yakalanmama durumu gibi değişkenlere göre anlaşılır bir farklılaşma tespitine ilişkin bulgular şu şekildedir.

4.2.1. Okul Türüne Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri

Öğrencilerin *okul türüne* göre psikolojik sağlamlık düzeylerine yönelik ortalamalar ve standart sapma sonuçları şu şekildedir.

Tablo 4.2: Okul Türüne Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeylerine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Ölçek	Okul türü	N	$\bar{X}$	Ss
Psikolojik Sağlamlık	İmam Hatip Lisesi	97	2,9656	,67655
	Proje İmam Hatip Lisesi	38	2,8947	,88057
	Anadolu Lisesi	277	3,0626	,70760
	Meslek Lisesi	100	2,9033	,59467
	Toplam	512	3,0007	,69720

Tablo 4.2.’de görüldüğü gibi öğrencilerin *okul türüne* göre psikolojik sağlamlık düzeyleri tespitine yönelik eğilimlerinin ortalamalarındaki ölçek toplamında 2,89 ile 3,06 frekans aralığındadır. Ortaya çıkan tercih ortalamalarını istatistiksel verilerin kabul edilebilir bir farklılık olup olmadığının bulunması için ANOVA testi analizi uygulanmıştır. Bu ANOVA testi sonucunda elde edilen veriler şu şekildedir.

Tablo 4.3: Okul Türüne Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyine Yönelik Görüşlerin ANOVA Testi Veri Sonucu

Ölçek	Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p	Farkın Kaynağı
Psikolojik Sağlamlık	Gruplar arası	2,554	3	,851	1,760	,154	-
	Grup içi	245,834	508	,484			
	Toplam	248,389	511				

Tablo 4.3.'teki verilere bakıldığında *okul türüne* göre öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeylerine ilişkin eğilimleri arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır ($p > .05$).

4.2.2. Cinsiyete Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri

Öğrencilerin *cinsiyetine* göre psikolojik sağlamlık düzeylerine ilişkin eğilimlerini saptamak için t-testi uygulandı ve analiz edildi. T-testi neticesinde ortaya çıkan analiz sonuçları şu şekildedir.

Tablo 4.4: Cinsiyete Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyine Yönelik t-Testi Sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t	Sd	P
Psikolojik Sağlamlık	Kız	365	2,9566	,70344	-2,261	510	,024*
	Erkek	147	3,1100	,67136			

*: $p < .05$

Tablo 4.4.'teki verilere bakıldığında *cinsiyete* göre öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeylerine ilişkin görüşlerinde anlamlı bir fark saptanmıştır ($p = ,024 < .05$). Bu duruma bakılarak erkek öğrencilerde psikolojik sağlamlık düzeyleri kız öğrencilere göre nispeten anlamlı olarak daha yüksektir.

4.2.3. Yaşlarına Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri

Öğrencilerin *yaşlarına* göre psikolojik sağlamlık düzeylerine ilişkin eğilimlerinin ortalama ve standart sapma verileri şu şekildedir.

Tablo 4.5: Yaşlarına Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeylerine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Ölçek	Yaş	N	$\bar{X}$	Ss
Psikolojik Sağlamlık	14 yaş	95	2,9982	,62290
	15 yaş	168	2,9831	,67501
	16 yaş	138	3,0097	,75610
	17 yaş ve üstü	111	3,0180	,72242
	Toplam	512	3,0007	,69720

Tablo 4.5.'te görüldüğü gibi öğrencilerin *yaşına* göre psikolojik sağlamlık düzeylerine ilişkin eğilimlerinin ortalaması ölçek toplamında 2,99 ile 3,01 değer aralığında yer almaktadır. Ortaya çıkan değerler neticesinde istatistiksel verilerde anlamlı bir farklılık olup olmadığının tespiti için ANOVA testi analizi yapılmıştır. ANOVA testi analizi sonucunda ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir.

Tablo 4.6: Yaşlarına Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeylerine İlişkin Görüşlerinin ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p	Farkın Kaynağı
Psikolojik Sağlamlık	Gruplar arası	,097	3	,032	,066	,978	-
	Grup içi	248,292	508	,489			
	Toplam	248,389	511				

Tablo 4.6.'da görüldüğü gibi *yaşlarına* göre öğrencilerde psikolojik sağlamlık düzeylerine ilişkin görüşlerinde anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. ($p>.05$).

4.2.4. Kardeş Sayısına Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri

Öğrencilerin *kardeş sayısına* göre psikolojik sağlamlık düzeylerine bakıldığında görüşlerin ortalamalarıyla standart sapma değerinin sonuçları şu şekildedir.

Tablo 4.7: Kardeş Sayılarına Göre Öğrencinin Psikolojik Sağlamlık Düzeylerine İlişkin Ortalamaları ve Standart Sapmaları Sonuçları

Ölçek	Kardeş sayısı	N	$\bar{X}$	Ss
Psikolojik Sağlamlık	Kardeş yok	157	3,0096	,62425
	1 kardeş	180	3,0037	,74264
	2 kardeş	156	2,9776	,70128
	3 ve üstü kardeş	19	3,0877	,83031
	Toplam	512	3,0007	,69720

Tablo 4.7.'deki verilere bakıldığında öğrencinin *kardeş sayısına* göre psikolojik sağlamlık düzeylerini içeren görüşlerinin ortalaması ölçek toplamında 2,97 ile 3,08 değerler aralığındadır. Ortaya çıkan değerler neticesinde istatistiksel verilerde anlamlı bir farklılık olup olmadığının tespiti için ANOVA testi analizi yapılmıştır. ANOVA testi analizi sonucunda ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir.

Tablo 4.8: Kardeş Sayılarına Göre Öğrencinin Psikolojik Sağlamlık Düzeylerine İlişkin Görüşlerinin ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p	Farkın Kaynağı
Psikolojik Sağlamlık	Gruplar arası	,241	3	,080	,165	,920	-
	Grup içi	248,147	508	,488			
	Toplam	248,389	511				

Tablo 4.8.'de görüldüğü gibi *kardeş sayısına* bakarak öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeylerine ilişkin eğilimlerinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. ($p>.05$).

4.2.5. Anne ve Baba Birliktelik Durumlarına Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri

Ankete katılan öğrencilerde *anne ve baba birliktelik durumlarına* göre psikolojik sağlamlık düzeylerine ilişkin veriler elde etmek için t-testi uygulanmıştır. T-testi verileri analiz sonuçları şu şekildedir.

Tablo 4.9: Anne ve Baba Birliktelik Durumlarına Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyine İlişkin T-testi Sonucu

Ölçek	Birliktelik	N	$\bar{X}$	Ss	t	Sd	P
Psikolojik Sağlamlık	Evet	427	2,9977	,70127	-,218	510	,828
	Hayır	85	3,0157	,68023			

Tablo 4.9.'da görüldüğü gibi *anne-baba birliktelikleri durumlarına* göre öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeylerine ilişkin görüşler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. ($p > .05$).

4.2.6. Ailede Yaşayan Başka Birey Olup Olmama Durumuna Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri

Öğrencilerin *evinde yaşayan başka birey olup olmaması durumuna* göre psikolojik sağlamlık düzeylerine ilişkin veriler elde etmek için t-testi uygulanmıştır. T-testi verileri analiz sonuçları şu şekildedir.

Tablo 4.10: Ailede Yaşayan Başka Birey Olup Olmama Durumlarına Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyine İlişkin t-Testi Sonucu

Ölçek	Başka birey	N	$\bar{X}$	Ss	t	Sd	p
Psikolojik Sağlamlık	Evet	112	2,9688	,68901	-,547	510	,584
	Hayır	400	3,0096	,70007			

Tablo 4.10.'da görüldüğü gibi *evinde yaşayan başka birey olup olmaması durumlarına* göre öğrencinin psikolojik sağlamlık düzeylerindeki görüşleri incelendiğinde anlamlı bir farklılık tespit dilmemiştir. ($p > .05$).

4.2.7. Aile Gelir Durumlarına Göre Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri

Ankete katılan öğrencinin *aile gelir durumlarına* bakarak psikolojik sağlamlık düzeylerine ilişkin görüşlerinin ortalamalarıyla standart sapma değerinin sonuçları şu şekildedir.

Tablo 4.11: Aile Gelir Durumlarına Göre Öğrencinin Psikolojik Sağlamlık Düzeyine İlişkin Ortalamaları ve Standart Sapmalarının Değeri

Ölçek	Gelir durumu	N	$\bar{X}$	Ss
Psikolojik Sağlamlık	Asgari ücret	209	2,9530	,68683
	5000-10000TL arası	264	3,0082	,70952
	10000TL ve üstü	39	3,2051	,64375
	Toplam	512	3,0007	,69720

Tablo 4.11’de görüldüğü gibi öğrencilerin *ailelerinin aylık gelir durumuna* göre psikolojik sağlamlık düzeylerini içeren görüşlerinin ortalaması ölçek toplamında 2,95 ile 3,20 değerler aralığını oluşturmaktadır. Ortaya çıkan değerler neticesinde istatistiksel verilerde anlamlı bir farklılık olup olmadığının tespiti için ANOVA testi analizi yapılmıştır. ANOVA testi analizi sonucunda ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir.

Tablo 4.12: Aile Gelir Durumlarına Göre Öğrencinin Psikolojik Sağlamlık Düzeyine İlişkin Görüşlerin ANOVA Testi Sonucu

Ölçek	Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p	Farkın Kaynağı
Psikolojik Sağlamlık	Gruplar arası	2,121	2	1,061	2,192	,113	-
	Grup içi	246,267	509	,484			
	Toplam	248,389	511				

Tablo 4.12.’de görüldüğü gibi *aile gelir durumlarına* göre öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyine ilişkin görüşlerine bakıldığında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($p>.05$).

4.2.8. Covid-19 Hastalığına Geçirme Durumuna Göre Öğrencinin Psikolojik Sağlamlığı Düzeyi

Öğrencilerin *Covid-19 hastalığını geçirme durumlarına* göre psikolojik sağlamlık düzeyine ilişkin veriler elde etmek için t-testi uygulanmıştır. T-testi verileri analiz sonuçları şu şekildedir.

Tablo 4.13: Covid-19 Hastalığı Geçirme Durumlarına Göre Öğrencinin Psikolojik Sağlamlık Düzeyine İlişkin t-Testi Sonucu

Ölçek	Covid-19 geçirme	N	$\bar{X}$	Ss	t	Sd	p
Psikolojik Sağlamlık	Evet	174	2,9962	,69032	-,104	510	,917
	Hayır	338	3,0030	,70172			

Tablo 4.13.’te görüldüğü gibi *Covid-19 hastalığı geçirme durumlarına* göre öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyine ilişkin görüşlerine bakıldığında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($p>.05$).

4.3. ÖĞRENCİLERİN MANEVİYAT DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerin maneviyat düzeyleriyle ilgili yapılan görüşlerin dağılımlarının oluşturulması için ölçme envanterindeki maddelerin tümünde tercih edilen maddenin ortalaması, standart sapması ve bunların düzeyi hesaplanmıştır. Ortaya çıkan veriler şu şekildedir.

Tablo 4.14: Öğrencilerin Maneviyat Düzeylerine İlişkin Görüşlerinin Madde Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Düzeyleri

Maddeler	N	$\bar{X}$	Ss	Düzye
1. Allah'ın beni sevdiğini hissediyorum	512	4,0957	1,08206	Uygun
2. Bir sorunla karşılaştığımda dua ederim	512	4,0684	1,05115	Uygun
3. Dini etkinliklere katılırım	512	3,4063	1,13432	Uygun
4. Dua ettiğimde Allah'a kendimi yakın hissedirim	512	4,2598	1,01885	Uygun
5. Enerjisine inandığım şeyleri üzerimde taşıırım	512	3,1387	1,34263	Biraz uygun
6. Hayata dair bir hoşnutluk duygusu hissediyorum	512	3,0039	1,20012	Biraz uygun
7. Hayata gelmemin bir amacı olduğuna inanırım	512	3,6816	1,27378	Uygun
8. Hayatımda büyük bir boşluk varmış gibi hissediyorum *	512	2,7676	1,34131	Uygun
9. Maneviyatım bana güç verir.	512	3,4668	1,10455	Uygun
10. Yediğim şeylerin enerjisinin beni etkilediğine inanıyorum	512	3,3066	1,24562	Uygun
11. Hayatımı manevi kabullerime göre yaşarım	512	3,3477	1,05626	Uygun
12. Maneviyat stresli durumlarla başa çıkmamı sağlar.	512	3,2676	1,08390	Biraz uygun
13. Hayatımın amacını halen bulabilmiş değilim *	512	3,0645	1,28126	Uygun
14. Hayatta hiçbir şey sebepsiz olmaz	512	3,7324	1,15555	Uygun
15. Hayatta iyilikle kötülüğün bir savaşı var	512	3,9336	1,09949	Uygun
16. Her canlının taşıdığı bir enerji vardır	512	3,9668	1,06394	Uygun
17. Her insan hayatının anlamını bulmaya çalışmalıdır	512	3,9004	1,06530	Uygun
18. İlâhî bir gücün beni koruduğunu hissedirim.	512	3,9961	1,12261	Uygun
19. Kâinata, aşkın (ilâhî) bir varlığın olduğuna inanıyorum.	512	4,0957	1,16228	Uygun
20. Maneviyat hayatın anlamıyla ilişkilidir.	512	3,6523	1,07098	Uygun
21. Maneviyata önem veririm.	512	3,7207	1,12528	Uygun
22. Kâinata her şeyin bir bütünün parçası gibi birbirine bağlı olduğuna inanırım.	512	3,8105	1,11266	Uygun
23. Maneviyatım davranışlarım üzerinde etkilidir.	512	3,5371	1,08836	Uygun
24. Maneviyatımı güçlendirmek için bazı manevi egzersizler (zikir, meditasyon, dua vb.) yaparım.	512	3,4902	1,19355	Uygun
25. Maneviyatla ilgili bir eğitim olduğuna görürsem katılmaya çalışırım.	512	3,1211	1,17249	Biraz uygun
26. Olduğum kişi olmaktan mutlu değilim.*	512	3,2910	1,37181	Biraz uygun
27. Maneviyat konusunda eğitim almak gerektiğine inanıyorum.	512	3,0840	1,29985	Biraz uygun
Ölçek toplam	512	3,5632	,60480	Uygun

“1,00- 1,79: Hiç uygun değil”, “1,80- 2,59: Uygun değil”, “2,60- 3,39: Biraz uygun”, “3,40- 4,19: Uygun”, “4,20- 5, 00: Tamamen uygun”

Tablo 4.14.'te görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrenciler maneviyat ölçeğinin toplamına ($\bar{X}$ =3,5632) “Uygun” düzeyinde katılmaktadırlar. Buna göre öğrencilerin maneviyat algılarının yüksek düzeyde olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin görüşlerine göre maneviyat ölçeğinde en yüksek ortalamaya sahip üç madde sırasıyla şunlardır; “4. Madde; *Dua ettiğimde Allah’a kendimi yakın hissedirim*” ($\bar{X}=4,2598$; Uygun); “1. Madde; *Allah’ın beni sevdiğini hissediyorum*; ($\bar{X}=4,0957$; Uygun); “19. Madde; *Kâinatta, aşkın (ilâhî) bir varlığın olduğuna inanıyorum.*” ($\bar{X}=4,0957$; Uygun).

4.4. BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE ÖĞRENCİLERİN MANEVİYAT DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerin maneviyat düzeylerinin; okul türleri, cinsiyetleri, yaşları, kardeş sayıları, anne ve baba birliktelik durumları, evinde anne ve babadan başka bireylerin var olup olmama durumları, ailedeki bireylerin aylık gelir durumları, Covid-19 hastalığına geçirme durumu gibi değişkenlere göre anlaşılır bir farklılaşma tespitine ilişkin bulgular şu şekildedir.

4.4.1. Okul Türüne Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyleri

Okul türüne göre öğrencilerin maneviyat düzeyine ilişkin görüşlerinin ortalamaları ve standart sapma sonuçları şu şekildedir.

Tablo 4.15: Okul Türüne Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyine İlişkin Ortalamaları ve Standart Sapma Değer Sonuçları

Ölçek	Okul türü	N	$\bar{X}$	Ss
Maneviyat Ölçeği	İmam Hatip Lisesi	97	3,6571	,61289
	Proje İmam Hatip Lisesi	38	3,6218	,64012
	Anadolu Lisesi	277	3,5227	,59965
	Meslek Lisesi	100	3,5622	,59463
	Toplam	512	3,5632	,60480

Tablo 4.15.’te görüldüğü gibi öğrencilerin *okul türüne* göre maneviyat düzeylerini içeren görüşlerinin ortalaması ölçek toplamında 3,52 ile 3,65 değerler aralığında oluşmaktadır. Ortaya çıkan değerler neticesinde istatistiksel verilerde anlamlı bir farklılık olup olmadığının tespiti için ANOVA testi analizi yapılmıştır. ANOVA testi analizi sonucunda ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir.

Tablo 4.16: Okul Türüne Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyine İlişkin Görüşlerinin ANOVA Testi Sonucu

Ölçek	Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p	Farkın Kaynağı
Maneviyat Ölçeği	Gruplar arası	1,442	3	,481	1,316	,268	-
	Grup içi	185,472	508	,365			
	Toplam	186,914	511				

Tablo 4.16.'daki veriler incelendiğinde *okul türlerine* göre öğrencilerin maneviyat düzeylerine ilişkin görüşlere bakıldığında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p > .05$).

4.4.2. Cinsiyete Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyleri

Öğrencilerin *cinsiyetine* göre maneviyat düzeylerine ilişkin görüşleri tespit etmek için t-testi uygulanmış ve analiz edilmiştir. Uygulanan t-testi neticesinde ortaya çıkan analiz sonuçları şu şekildedir.

Tablo 4.17: Cinsiyete Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeylerine İlişkin t-Testi Sonucu

Ölçek	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	T	Sd	P
Maneviyat Ölçeği	Kız	365	3,6047	,62112	2,455	510	,014*
	Erkek	147	3,4603	,55087			

*: $p < .05$

Tablo 4.17.'deki veriler incelendiğinde *cinsiyete* göre öğrencinin maneviyat düzeylerine ilişkin görüşlerine bakıldığında anlamlı bir fark saptanmıştır ($p = ,014 < .05$). Burada kız öğrencilerinin maneviyat düzeyi erkek öğrencilerine nispeten anlamlı olarak daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

4.4.3. Yaşlarına Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyleri

Öğrencilerin *yaşlarına* göre maneviyat düzeyine ilişkin görüşlerinin ortalamaları ve standart sapma sonuçları şu şekildedir.

Tablo 4.18: Yaşlarına Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyine İlişkin Ortalamaları ve Standart Sapmalarının Değer Verileri

Ölçek	Yaş	N	$\bar{X}$	Ss
Maneviyat Ölçeği	14 yaş	95	3,5848	,56902
	15 yaş	168	3,5999	,61207
	16 yaş	138	3,5338	,57468
	17 yaş ve üstü	111	3,5259	,66144
	Toplam	512	3,5632	,60480

Tablo 4.18.'de görüldüğü gibi öğrencilerin *yaşına* göre maneviyat düzeylerini içeren görüşlerinin ortalaması ölçek toplamında 3,52 ile 3,59 değerler aralığındadır. Ortaya çıkan değerler neticesinde istatistiksel verilerde anlamlı bir farklılık olup olmadığının tespiti için ANOVA testi analizi yapılmıştır. ANOVA testi analizi sonucunda ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir.

Tablo 4.19: Yaşlarına Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyine İlişkin Görüşlerinin ANOVA Testi Sonucu

Ölçek	Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p	Farkın Kaynağı
Maneviyat Ölçeği	Gruplar arası	,544	3	,181	,494	,686	-
	Grup içi	186,370	508	,367			
	Toplam	186,914	511				

Tablo 4.19.'daki verilere bakarak *yaşlarına* göre öğrencilerin maneviyat düzeylerine ilişkin görüşlerinin arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>.05$).

4.4.4. Kardeş Sayılarına Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyi

Ankete katılan öğrencinin *kardeş sayılarına* göre maneviyat düzeyine ilişkin görüşlerinin ortalamaları ve standart sapma sonuçları şu şekildedir.

Tablo 4.20: Kardeş Sayılarına Göre Öğrencinin Maneviyat Düzeyine İlişkin Ortalamaları ve Standart Sapma Değeri

Ölçek	Kardeş sayısı	N	$\bar{X}$	Ss
Maneviyat Ölçeği	Kardeş yok	157	3,5824	,60039
	1 kardeş	180	3,5778	,58067
	2 kardeş	156	3,5520	,61074
	3 ve üstü kardeş	19	3,3587	,80276
	Toplam	512	3,5632	,60480

Tablo 4.20.'da görüldüğü gibi öğrencilerin *kardeş sayısına* göre maneviyat düzeylerini içeren görüşlerin ortalaması ölçek toplamında 3,35 ile 3,58 değerler aralığındadır. Ortaya çıkan değerler neticesinde istatistiksel verilerde anlamlı bir

farklılık olup olmadığının tespiti için ANOVA testi analizi yapılmıştır. ANOVA testi analizi sonucunda ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir.

Tablo 4.21: Kardeş Sayısına Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyine İlişkin Görüşlerinin ANOVA Testi Sonucu

Ölçek	Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p	Farkın Kaynağı
Maneviyat Ölçeği	Gruplar arası	,911	3	,304	,829	,478	-
	Grup içi	186,003	508	,366			
	Toplam	186,914	511				

Tablo 4.21.'de *kardeş sayısına* göre öğrencilerin maneviyat düzeylerine ilişkin görüşlerinde anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>.05$).

4.4.5. Anne ve Baba Birliktelik Durumuna Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyleri

Ankete katılan öğrencilerin *anne ve baba birliktelik durumlarına* göre maneviyat düzeylerine ilişkin görüşlerini tespit etmek için t-testi uygulanmış ve analiz edilmiştir. Uygulanan t-testi neticesinde ortaya çıkan analiz sonuçları şu şekildedir.

Tablo 4.22: Anne ve Baba Birliktelik Durumuna Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeylerine İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Birliktelik	N	$\bar{X}$	Ss	t	Sd	P
Maneviyat Ölçeği	Evet	427	3,6100	,59606	3,981	510	,000*
	Hayır	85	3,3281	,59688			

Tablo 4.22.'de görüldüğü gibi *anne ve baba birliktelik durumlarına* göre öğrencinin maneviyat düzeyine ilişkin görüşlerinde anlamlı bir fark saptanmıştır ($p=,000<.05$). Bu ifadeye göre annesi ve babası ayrı olmayan öğrencinin maneviyat düzeyleri annesi ve babası birlikte olmayan öğrencilerden anlamlı olarak daha yüksek olarak saptanmıştır.

4.4.6. Ailede Yaşayan Başka Birey Olup Olmama Durumuna Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyleri

Öğrencilerin *evinde yaşayan başka birey olup olmaması durumuna* göre maneviyat düzeylerine ilişkin görüşleri tespit etmek için t-testi uygulanmış ve analiz edilmiştir. Uygulanan t-testi neticesinde ortaya çıkan analiz sonuçları şu şekildedir.

Tablo 4.23: Ailede Yaşayan Başka Birey Olup Olmama Durumuna Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeylerine İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Başka birey	N	$\bar{X}$	Ss	t	Sd	P
Maneviyat Ölçeği	Evet	112	3,5261	,67852	-,734	510	,463
	Hayır	400	3,5736	,58299			

Tablo 4.23.'te görüldüğü gibi *evinde yaşayan başka birey olup olmaması durumlarına* göre öğrencinin maneviyat düzeylerine ilişkin görüşlerinde anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. ($p > .05$).

4.4.7. Aile Gelir Durumuna Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyleri

Ankete katılan öğrencilerin *aile gelir durumuna* göre maneviyat düzeyine ilişkin görüşlerinin ortalamaları ve standart sapma sonuçları şu şekildedir.

Tablo 4.24: Aile Gelir Durumuna Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeylerine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Ölçek	Gelir durumu	N	$\bar{X}$	Ss
Maneviyat Ölçeği	Asgari ücret	209	3,5754	,60099
	5000-10000TL arası	264	3,5835	,58788
	10000TL ve üstü	39	3,3609	,71002
	Toplam	512	3,5632	,60480

Tablo 4.24.'te görüldüğü gibi öğrencilerin *ailelerinin aylık gelir durumuna* göre maneviyat düzeylerini içeren görüşlerinin ortalaması ölçek toplamında 3,36 ile 3,58 değerler aralığındadır. Ortaya çıkan değerler neticesinde istatistiksel verilerde anlamlı bir farklılık olup olmadığının tespiti için ANOVA testi analizi yapılmıştır. ANOVA testi analizi sonucunda ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir.

Tablo 4.25: Aile Gelir Durumuna Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeylerine İlişkin Görüşlerinin ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p	Farkın Kaynağı
Maneviyat Ölçeği	Gruplar arası	1,736	2	,868	2,386	,093	-
	Grup içi	185,178	509	,364			
	Toplam	186,914	511				

Tablo 4.25.'teki veriler incelendiğinde *aile gelir durumuna* göre öğrencilerin maneviyat düzeylerine ilişkin görüşlerinde anlamlı bir fark saptanmamıştır ($p > .05$).

4.4.8. Covid-19 Hastalığı Geçirme Durumuna Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyleri

Öğrencilerin Covid-19 hastalığı geçirme durumuna göre maneviyat düzeylerine ilişkin görüşlerini tespit etmek için t-testi uygulanmış ve analiz edilmiştir. Uygulanan t-testi neticesinde ortaya çıkan analiz sonuçları şu şekildedir.

Tablo 4.26: Covid-19 Hastalığı Geçirme Durumuna Göre Öğrencilerin Maneviyat Düzeyine İlişkin t-Testi Sonucu

Ölçek	Covid-19 geçirme	N	$\bar{X}$	Ss	t	Sd	p
Maneviyat Ölçeği	Evet	174	3,5511	,59939	-,326	510	,745
	Hayır	338	3,5695	,60835			

Tablo 4.26.'da görüldüğü gibi Covid-19 hastalığı geçirme durumuna göre öğrencilerin maneviyat düzeylerine ilişkin görüşlerinde anlamlı bir fark tespit edilememiştir ($p>.05$).

4.4.9. Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık ile Maneviyat Düzeylerine İlişkin Görüşleri Arasındaki İlişki

Öğrencilerin psikolojik sağlamlık ve maneviyat düzeylerine yönelik görüşlerindeki ilişkiyi tespit etmek amacıyla Basit Doğrusal Korelasyon Analizi uygulanmıştır. Korelasyon analizi neticesinde karşılaştırma şu şekildedir.

Tablo 4.27: Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık ile Maneviyat Düzeylerine İlişkin Görüşleri Arasındaki Korelasyon Analizi

		Psikolojik Sağlamlık	Maneviyat
Psikolojik Sağlamlık	Pearson Correlation	1	,177**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	512	512
Maneviyat	Pearson Correlation	,177**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	512	512

**Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 4.27.'deki veriler incelendiğinde uygulanan korelasyon analiz neticesinde öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyleriyle maneviyat düzeyleri arasında pozitif yönde, düşük düzeyde, anlamlı ilişki ($r=.177$; $p<.01$) olduğu tespit edilmiştir. Bu ifadeye göre öğrencilerin maneviyat düzeyleri yükseldikçe psikolojik sağlamlık düzeylerinin de arttığı söylenebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. TARTIŞMA

5.1.1. Okul Türüne Göre Maneviyat ve Psikolojik Sağlamlık

Okul türünün maneviyat ve psikolojik sağlamlık düzeylerine etkisini tespit etmek için çalışmaya dört farklı lise türü dahil edilmiştir. Bunlar; Anadolu Lisesi, İmam Hatip Lisesi, Meslek Lisesi, Proje İmam Hatip Lisesi'dir. Lise öğrencilerinin maneviyat ve psikolojik sağlamlık düzeyleri, okul türüne göre anlamlı bir şekilde farklılaşma olmadığı yönünde anket verilerine göre ortaya konulmuştur. Çalışmaya katılan öğrencilerin herhangi bir şekilde okul türünün etkilemediği görülmüştür. Alanyazında bu çalışmanın konusuyla benzer bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Bu araştırma sonucundan farklı olarak elde edilen sonuca göre, dindarlık düzeyi ortalaması İmam Hatip Lisesi'nden mezun olan öğrenciler, Meslek Lisesi ve Anadolu Lisesi'ne göre anlamlı bir fark bulunmuş olup en yüksek ortalama sahiptir (Öztürk Akyıldız, 2019, s. 47). Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde ve Proje Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde dini eğitim verildiği için ve genelde dindar aileler (Tosyalıoğlu, 2021, s. 92) çocuklarını bu okullara gönderdikleri için burada okuyan öğrencilerin maneviyat düzeyleri daha yüksek çıkması beklenirken anket sonuçlarına göre okul türünün maneviyat üzerinde etkili olmadığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmada elde edilen bulguya benzer bir sonuç üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmalarda ulaşılmıştır. Alanyazında yapılan başka çalışmalarda üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi olma durumlarının okul türüyle bir ilişkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Göçet Tekin, 2014, s. 67); (İşgör, 2011, s. 124). Bu araştırma sonucundan farklı olarak Çakmak Sakarya'nın yaptığı çalışma sonucuna göre Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'ne devam eden öğrencilerin sosyal görünüş kaygısı puanları Fen Lisesi, Anadolu Lisesi ve Sağlık Meslek Lisesi'ne devam eden öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur (Çakmak ve Sakarya, 2020, s. 685).

Yavaş'ın (2020) yapmış olduğu çalışmada, öğrencilerin okudukları okul türünün öznel iyi oluşu artırma stratejileri üzerinde etkili olduğu görülmekte ve bu araştırma kapsamında İmam Hatip Lisesi ve Mesleki Teknik Lisesi'nde okuyan öğrencilerin, Anadolu Lisesi'nde okuyan öğrencilere göre özel iyi oluşu artırma stratejilerini daha çok kullandıkları ifade edilebilmektedir (Gülçin, 2020, s. 60).

Mezun olunan lise türünün psikolojik iyi oluş ve maneviyatı etkileyeceği düşünüldükten yapılan bir çalışma da farklı bir sonuç çıkmıştır. Özellikle İmam Hatip Lisesi'nden mezun olan öğrencilerin daha muhafazakâr bir duruş göstermesinin psikolojik iyi oluşu etkileyeceği düşünülürken sonuç bu şekilde çıkmamıştır. İmam hatip lisesinden mezun olunması maneviyatı etkilerken psikolojik iyi oluşu etkilemediği görülmüştür (İşgör, 2011, s. 142-143).

Ergenlik dönemi okul ortamında yapılacak olan araştırmaların artması ergenlerin duygu durumlarının tespit edilmesi açısından ve gençlerin ruhsal sağlığının olumlu yönde ilerleyip eğitim kalitesini arttırmak açısından etkili olacağı söylenebilir (Akdeniz, 2022, s. 56).

5.1.2. Cinsiyete Göre Maneviyat ve Psikolojik Sağlamlık

Lise öğrencilerinin maneviyat ve psikolojik sağlamlık düzeyleri, cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşma olduğu araştırma bulgularında ortaya konulmuştur. Cinsiyet değişkenine göre kızların, erkeklere oranla maneviyat düzeyleri daha yüksek çıktığı saptanmıştır. Benzer şekilde yapılan başka bir çalışmada kanser hastası kadınların maneviyat düzeylerinin erkeklerin maneviyat düzeylerine oranla anlamlı derecede farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Kadınların maneviyat düzeyi daha fazla çıkmıştır (Masat, 2018, s. 52). Bir başka çalışmada ise manevi başa çıkma ortalamaları cinsiyet faktörüne göre anlamlı olarak farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Manevi başa çıkma cinsiyet değişkenine göre kadınların erkeklere oranla anlamlı bir şekilde yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Dursun , 2019, s. 40).

Toprak tarafından yapılan çalışmada maneviyat envanteri cinsiyet faktörüne bakıldığında erkeklerin lehine anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır (Toprak, 2018, s. 85). Küçü'ün çalışmasında psikolojik iyi oluşun cinsiyet faktörüne göre erkek öğrencilerin kız öğrencileri oranla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Küçü, 2018, s. 87).

Diğer tarafından Kılıç'ın yapmış olduğu çalışmada, kadınlarla erkeklerin maneviyat ölçeği ve alt boyutlarının toplamda elde edilen ortalamalarının istatistiksel verilere bakıldığında anlamlı bir fark elde edilmemiştir (Kılıç, 2019, s. 69). Benzer şekilde Erol'un yapmış olduğu çalışmada öğretmenlerin manevi yönetimlerinin cinsiyet değişkeni açısından analiz sonuçlarına bakıldığında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Erol, 2020, s. 72). Yine Demir'in çalışmasına bakıldığında psikolojik iyi

oluşların cinsiyet değişkenine göre kadın ve erkek öğretmenler arasında anlamlı bir fark tespit edilmediği saptanmıştır (Demir, 2018, s. 41). Ekşioğlu'nun yapmış olduğu çalışmada psikolojik iyi olma durumunun yaş ve ekonomi değişkenlerinde anlamlı bir fark oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Ekşioğlu, 2011, s. 60).

Yapılan diğer çalışmalara bakıldığında bu araştırmadan farklı olarak Kılıç'ın çalışmasında cinsiyet faktörünün maneviyat üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (Kılıç, 2019, s. 69). Yine Halisdemir'in yapmış olduğu araştırmasında üniversite öğrencinin psikolojik iyi olma düzeyi cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşma saptanmadığı sonucu bulunmuştur (Halisdemir, 2013, s. 53).

Sosyal bir çevrede kadın ve erkeğe yüklenen sorumluluklar ve roller farklılık arz etmektedir. Birey kendine yüklenen rolleri yerine getirmeye çalışırken zamanla onları benimsemekte ve kişiliğini ona göre şekillendirdiği düşünülmektedir (Turgut, 2017, s. 99). Toplumun erkeklerden beklentileri kızlara göre farklılık arz etmektedir. Erkeklerden iyi bir işe sahip olmaları, bir evi geçindirebilmeleri ve toplumda saygın bir yer edinebilmeleri gibi beklentilerin olması erkeklerin düşüncelerini etkileyebilmektedir. (Küçü, 2018, s. 103). Toplumda kabul görüldükleri bu ve benzeri nedenlerden dolayı kızların, erkeklere oranla maneviyat düzeyleri daha yüksek çıktığı söylenebilir.

5.1.3. Yaşa Göre Maneviyat ve Psikolojik Sağlamlık

Lise öğrencilerinin maneviyat ve psikolojik sağlamlık düzeyleri, yaşa göre (14, 15, 16, 17 ve üstü olmak üzere) anlamlı bir şekilde farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir. Turgut'un çalışma ile bu çalışma arasında benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Sınıf düzeylerine bakıldığında psikolojik iyi olma düzeylerinde ilişki olmadığı görülmüştür (Turgut, 2017, s. 85).

Yelboğa'nın liseli öğrencileri akran zorbalığına iten çalışmasında yaş değişkenine göre terör alt boyutunda farklılık göstermiştir. 16 yaş ve altındaki gençlerde 17 yaş ve üzerine göre daha yüksek puan alınmıştır (Yelboğa, 2018, s. 128). Ancak Dursun'un, araştırmasında maneviyatın yaş değişkeni açısından anlamlı bir şekilde farklılaşma görülmemiştir (Dursun, 2019, s. 42). Bir başka çalışmada bağımsız değişkenlerden yaşın, toplam kesim inanç ve partikularizm inançla düşük seviyede ve

negatif yönde ilişkisine karşılık göreceli inançla yine düşük seviyede, fakat pozitif yönde ilişkisi tespit edilmiştir (Ekşioğlu, 2011, s. 51-60).

Savaş'ın araştırmasındaki bulguya göre, üniversite öğrencilerinin ahlaki olgunlukları yaş değişkenine göre herhangi bir değişim göstermemektedir (Savaş, 2019, s. 24-37). Benzer şekilde Basut'un üniversite öğrencileriyle ilgili yaptığı araştırmasında yaş gruplarına göre bilişsel esneklik düzeyinin anlamlı düzeyde farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir (Basut, 2020, s. 53). Diğer taraftan Girgin'in yaptığı çalışmasındaki bulgulara göre yaş değişkeninin öğrencilerin psikolojik iyi olma düzeylerini istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı saptanmıştır (Girgin, 2018, s. 50). Cengiz'in yaptığı araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin yaşlarına göre psikolojik iyi oluş puanları arasındaki farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olduğunu gözlemiştir (Cengiz, 2018, s. 35).

Bu araştırmaya benzer bir sonuç Turgut'un çalışmasında karşımıza çıkmaktadır. Sınıf düzeyleri ile psikolojik iyi olma durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında yaş gruplarının birbirine yakın olması gibi sınıf düzeylerinin de ardışık olması etkilemiş olabilir yorumu yapılabilir. Bu araştırma içinde benzer yorum yapılabilir. Araştırma farklı yaş grupları ve sınıf seviyelerinde yapılmış olsaydı sonucun daha farklı çıkması beklenebilirdi (Turgut, 2017, s. 102). Yapılan araştırma sonucuna göre yaş ile psikolojik iyi olma arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bu durumu anketin yakın yaş grupları arasında yapılmış olması olabileceği düşünülmektedir. Çünkü bireyin yaşamı boyunca çeşitli gelişim dönemleri ve ödevleri vardır. Bu gelişim dönemlerinde insanlar farklı zorluklar ile karşılaşmaktadırlar. Okula yeni başlayan öğrenci ile son sınıf öğrencinin psikolojik iyi olma durumu farklı olacaktır. Araştırma farklı yaş grupları arasında yapılmış olsaydı sonuç daha farklı olabilirdi (Turgut, 2017, s. 100). Bireyler yeni bir ortamı girince o ortamı tanıyana kadar çekingen davranabilir ve rahatsızlık duyduğu herhangi bir konuda daha çok duaya yönelebilir O ortama alışıp muhtaçlığı azaldıkça duaya daha seyrek başvurmuş olabilir. (Turgut, 2017, s. 93). Bir başka araştırmaya göre ise yaşam boyu gelişim açısından değerlendirildiğinde maneviyat konusu, insan için yaşamın her döneminde önemli bir güç kaynağı oluşturabileceği söylenebilir (Toprak, 2018, s. 91).

5.1.4. Kardeş Sayısına Göre Maneviyat ve Psikolojik Sağlamlık

Liseli öğrencilerinin kardeş sayısı ile ilgili anket sorusunun cevapları (yok, 1, 2, 3 ve üstü) olarak 4 gruba ayrılmıştır. Lise öğrencilerinin maneviyat ve psikolojik sağlamlık düzeyleri, kardeş sayısına göre anlamlı bir şekilde farklılaşma olmadığı yönünde anket verilerine göre ortaya konulmuştur. Yapılan farklı bir çalışmada bu çalışmaya benzer bir sonuç gözlemlenmiştir. Bu çalışmaya göre kardeş sayılarının özel okulda okuyan liseli öğrencilerin öz yeterlilik algısı ve anksiyete seviyeleri kardeş sayısının etkilemediği görülmüştür (Akdeniz, 2022, s. 39). Benzer bir çalışma da Duran'ın ergenlerle ilgili yapmış olduğu çalışmasında psikolojik sağlamlık puanları ile kardeş sayısı değişkeni arasında anlamlı farklılık görülmemiştir (Duran, 2022, s. 76).

Sarı'nın yaptığı çalışmaya göre öğrencilerin kardeş sayısına göre psikolojik iyi olma ölçeğindeki otonomi/özerklik, çevresel hakimiyet, bireysel gelişim, diğerleriyle olumlu ilişkiler, yaşam amacı ve kendini kabul alt boyutlarından aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmadığı sonucu çıkmıştır (2022, s. 58).

Araştırma sonucumuzdan farklı olarak Ekşisu'nun araştırmasında aile desteğinin hissedilmesinde kardeş sayısı ve anne baba birliktelik durumu gibi faktörler sonucu etkilemiştir. Bu araştırmaya göre kardeş sayısı “dört ve üzeri” olan öğrencilerin algıladıkları aile ve arkadaş desteğinin, anne ve babası ayrı olanların algıladıkları aile desteğinin diğer öğrencilerinkinden daha düşük olduğu bulunmuştur. Ailenin çocuğa sağladığı sosyal desteğin düşük çıkmasında çocuk sayısının artmasıyla ailede yaşanan çatışmaların artması ve ailenin çocuğa sağladığı imkân ve destek kaynaklarının azalmasından kaynaklandığı düşünülmektedir (Ekşisu, 2009, s. 154).

5.1.5. Anne-Baba Birliktelik Durumuna Göre Maneviyat ve Psikolojik Sağlamlık

Lise öğrencilerinin maneviyat ve psikolojik sağlamlık düzeyleri, anne baba birliktelik durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşma olduğu yönünde anket verilerine göre ortaya konulmuştur. Liseli öğrencilerin anne-baba birliktelik durumu anket sorusunun cevapları (evet-hayır) olarak 2 gruba ayrılmıştır. Anne ve babası birlikte yaşayan öğrencilerin maneviyat düzeyi anlamlı olarak anne ve babası birlikte yaşamayan öğrencilerden daha yüksek çıkmıştır.

Ekşisu'nun yapmış olduğu çalışmada annesi ve babası birlikte olmayan öğrenciler, ebeveynleri beraber yaşayan öğrencilerden algıladıkları aile desteği anlamlı bir şekilde düşük çıkmıştır (Ekşisu, 2009, s. 125). Devran'ın yapmış olduğu araştırmaya göre Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlığı ailelerin yapısına göre dağılımlarına bakıldığında grupların arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir (Devran, 2018, s. 64). Çiğdem' in yaptığı araştırmasında öğrencilerden, annesi ve babası hayata olanlar, anne ve babası hayatta olmayanlara oranla ümit var ve amacına ulaşmak için yollar arama noktasında daha başarılı olduğunun tespiti yapılmıştır (Çiğdem, 2020, s. 138-139). Şirin, üniversite öğrencileri ile ilgili yaptığı araştırmasında dini tutumların ve davranışların, ebeveynlerin gelir seviyelerinde anlamlı bir fark bulunmadığı araştırma neticesinde anlaşılmıştır (Şirin, 2017, s. 79).

Taş ve Ateş'in, çalışmasında iyi oluş düzeylerinin anne ve babası evli ergenlerin, anne ve babası boşanmış ergenlere göre anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir (Taş ve Ateş, 2020, s. 3207). Uluğ, yaptığı araştırma neticesinde annesi ve babası ayrı olan öğrencinin dindar olma puanları ve yaşam olayı sayısı ortalamaları annesi ve babası yaşamayan, annesi ve babası beraber yaşayan öğrencilere nispeten anlamlı olarak daha yüksek olduğunun tespiti yapılmıştır. Annesi ve babası birlikte yaşamayan öğrencinin psikolog/psikiyatr danışma başvurusu, ruhsal hastalık öyküsünün ve psikotrop madde kullanma öyküsü oranları annesi ve babası ile birlikte yaşayan öğrencilerin oranlarına nazaran anlamlı olarak yüksek olduğu tespit edilmiştir (Uluğ, 2008, s. 54).

Aytekin'in araştırmasında analiz sonuçlarına bakıldığında grupların psikolojik iyilik hali düzeyleri arasında anlamlı seviyede fark bulunduğunu, cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyleri aynı olarak düşünüldüğünde ailesiyle beraber yaşayıp büyüyenlerin daha yüksek psikolojik iyilik haline sahip olduğu tespit edilmiştir (Aytekin, 2019, s. 63).

Öngider'in yapmış olduğu çalışmada, ebeveynleri ayrı olan çocukların, ebeveynleri birlikte yaşayan çocuklara göre daha çok davranış sorunları sergiledikleri görülmüştür. Yapılan çalışmanın devamında okul başarı oranlarının da daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anne ve babası boşandıktan sonra çocuklar bunalım yaşamaktadırlar (Öngider, 2013, s. 157).

Bir çocuğun kişiliğinde, ahlak ve inancın yerleşmesinde en önemli faktörün aile olduğu düşünülmektedir. Özellikle aile içinde annenin tutumu daha fazla önem arz

etmektedir. Bazı araştırmalarda tersi durum gözlenirse de dindar ailelerin çocuklarının da dini yönelimleri yüksek olması olası bir durumdur (Öztürk Akyıldız, 2019, s. 58).

Son yıllarda Türkiye'de boşanma oranları arttığı görülmektedir. Aile toplumun temel yapı taşıdır. Ailelerin yıkılması toplumsal yapıyı olumsuz anlamda etkilemektedir. Boşanmış ebeveynlere sahip olan çocukların kendi bütünlüklerini sağlamak noktasında mücadele içerisinde olduğu söylenebilir. Aileler toplumu oluşturan en önemli dayanaklardır. Anne ve babası boşanmış gençlerin en önemli dayanakları zayıflamaktadır (Tosyalıoğlu, 2021, s. 90).

5.1.6. Evde Anne, Baba ve Kardeşler Dışında (Dede, Nine vb.) Birilerinin Var Oluşuna Göre Maneviyat ve Psikolojik Sağlamlık

Lise öğrencilerinin maneviyat ve psikolojik sağlamlık düzeyleri, evde anne, baba ve kardeşler dışında (dede, nine vb.) birilerinin var oluşuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşma olmadığı saptanmıştır. Bu çalışmadan farklı olarak Yıldız'ın çalışmasında ergen bireylerin annesi, babası ve kardeşinden başka birilerin yaşaması durumuna göre "Kaçınma" durumunda anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Araştırma verileri neticesinde annesi, babası ve kardeşinden başka birinin veya birilerin yaşadığı hanelerdeki ergen bireyin "Kaçınma" boyutunda annesi, babası ve kardeşinden başka birilerin yaşamadığı hanelerde yaşayan ergen bireyin ortalamalarına göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Yıldız, 2021, s. 64).

Yiğen'in çalışmasında eşyle beraber olmayan yaşlı bireylerin yanında yaşamakta olan eşinden başka aile bireyleri bulunan yaşlıların kronik hastalıkları (%86.7), sürekli ilaç kullanımları (%86.7), görme bozuklukları (%90.0), işitme güçlükleri (%50.0), yürüme güçlükleri (%43.3), baston kullanım oranları (%26.7) ve çiğneme güçlükleri (%81.7) diğer gruplardan daha yüksek, eşyle ve eşinden başka bir aile bireyleri ile birlikte yaşayan yaşlılar da ise sağlık durumlarının daha iyi oldukları tespit edilmiştir (Yiğen, 2015, s. 47).

Evde anne, baba dışında dede, nine gibi başka otoritelerin olması ergen bireylerin anne, baba ile kurduğu iletişimi etkileyeceği düşünülmektedir. Çünkü evde birden fazla otorite oluşu anne, baba ile iletişim konusunda zarara uğrayacağı düşündürmektedir (Yıldız, 2021, s. 64).

Ergen bireylerde aile arasında yapılan etkinliklerin ve beraber zaman geçirmenin onlarda olumlu duygular oluşturacağı düşünülmektedir. Ergen birey kendisine değer verildiğini hissederek anne babası ile veya diğer aile bireyleriyle paylaşımı arttıkça ailesine olan güven ve bağlılığı da artacaktır. Tersine bir durumda ise ergen bireylerde değersizlik hissi, içine kapanmaya, aileden uzaklaşmasına sebep olabileceği düşünülmektedir (Yıldız, 2021, s. 63)

5.1.7. Ailenin Aylık Gelir Durumuna Göre Maneviyat ve Psikolojik Sağlamlık

Liseli öğrencilerin, ailelerin aylık gelir durumu anket sorusunun cevapları (3.000 TL ve aşağı, Asgari ücret, 3.500-5.000 TL arası, 5.000- 10.000, 10.000 TL ve üstü) olarak 5 gruba ayrılmıştır. Lise öğrencilerinin maneviyat ve psikolojik sağlamlık düzeyleri, aylık gelir durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşma olmadığı saptanmıştır.

Duran'ın çalışmasına göre psikolojik sağlamlık puanları algılanan gelir düzeyine göre anlamlı bir fark olmadığı ve benzerlik bulunduğu saptanmıştır (Duran, 2022, s. 78). Araştırma sonucuna göre gelir düzeyi üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluşlarını etkilemediği görülmüştür. Bu durumun oluşmasında gelir düzeyinin üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluşlarında bir ön koşul olmadığı ve üniversite öğrencilerinin bulundukları yaş ve statü gereği ekonomik faktörlerden direkt olarak etkilenmemiş olduğu düşünülebilir (Göçet Tekin, 2014, s. 87). Alanyazına bakıldığında çalışmamızın sonucunu destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

5.1.8. Covid-19 Hastalığını Geçirme Durumuna Göre Maneviyat ve Psikolojik Sağlamlık

Liseli öğrencilerin Covid-19 hastalığını geçirme durumu anket sorusunun cevapları (evet-hayır) olarak 2 gruba ayrılmıştır. Lise öğrencilerinin maneviyat ve psikolojik sağlamlık düzeyleri, Covid-19 hastalığı geçirme durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşma olmadığı saptanmıştır.

Bu çalışmaya benzer bir çalışmada Özet'in yaptığı çalışmada Covid-19 hastalığına yakalanan çocukların yalnızlık düzeyleri Covid-19 hastalığına yakalanmayanlara göre daha düşük olduğu söylene de iki değişken arasında anlamlı bir ilişki ölçülmemiştir (Özet, 2022, s. 71). Karakoyun'un yetişkin bireylerde yapmış olduğu çalışmada katılımcıların ölüm kaygısı düzeyleri Covid-19 geçirme durumuna

göre incelendiğinde; fiziksel ve ruhsal fonksiyonları kaybetme kaygısı, öte dünyayla ilgili kaygılar, çürüme ve bozulma ile ilgili kaygılar, acı ve ızdırap çekme ile ilgili kaygılar boyutlarında anlamlı fark bulunamamıştır (Karakoyun, 2022, s. 31). Öztürk'ün çalışmasına göre daha önce Covid-19 hastalığına yakalanan bireylerin Covid-19 korkusu ile daha önce Covid-19 hastalığına yakalanmayan bireylerin Covid-19 korkusu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir (Öztürk, 2022, s. 29-30).

Alanyazın incelendiğinde bu çalışmaya benzer bir çalışmaya rastlanmadığı tespit edilmiştir.

5.2. SONUÇ

Covid-19 dünya üzerinde yaşayan birçok insanı maddi, manevi ve psikolojik açıdan etkilemiştir. Salgın döneminde pek çok grup sokağa çıkma yasağı sebebiyle evde kalarak hem psikolojik hem de sosyolojik anlamda sıkıntı yaşamıştır. Bu gruplardan biri de gençlerdir. Gençlerin psikolojik anlamda sağlıklı olmaları hem kendileri hem de toplum için çok önemlidir. Gençlerin psikolojik anlamda sağlıklı olmaları konusunda maneviyatın gücünden yararlanmalı ve onlara her türlü destek sağlanabilmelidir. Bu desteği sağlamak için Covid-19 salgını döneminde lise öğrencilerinin maneviyat ve psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki ilişki üzerine bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırma sunucunda lise düzeyindeki öğrencilerin; okul türü, cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, anne ve baba birliktelik durumu, evde birlikte yaşayan başka bireylerin olup olmama durumu, ailenin gelir durumu, Covid-19 hastalığı geçirme durumu değişkenleri göz önünde bulundurulduğunda araştırma sonucunda elde edilen veriler anlamlı bir şekilde farklılaşma olup olmadığına bakılıp kayıt altına alınmıştır.

İmam Hatip Lisesi, Meslek Lisesi, Anadolu Lisesi, Proje İmam Hatip Liseleri'nden seçilen 512 öğrenciye anket çalışması uygulanmıştır. Ankette sorulan tüm sorular, kişisel bilgiler, psikolojik sağlık ve maneviyat düzeyi olarak üç kategoride gruplandırılmıştır.

Ankete katılan kız öğrenci sayısı 365, erkek öğrenci sayısı 147; ankete katılanların yaş aralığı ise 14 ile 17 yaş ve üstü şeklindedir. Kardeş sayısı çoğunluk 1 ve 2 olarak görülmektedir. Ancak kardeş sayısının psikolojik sağlık ve maneviyat düzeylerinde anlamlı bir fark saptanamamıştır. Anket verilerine göre anne ve baba

birliktelik durumuna bakıldığında ise 427 öğrencinin anne ve babasının birlikteliğini ifade ederken 85 öğrenci anne ve babalarının ayrı olduğunu dile getirmiştir.

Evde çekirdek aile dışında yaşayan başka bireylerin olup olmaması durumu sorusu yöneltildiğinde ise cevaplar şu şekilde olmuştur. 112 öğrenci evet derken 400 öğrenci hayır cevabını vermiştir. Gelir durumu bakımından da okul öğrencilerinin çoğunluğu asgari ücret ve üstü olduğu tespit edilmiştir. Anket sonuçlarına bakıldığında ise psikolojik sağlık düzeyleri üzerinde gelir durumunun etkisi saptanmamıştır. Hastalığı geçirme durumuna baktığımızda ise ankete katılan öğrencilerden 174’ü Covid-19’u geçirirken 338’i geçirmemiştir.

Anket sonucuna göre liseli öğrencilerin psikolojik sağlık algıları orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca *Cinsiyete* göre görüşler arasında anlamlı fark saptanmıştır, buna göre erkek öğrencilerin psikolojik sağlık düzeyleri kız öğrencilere nispeten anlamlı olarak daha yüksektir. Ayrıca *Okul türü, Yaşları, Kardeş sayısı, Anne ve baba birliktelik durumu, Evinde yaşayan başka birey olup olmaması durumu, Aile gelir durumu, Covid-19 hastalığı geçirme durumuna* göre öğrencilerin psikolojik sağlık düzeylerine yönelik görüşleri arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır.

Yapılan araştırma sonucunda lise düzeyindeki öğrencilerin maneviyat algılarının yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. *Cinsiyete* göre görüşlere bakıldığında anlamlı fark saptanmıştır, kız öğrencilerin maneviyat düzeyleri erkek öğrencilere nispeten anlamlı olarak daha yüksektir. *Anne ve baba birliktelik durumuna* göre öğrencilerin maneviyat düzeylerine yönelik görüşleri arasında anlamlı bir fark saptanmıştır. Buna göre anne ve babası birlikte olan öğrencilerin maneviyat düzeyleri anne ve babası ayrı olan öğrencilerden anlamlı olarak daha yüksektir. “*Okul türü, Yaşları, Kardeş sayısı, Evinde yaşayan başka birey olup olmaması durumu, Aile gelir durumu, Covid-19 hastalığı geçirme durumları*” göz önünde bulundurulduğunda öğrencilerin maneviyat düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir.

Araştırmada elde edilen diğer bir sonuç, maneviyat ve psikolojik sağlık arasındaki pozitif ilişki olduğudur. Buna göre öğrencilerin maneviyat düzeyleri arttıkça psikolojik sağlık düzeyleri de artmaktadır.

Ancak anketimizde şöyle bir durum gözlemlenmiştir. Erkeklerin psikolojik sağlık düzeyleri yüksekken, kızların maneviyat düzeyleri yüksek çıkmıştır. Bu durum şunu

gösterdiği söylenebilir. Erkekler psikolojik sağlamlık olarak daha çok güçlü görünmeye çalıştıkları için psikolojik sağlamlık düzeyleri yüksek çıktığı söylenebilir. Bir diğer fark ise anne baba birliktelik durumu psikolojik sağlamlık düzeyini etkilemezken maneviyat düzeyleri bakımından anne babası birlikte olan öğrencilerin daha yüksek çıkmıştır. Bu durum da anne baba birliktelik durumunun maneviyat düzeyine olumlu etkisini göstermektedir. Ankette diğer sonuçlara bakıldığında ise psikolojik sağlamlık ve maneviyat düzeyi üzerinde okul türünün, yaş aralığının, yaş farkının, gelir düzeyinin, evinde yaşayan başka bireyin olmayışı ve Covid-19 hastalığı geçirme durumu psikolojik sağlamlık ve maneviyat düzeyleri üzerinde anlamlı bir fark oluşturmamıştır. Bu cevaplar karşısında aslında psikolojik sağlamlık ve maneviyat düzeylerini etkileyecek durumda iken ankete katılan öğrenciler tarafından anlamlı bir fark olmaması hayata karşı nötr duruşları etkilemiş olabilir. Anket sorularına verdikleri cevaplardan da anlaşılacağı üzere cinsiyet ve anne baba birliktelik durumu psikolojik sağlamlık ve maneviyat üzerindeki en önemli etkiye sahiptir denilebilir.

5.3. ÖNERİLER

Araştırmada elde edilen sonuçlara dayalı olarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Araştırma Kütahya ilinde çeşitli liselerde okuyan öğrencilere uygulanmıştır. Türkiye'nin tüm illerindeki liseli öğrencilere uygulanarak daha geniş bir örneklem grubuyla bir çalışma yapılabilir.
- Psikolojik sağlamlık ve maneviyat ilişkisi farklı örneklem gruplarında farklı yaş aralığındaki katılımcılar üzerinde incelenebilir.
- Okullarda bulunan psikolojik danışmanlık ve rehberlik servisleri öğrencilere seminer, maneviyat düzeylerini arttırıcı etkinlikler, bireysel ve grup rehberliği çalışmaları düzenleyebilir.
- Rehberlik servisi öğretmenleri ile din kültürü öğretmenleri işbirliği içerisinde liseli öğrencilere yönelik psikolojik sağlamlık ve maneviyatı arttırmaya yönelik çeşitli faaliyetler yapabilirler.
- Psikolojik sağlamlık ve maneviyat ile ilgili liseli öğrencilere uygulanan ankete farklı değişkenler eklenerek ya da anket çalışması eklenerek araştırma gerçekleştirilebilir.

- Lise düzeyindeki derslerde maneviyat kavramı göz önüne alınarak bir müfredat programı hazırlanabilir.
- Liseli gençlerin psikolojik sağlamlık ve maneviyat düzeylerini artırmada teknolojiden faydalanarak online seminer, yarışma ve çeşitli etkinlikler düzenlenebilir.
- Liseli öğrencilerin maneviyat düzeylerini arttırmak için Hz. Peygamber'in (sav) gençlere yönelik uygulamalarına bakılarak düzenlemeler yapılabilir. Hz. Peygamber'in (sav) yaptığı gibi onların duygularına hitap ederek, onlara değer vererek, eğitimlerine önem vererek, çeşitli sorumluluklar vererek, gençlere manevi uygulamalar yapılabilir.
- Çalışmada elde edilen verilere göre gençlerin maneviyat düzeyleri arttıkça psikolojik sağlamlık düzeyleri arttığı tespit edilmiştir. Günümüz dünyasında gençler için yapılacak olan manevi destek, onların psikolojik sağlamlığı için son derece önem arz etmektedir. Gençlere yapılacak olan manevi destek uygulamalarında Hz. Peygamber'in (sav) yaptığı uygulamalara bakmak manevi destek verecek kişiler için önem arz etmektedir. Her konuda bize yol gösteren Hz. Peygamber'in bu konuda da gençlere yönelik olan çok önemli uygulamaları bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in yapmış olduğu uygulamalar manevi destek verirken yapıldığı takdirde gençler için faydalı olacağı düşünülmektedir. Gençlerin potansiyelinin farkında olmak, onları önemsemek dönemin şartlarına göre onlara önemli sorumluluklar vermek, bu sorumlulukları yapabileceklerine inandırmak gibi Hz. Peygamber'in yapmış olduğu bu uygulamalar yapıldığı takdirde gençlerin manevi gelişimini olumlu yönde etkileyeceği söylenebilir.

EKLER

Ek-1: Kişisel Bilgi Formu**PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK İLE MANEVİYAT ÖLÇEĞİ**

Elinizdeki ölçek salgın döneminde (Covid-19) liseli öğrencilerin psikolojik sağlamlığı ile maneviyatın ilişkisini farklı boyutlarla ölçmek üzere hazırlanmıştır. Ölçekte 41 adet soru bulunmaktadır. Her bir ifadeyi okuduktan sonra, kendinizi değerlendirip sizin için en uygun seçeneğin numarasını işaretleyiniz. Lütfen her ifadeye mutlaka tek yanıt veriniz ve kesinlikle boş bırakmayınız. En uygun yanıtları vereceğinizi ümit eder katkılarınız için teşekkür ederiz.

Fatma ACAR

Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Okul türünüz

- ☐ Anadolu Lisesi
☐ İmam Hatip Lisesi
☐ Meslek Lisesi
☐ Proje (İmam Hatip Lisesi)

2. Cinsiyetiniz

- ☐ Kız
☐ Erkek

3. Yaşınız

- ☐ 14
☐ 15
☐ 16
☐ 17 ve üstü

4. Kaç kardeşiniz var?

- ☐ Yok
☐ 1
☐ 2
☐ 3 ve üstü

5. Anneniz ve babanız birlikte mi?

- ☐ Evet
☐ Hayır

6. Evde anne baba ve kardeşler dışında kalanlar (dede, nine v.b) var mı?

☐ Evet

☐ Hayır

7. Ailenizin aylık gelir durumu?

☐ 3.000 TL ve aşağı

☐ Asgari ücret

☐ 3.500-5.000 TL arası

☐ 5.000- 10.000

☐ 10.000 TL ve üstü

8. Covid-19 hastalığı geçirdiniz mi?

☐ Evet

☐ Hayır

Ek-2: Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği

	Hiç uygun değil	Uygun değil	Biraz uygun	Uygun	Tamamen uygun
1. Sıkıntılı zamanlardan sonra kendimi çabucak toparlayabilirim.	1	2	3	4	5
2. Stresli olayların üstesinden gelmekte güçlük çekerim.*	1	2	3	4	5
3. Stresli durumlardan sonra kendime gelmem uzun zaman almaz.	1	2	3	4	5
4. Kötü bir şeyler olduğunda bunu atlatmak benim için zordur.*	1	2	3	4	5
5. Zor zamanları çok az sıkıntıyla atlatırım.	1	2	3	4	5
6. Hayatımdaki olumsuzlukların etkisinden kurtulmam uzun zaman alır.*	1	2	3	4	5

Ek-3: Maneviyat Ölçeği

Elinizdeki ölçek bireyin maneviyatının farklı boyutlarını ölçmek üzere hazırlanmıştır. Ölçekte 27 Adet soru bulunmaktadır. Her bir ifadeyi okuduktan sonra, kendinizi değerlendirip sizin için en uygun seçeneğin numarasını işaretleyiniz. Lütfen her ifadeye mutlaka tek yanıt veriniz ve kesinlikle boş bırakmayınız. Katkılarınız için teşekkür ederiz. En uygun yanıtları vereceğinizi ümit eder katkılarınız için teşekkür ederiz.		(1) Bana Hiç Uygun Değil	(2) Bana Uygun Değil	(3) Bana Biraz Uygun	(4) Bana Oldukça Uygun	(5) Bana Tamamen Uygun
1.	Allah'ın beni sevdiğini hissediyorum					
2.	Bir sorunla karşılaştığımda dua ederim					
3.	Dini etkinliklere katılırım					
4.	Dua ettiğimde Allah'a kendimi yakın hissederim					
5.	Enerjisine inandığım şeyleri üzerimde taşıyım					
6.	Hayata dair bir hoşnutluk duygusu hissediyorum					
7.	Hayata gelmemin bir amacı olduğuna inanırım					
8.	Hayatımda büyük bir boşluk varmış gibi hissediyorum					
9.	Maneviyatım bana güç verir.					
10.	Yediğim şeylerin enerjisinin beni etkilediğine inanıyorum					
11.	Hayatımı manevi kabullerime göre yaşarım					
12.	Maneviyat stresli durumlarla başa çıkmamı sağlar.					

13.	Hayatımın amacını halen bulabilmiş değilim					
14.	Hayatta hiçbir şey sebepsiz olmaz					
15.	Hayatta iyilikle kötülüğün bir savaşı var					
16.	Her canlının taşıdığı bir enerji vardır					
17.	Her insan hayatının anlamını bulmaya çalışmalıdır					
18.	İlâhî bir gücün beni koruduğunu hissedirim.					
19.	Kâinatta, aşkın (ilâhî) bir varlığın olduğuna inanıyorum.					
20.	Maneviyat hayatın anlamıyla ilişkilidir.					
21.	Maneviyata önem veririm.					
22.	Kâinatta her şeyin bir bütünün parçası gibi birbirine bağlı olduğuna inanırım.					
23.	Maneviyatım davranışlarım üzerinde etkilidir.					
24.	Maneviyatımı güçlendirmek için bazı manevi egzersizler (zikir, meditasyon, dua vb.) yaparım.					
25.	Maneviyatla ilgili bir eğitim olduğunu görürsem katılmaya çalışırım.					
26.	Olduğum kişi olmaktan mutlu değilim.					
27.	Maneviyat konusunda eğitim almak gerektiğine inanıyorum.					

Ek-4: Kütahya İl Milli Eğitim Müdürlüğü Tarafından Verilen İzin Belgesi

Tarih ve Sayı: 24.12.2021 - 73447

T.C.
KÜTAHYA DÜMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

Sayı : E-75557786-044-73447
Konu : Anket Talebi (Fatma ACAR)

24.12.2021

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : a) 30.11.2021 tarihli ve E-75621633-044-68117 sayılı yazınız.
b) Kütahya İl Milli Eğitim Müdürlüğünün 21.12.2021 tarihli ve E-53490996-44-39524252 sayılı yazısı.

Enstitünüz Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Fatma ACAR'ın anket izin talebi ile ilgili İlgi'de kayıtlı yazı ve eki Ek'te yer almaktadır.
Bilgilerini ve gereğini arz ederim.

Nurullah ÇAKMAK
Daire Başkanı V.

Ek:İlgi Yazı ve Eki (2 Sayfa)

Evrak Tarih ve Sayısı: 24.12.2021-73436

T.C.
KÜTAHYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-53490996-44-39524252
Konu : Anket İzni

21.12.2021

DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)

İlgi : a) 02.12.2021 tarihli ve E-75557786-300-68317 sayılı yazınız.
b) 21.12.2021 tarihli ve E-53490996-44-39486723 sayılı onay.

Üniversiteniz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Fatma ACAR' ın "*Salgın Döneminde (COVID-19) Liseli Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlığı ile Maneviyatın İlişkisi*" konulu anket çalışması için Valilik Makamından alınan ilgi (b) onay ekte gönderilmiştir.

İlgili anket çalışmasının tamamlandıktan sonra bir örneğinin Müdürlüğümüz Ar-Ge birimine gönderilmesini arz ederim.

Hasan BAŞYİĞİT
İl Millî Eğitim Müdürü

Ek: İlgi (b) onay (1 Sayfa)

T.C.
KÜTAHYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-53490996-44-39486723
Konu : Anket İzni

21/12/2021

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : a) MEB. Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2020/02 nolu Genelgesi.
b)Dumlupınar Üniversitesi Rektörlüğünün 02.12.2021 tarihli ve E-75557786-300-68317 sayılı yazısı.

İlgi (a) genelge doğrultusunda, Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Fatma ACAR' ın "*Salgın Döneminde (COVID-19) Liseli Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlığı ile Maneviyatın İlişkisi*" konulu tez çalışması kapsamındaki anket çalışmasını ilimizde bulunan liselerde öğrenim gören öğrencilere uygulamak istediği belirtilmektedir.

İl Millî Eğitim Şube Müdürü Mustafa TOPUZ' un başkanlığında toplanan değerlendirme komisyonu yapmış olduğu inceleme sonucunda söz konusu anket izni uygulama çalışmasının okullarda yüz yüze olmak kaydıyla uygulanabilir olduğuna karar vermiş olup, eğitim - öğretimi aksatmadan, konunun dışına çıkmamaları, bütün sorumluluğun ilgililere ve okul müdürlüğüne ait olmak üzere yukarıda belirtilen anket çalışmasının tamamlandıktan sonra bir örneğinin Müdürlüğümüze verilmek üzere yapılmasını;

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Hasan BAŞYİĞİT
İl Millî Eğitim Müdürü

OLUR
Hasan ERKAL
Vali a.
Vali Yardımcısı

KAYNAKÇA

- Akdemir, D., ve Çetin, F. Ç. (2008). Çocuk ve ergen psikiyatrisi bölümüne başvuran ergenlerin klinik özellikleri. *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi*, 15(1), 5-14.
- Akdeniz, C. (2022). *Özel okulda okuyan liseli öğrencilerin öz yeterlilik algısı ve anksiyete seviyeleri: Duygu düzenlemenin aracı rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Akfırat, O. N., ve Özsoy, M. (2021). Türkiye’de psikolojik sağlamlık ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Kocaeli Eğitim Dergisi*, 4(1), 26-42.
- Akpınar, A. (2015). Gençlik Değerleri. İçinde *Ribat Buluşmaları II, Gençlik ve Sorunları Çalıştayı* (s. 16-21). Konya: Ribat Eğitim Vakfı.
- Akpolat, S. (2007). Peygamberimiz ve gençlik. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(17), 243-257.
- Ankay, A. (1998). *Ruh sağlığı ve davranış bozuklukları*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Apak, H. (2017). *Sosyal hizmet ve maneviyat: sosyal çalışmacılar üzerine bir alan araştırması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- Apak, H., ve Acar, M. C. (2018). Dindarlığın bir boyutu olarak maneviyat. İçinde M. N. Doru ve Ö. Bozkurt (Ed.), *Din bilimleri: Klasik sorunlar-güncel tartışmalar* (s. 365-378). Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.
- Aras, N. Y. (2021). *Yeni koronavirüs hastalığını (covid-19) yenmiş bireylerde travma sonrası büyümede travma sonrası stres belirtileri, psikolojik sağlamlık ve umudun rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.
- Arı, M. (2019). *Türkiye’de gençlik sosyolojisi ve gençlik üzerine yapılmış çalışmaların gelişimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Aşkın, R., Bozkurt, Y., ve Zeybek, Z. (2019). Covid-19 pandemisi: Psikolojik etkileri ve terapötik müdahaleler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Covid-19 sosyal bilimler özel sayısı), 304-318.

- Aydın, E. (2018). *Çocukluk çağı travmatik yaşantılarının psikolojik sağlık ve depresyon belirtileri üzerine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakfı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, M., ve Egemberdiyeva, A. (2018). Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlık düzeylerinin incelenmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 3(1), 37-53.
- Aydoğdu, T. (2013). *Bağlanma stilleri, başa çıkma stratejileri ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ayten, A. (2013). *Din psikolojisi dine ve maneviyata psikolojik yaklaşımlar*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ayten, A., ve Uysal, V. (2009, 4 Temmuz). *Ruhsallık umutsuzluğu azaltır mı? ruhsallık-umutsuzluk ilişkisi üzerine ampirik bir araştırma*. Erişim Adresi: https://www.academia.edu/20437144/Ruhsall%C4%B1k_Umutsuzlu%C4%9Fu_Azalt%C4%B1r_m%C4%B1_Ruhsall%C4%B1k_Umutsuzluk_%C4%B0li%C5%9Fkisi_%C3%9Czerine_Ampirik_Bir_Ara%C5%9Ft%C4%B1rma.
- Basut, İ. (2020). *Üniversite öğrencilerinin bilişsel esneklik düzeylerinin damgalama ve psikolojik iyi olma açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Boztilki, M., ve Ardıç, E. (2017). Maneviyat ve sağlık. *Jaren- Hemşirelik Akademik Araştırma Dergisi*, 3 (Ek Sayı), 39-45.
- Braine, D. (1992). *The human person: animal and spirit*, Notre Dame, IN. University of Notre Dame Press.
- Bulut, B. (2016). *Ergenlerde anksiyete, sosyal destek ve psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2018). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- C. Hill, P., Pargamet, K. I., W. Hood, R., Mccullough, M. E., P. Swyers, J., B. Larson, D., ve J. Zinnbauer, B. (2013). Din ve maneviyatı kavramlaştırma: birleşme ve ayrılma noktaları (N. Kimter, Çev.). *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 0(3), 85-118.

- Cengiz, A. İ. (2018). *İç-dış denetim odağı ve psikolojik iyi oluş ve depresif belirtiler arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Cüceloğlu, D. (2014). *İçimizdeki çocuk*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Çakmak, A., ve Sakarya, S. (2020). Farklı türde liselere devam eden öğrencilerin sosyal görünüş kaygıları ile sosyal karşılaştırma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(74), 680-691.
- Çankırılı, A. (2006). *Çocuğun manevi eğitimi*. İstanbul: Zafer Yayınları.
- Çiğdem, E. (2020). *Pansiyonda ve ailesi yanında kalan liseli öğrencilerin umut, dindarlık ve akademik başarı durumlarının karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Çolak, Ö. (2021). *Covid-19 pandemi sürecinde obsesif inançların açıklanmasında psikolojik sağlamlık, algılanan sosyal destek ve bilişsel duygu düzenlemenin rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Demir, D. (2018). *Bilişim öğretmenlerinin sanal yalnızlık, mesleki tükenmişlik ve psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Demirel, K. (2016). *Psikolojik danışmanların çok kültürlü psikolojik danışma yeterlik algılarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Devran, H. (2018). *Süleyman Demirel Üniversitesi fakültelerinde eğitim gören öğrencilerde psikolojik iyi oluş düzeyi ve etkileyen etmenler* (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi). Süleyman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Isparta.
- Doğan, S. (2022). *Covid-19 şüphesi ile çocuğunu hastaneye getiren ebeveynlerin covid-19 korkusu ve durumluk-sürekli kaygı düzeylerinin belirlenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.

- Doğan, T. (2015). Kısa psikolojik sağlamlık ölçeği'nin türkçe uyarlaması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(1), 93-102.
- Donelson, E. (1999). Psychology of religion and adolescents in the united states; past. *Journal Of Adolescence*, 22, 187-204.
- Duran, B. (2022). *Ergenlerin mizaç özellikleri ile covid-19 fobisi ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dursun, N. (2019). *Evli ve bekâr bireylerin yaşamın anlamı ve maneviyat düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Düzgüner, D., ve Soykök, M. (2021). *Gençlere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Düzgüner, S. (2013). *Maneviyat algısı ve diğer kâmlıkla ilişkisi (kan bağışi örneğinde Türkiye ve Amerika karşılaştırmalı nitel bir araştırma)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Düzgüner, S. (2013). Ruh-beden ve insan-aşkın varlık ilişkisine yönelik psikolojik yaklaşımın tarihi serüveni. *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 253-284.
- Ekinci, D. (2017). *Suriyeli lise öğrencilerinin algılanan sosyal destek ve aile işlevleri açısından psikolojik sağlamlık düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul.
- Ekşi, H., ve Okan, N. (2021). Gençlerde maneviyat ve şiddet eğilimi arasındaki ilişkide erken dönem uyum bozucu şemaların moderatör etkisi. *Bilimname*, 44(1), 521-546.
- Ekşioğlu, H. (2011). *İnanç ve dünya görüşüne sahip olma tarzlarıyla psikolojik iyi olma arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

- Ekşisu, M. (2009). *Liseli öğrencilerin zorbalık düzeyleri ile aile işlevleri ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Enli Tuncay, F., Koyuncu, E., ve Özel, Ş. (2020). Pandemilerde sağlık çalışanlarının psikososyal sağlığını etkileyen koruyucu ve risk faktörlerine ilişkin bir derleme. *Ankara Medical Journal*, 2, 488-501.
- Erbaş, A. (2018). "Peygamberimiz ve gençlik", İçinde (Haz. Komisyon) Hz. *Peygamberimiz ve gençlik* (s 7-10). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Erol, A. (2020). *Rehber öğretmenlerin manevi yönelim düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mardin.
- Erul, P. (2018). "Rahmet Peygamberinin gençlerle ilişkisi", İçinde (Haz. Komisyon) Hz. *Peygamberimiz ve gençlik* (s 41-52). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Fırat, B. (2021). *Evli bireylerin duygu düzenleme becerileri ve psikolojik sağlamlık düzeyleri ile yaşam doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gazâlî, (2022). *İhyâu Ulûmi'd-Dîn - kalbin halleri*. (D. Selvi, Çev.). İstanbul: Semerkand.
- Gencer, N. (2020). Pandemi sürecinde bireylerin koronavirüs (covid-19) korkusu: çorum örneği. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 2(4), 1154-1172.
- George, D. & Mallery, P. (2010). *SPSS for Windows step by step. A simple study guide and reference*. GEN, Boston, MA: Pearson Education, Inc, 7(4), 152-165.
- Girgin, Y. (2018). *Üniversite öğrencilerinin yaşam anlamı ve psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Göçet Tekin, E. (2014). *Üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi olma duygusal zeka ve sosyal iyi olma düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

- Gökmen, A. (2015). Ergenlerde psikolojik sağlamlık: bireysel koruyucu faktörlerin rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(44), 73-82.
- Görgülü, Ü. (2018). "En güzel örneğimiz Peygamberimiz". İçinde (Haz. Komisyon) *Haz. Peygamberimiz ve gençlik* (s 53-62). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Gürkan, U. (2006). *Grupla psikolojik danışmanın üniversite öğrencilerinin yılmazlık düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gürsu, O. (2011). *Ergenlik döneminde psikolojik sağlık ve dindarlık ilişkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Halisdemir, D. (2013). *Üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluşları, kendini affetme düzeyleri ve geçmişe yönelik anne kabul red algıları arasındaki ilişkiler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hamidullah, M. (2013). *İslam Peygamberi*. (M. Yazgan, Çev.). İstanbul: Beyan Yayınları.
- Holm, G. N. (2004). *Din psikolojisine giriş*. (A. Bahadır, Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Horasan, N. (2021). *Salgın döneminde ortaya çıkan anksiyete ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Horozcu, Ü. (2010). Tecrübî araştırmalar ışığında dindarlık ve maneviyat ile ruhsal ve bedensel sağlık arasındaki ilişki. *Milel ve Nihal İnanc, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 209-240.
- İşgör, İ. (2011). *Üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzları ile psikolojik iyi oluşlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Işık, Ş., Kararımak, Ö., Aydoğan, D., Üzbe Atalay, N., Mutlu Çaykuş, T., Yaşar, S., ve Demir, Ö. (2021). *Psikolojik sağlamlık: psikolojik danışman/rehber öğretmenler*

için. Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Gazi Mesleki Eğitim Merkezi Matbaası.

Işıklı, S. (2020). *COVID-19 salgının psikolojik sonuçları ve etkili başa çıkma yöntemleri.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Yayını.

Kaptan, S. (1998). *Bilimsel araştırma yöntemleri ve istatistik yöntemleri.* Ankara: Bilim Yayınları.

Karakaş, M. (2020). Covid-19 salgınının çok boyutlu sosyolojisi ve yeni normal meselesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 40(1), 541-573.

Karakoyun, B. (2022). *Covid-19 geçiren ve geçirmeyen yetişkin bireylerde ölüm kaygısı, travma sonrası büyüme ve tükenmişlik düzeylerinin arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Karasar, N. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemi kavramlar teknikler ilkeler.* İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaya, M. (2019). Gençliğin sosyal problemleri çerçevesinde Hz. peygamber'in eğitim anlayışı ve uygulama örnekleri. *Uluslararası Hadis Araştırmaları Dergisi* 2, 15-37.

Kesgin, S. (2018). "Asrı saadetten bir genç portresi Musab B. Umeyr". İçinde (Haz. Komisyon) Hz. Peygamberimiz ve gençlik (s. 71-82). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Kılıç, F. (2019). *Çocuk evlerinde çalışan bakım elemanlarında psikolojik sermaye algısı, iş doyumu ve maneviyat arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kızılırmak, Ö. (2015). *Genç yetişkinlerde yaşamda anlamın maneviyat ve kişilik özellikleri açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Kızıloğlu, B. (2021). *Covid-19 pandemi döneminde cerrahi birimlerde çalışan hemşirelerin kişilik özelliklerinin covid-19 korkusu, iş stresi ve psikolojik*

- sağlamlık düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Koç, M. (2004). Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(17), 231-256.
- Koçhan, K. (2021). *Psikolojik Sağlamlık psiko-eğitim programının sekizinci sınıf öğrencilerinin psikolojik sağlamlık, okul tükenmişliği ve okula bağlanma düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Köylü, M. (2007). Ruh sağlığı ve din:batı toplumu açısından bir değerlendirme. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23(23), 65-92.
- (2010) Ruh ve beden sağlığı ile din ilişkisi üzerine yapılan araştırmaların bir değerlendirmesi. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28(28), 5-36.
- Küçü, E. (2018). *Lise öğrencilerinde mükemmeliyetçilik, ihtiyaç doyumu ve psikolojik iyi-oluş arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Marques, J. (2007). *Spirituality in the workplace what it is why it matters how to make it work for you*. USA: Personhoodpress.
- Masat, S. (2018, Haziran). *Onkoloji hastalarında psikososyal sorunlar ile manevi yönelim ve dini başa çıkma tarzları arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Masten, A., & Gewirtz, A. (2006). *Resilience in development: the importance of early childhood*. RE In: Tremblay RG, Barr RDV Peters, editors. Encyclopedia on early childhood development.1-6. Aizona:University of Minnesota USA.
- Memiş, H. (2018). *Manevi danışmanlık uygulamalarının ergenlerin ergenlik sorunlarıyla başa çıkma düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2019). Milli Eğitim İstatistikleri. Ankara:MEB Yayınları

- Murthy, S., Gomersall, C., & Fowler, R. (2020). Care for critically ill patients with COVID-19. *Journal of the American Medical Association*, 323(15), 1499-1500.
- Okuyay, N. (2008). *Hemşirelerin maneviyat ve manevi bakıma ilişkin düşüncelerin belirlenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Öğcem, E. (2018). *Ateizmden aklın tanrısına*. Bursa: Emin Yayınları.
- Önel, S. N. (2021). *Covid-19 sürecinde öz duyarlık ve psikolojik sağlamlık ile depresyon, anksiyete, stres arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öngider, N. (2013). Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(2), 140-167. Erişim Adresi <https://doi.org/10.5455/cap.20130510>.
- Öz, F., ve Bahadır Yılmaz, E. (2009). Ruh sağlığının korunmasında önemli bir kavram: psikolojik sağlamlık. *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 16(3), 82-89.
- Özel Aytekin, N. (2019). *Yetiştirme yurtlarında ve ailesi yanında büyüyen yetişkinlerin psikolojik iyilik halinin demografik özellikler ve öğrenilmiş güçlülük açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haccettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özer, D., ve Özlem, Ş. (2022). Ruh sağlığı okuryazarlığı: farkındalık ile toplum ruh sağlığını güçlendirme . *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 14(2), 284-289. Erişim Adresi <https://doi.org/10.18863/pgy.1016368>.
- Özet, B. (2022). *7-9 yaş çocukların pandemi sürecinde deneyimledikleri uzaktan eğitimin sosyal gelişimlerine etkisinin resim analizi aracılığıyla incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Özdemir, Y. (2023) *Ebeveynlerin covid-19 korkusu ve eş tükenmişlik düzeyinin ebeveyn çocuk ilişkisi üzerine etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özsoy, M. (2021). *Covid-19 salgın sürecinde öğretmenlerin psikolojik sağlamlık düzeyleri ile hayat boyu öğrenme yeterlilikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*

- (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Öztürk Akyıldız, Y. (2019). *Üniversite öğrencilerinde bilinç farkındalık düzeyi ile dindarlık düzeyi arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, B. İ. (2022). *Covid-19'la yaşamak: covid-19 korkusunu etkileyen faktörler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Özüberk Pala, A. (2022). *Genç yetişkinlerde mutluluk: psikolojik sağlık, öz-duyarlık, problemli internet kullanımı ve covid-19 tükenmişliğinin yordayıcı rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trabzon Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.
- Rassool, G. (2022). *Nazar, cin çarpması ve ruh sağlığı sorunları*. (M. Kısa, Çev.). İstanbul: Aydına Yayıncılık.
- Sabancı, Y. (2018). *Ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyetin yordayıcıları olarak akılcı olmayan inançlar psikolojik sağlık ve psikolojik ihtiyaçlar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Sabuncu, Ö. (2018). "Hz. Peygamberin gençlere duyduğu güven". İçinde (Haz. Komisyon) *Hz. Peygamberimiz ve gençlik* (s. 26-29). Ankara. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Sarı, E., ve Sarı, B. (2020). Kriz zamanlarında eğitim yönetimi: covid-19 örneği. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 49-59.
- Sarı, R. E. (2022). *Üniversite öğrencilerinde duygusal zekâ, maneviyat ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Savaş, O. (2019). *Üniversite öğrencilerinde ahlaki olgunluk, sosyal iyi oluş ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Sert, N. (2021). *Covid-19 pandemi izolasyonu için parmak izi bilgisi kullanılarak karantina takip sistemi tasarımı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kütahya.
- Sipahioğlu, Ö. (2008). *Farklı risk gruplarındaki ergenlerin psikolojik sağlamlıklarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şahin, D. (2014, Haziran). *Öğretmelerin öz duyarlıklarının psikolojik sağlamlık ve yaşam doyumu açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Şirin, T. (2017). Üniversite öğrencilerinin dini tutumları ile ruh sağlığı ilişkisinin incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 65-88.
- Şirin, T. (2018). Maneviyat ölçeği'nin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Turkish Studies*, 13(18), 1283-1309.
- Söylev, Ö. F. (2020). *Manevi bakım ve danışma psikolojisi kavram, kuram ve uygulamalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- T.C Sağlık Bakanlığı. (2020a). *Covid-19 nedir?*. <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html> (Erişim Tarihi 12 Eylül 2022).
- T.C Sağlık Bakanlığı. (2020b). *Covid-19 bilgilendirme platformu*. <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66494/pandemi.html> (Erişim Tarihi 13 Eylül 2022).
- T.C Sağlık Bakanlığı. (2022). *Covid-19 (SARS-CoV-2 enfeksiyonu) erişkin hasta tedavisi* (Bilimsel danışma kurulu çalışması). <https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/43095/0/covid-19rehberieriskinhastayonetimivetedavi-12042022pdf.pdf> (Erişim Tarihi 14 Eylül 2022).
- Taş, B., ve Ateş, S. (2020). Boşanmış ve evli ebeveynlere sahip ergenlerin beş boyutlu iyi oluş modeli ve internet bağımlılık düzeylerinin incelenmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(25), 3200-3232.
- Toprak, Y. (2018, Temmuz). *Maneviyat, yaşam amaçları ve iyi oluş arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Tokat.

- Tosyalioğlu, M. B. (2021). *Üniversite öğrencilerinde maneviyat ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Tönbül, Ö. (2020). Koronavirüs (Covid-19) salgını sonrası 20-60 yaş arası bireylerin psikolojik dayanıklılıklarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası Akademik Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 159-174.
- Tunç, B., ve Totan, T. (2020). Okul psikolojik danışmanlığında manevi iyi oluşun kullanımı: Tarihsel gelişim, kuramsal temeller ve öneriler. *Ege Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 1-20.
- Turgut, A. (2017). *İlk yetişkinlerde dua tutumları-psikolojik iyi olma ilişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Türk Dil Kurumu. (2023). *Güncel türkçe sözlük*: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi 11 Ocak 2023).
- Uluğ, Ö. Ş. (2008). *Üniversite öğrencilerinde depresyon düzeyine ebeveyn kaybının ve anne baba ayrılığının etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Eğitimi). Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.
- Üzülmez, E. (2021). *İlk ve orta ergenlik dönemlerindeki bireylerin psikolojik sağlamlık ve yaşam doyumu düzeyleri arasındaki ilişkide algılanan aile bütünlük duygusunun aracı rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- World Health Organization. (2015). *World health organization best practices for the naming of new human infectious diseases*. <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-HSE-FOS-15.1> (Erişim Tarihi 13 Ocak 2023).
- World Health Organization. (2020a). *Substantial investment needed to avert mental health crisis*. <https://www.who.int/news/item/14-05-2020-substantial-investment-needed-to-avert-mental-health-crisis> (Erişim Tarihi 15 Ocak 2023).
- World Health Organization. (2020b). *Symptoms: Coronavirus disease (Covid-19)*. https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_3 (Erişim Tarihi 11 Ocak 2023).

- World Health Organization. (2020c). Overview: Coronavirus disease (Covid-19). https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1 (Erişim Tarihi 18 Ocak 2023).
- Yapıcı, A. (2011). Kuramdan yönetime “ruh sağlığı-din” çalışmalarında karşılaşılan güçlükler. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2), 25-61.
- Yavaş, G. (2020). *Ergenlerin öznel iyi oluşu artırma stratejileri, oyun bağımlılığı ve akran ilişkilerinin, öznel iyi oluş ile ilişkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi). Biruni Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Yazıcıoğlu, İ. (2020). *Hemşirelik öğrencilerinin covid-19 salgınında yaşadıkları korku ile hemşirelik mesleğine yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Yelboğa, N. (2018). *Liseli öğrencileri akran zorbalığına iten nedenlerin değerlendirilmesi ve okul sosyal hizmeti bağlamında çözüm önerilerinin sunulması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Estitüsü. İstanbul.
- Yiğen, H. (2015). *Yalnız yaşayan ve ailesiyle birlikte yaşayan yaşlılarda günlük yaşam aktiviteler, depresyon ve yaşam kalitesi düzeyleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Estitüsü, Kayseri.
- Yıldırım, E. (2018). "Hz Peygamberi gençlere anlatabilmek". İçinde (Haz. Komisyon) *Haz. Peygamberimiz ve gençlik* (s. 10-14) Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yıldız, H. (2021). *Ergenlerin stresle başa çıkma stratejilerinin aile ilişkileri açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Yörükoğlu, A. (1987). *Öğrenciler, öğretim üyeleri, anne ve babalar yönünden gençliğin eğitimi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Zembilci, S. (2017). *Alternatif maneviyat arayışları: siber maneviyat örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

DİZİN

-A-

Analiz, v, 26, 36, 37, 38, 39, 41, 43, 45,
46, 49, 51, 53, 56, 60
Aşkınlık, 13

-C-

Covid-19, i, v, vi, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11,
12, 16, 17, 19, 25, 32, 36, 39, 42, 46,
48, 53, 62, 63, 64, 65, 68, 69, 76, 78,
82, 84, 85, 86, 87

-E-

Eğitim, v, 4, 5, 6, 14, 23, 24, 28, 35, 47,
55, 56, 60, 72, 78, 82, 83, 85
Ergenlik Dönemi, 24, 83

-G-

Genç, 23, 24, 25, 26, 82, 85

-H-

Hristiyanlık, 13, 14

-K-

Koruyucu Faktörler, 20, 21

-M-

Manevi, 2, 5, 13, 14, 15, 17, 18, 24, 26,
27, 28, 29, 47, 56, 63, 66, 71, 72, 78,
79, 80, 83, 84, 87
Maneviyat, v, 2, 3, 4, 5, 13, 14, 17, 18,
26, 27, 31, 33, 47, 48, 49, 50, 51, 52,

53, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64,
65, 66, 76, 79, 81, 82, 84, 85, 87, 88

-Ö-

Öğrenci, i, 6, 22, 23, 36, 58, 63, 64

-P-

Peygamber, 27, 28, 29, 66
Psikoloji, 2, 14, 26
Psikolojik Sağlamlık, v, 2, 3, 4, 5, 11,
12, 19, 21, 22, 23, 31, 32, 41, 42, 43,
44, 45, 46, 53, 55, 56, 57, 59, 61, 62,
63, 64, 65, 66, 76, 77, 78, 79, 80, 81,
83, 84, 85, 86, 87
Psiko-Sosyal, 15

-R-

Resilience, vi, 5, 19
Risk Faktörü, 20
Ruh Sağlığı, v, 4, 5, 10, 14, 16, 27, 85,
88

-S-

Salgın, 8, 9, 10, 11, 12, 17, 68, 84

-T-

Tavma, 11, 76, 82

-V-

Veri, v, 33
Virüs, 5, 8